

Úvodné slovo

Milí čitatelia a priaznivci! Zdá sa to takmer neuveriteľné, ale držíte v rukách už 30. číslo časopisu Kremnický letopis (o dejinách Kremnice a okolia). Toto okrúhle číslo sme sa rozhodli osláviť jubilejným slávnostným spôsobom. Pripravili sme pre Vás až 11 príspevkov na rekordných 52 stranách. Články pochádzajú z autorskej dielne renomovaných historikov i kvalitných historikov - laikov. Potešiteľné je, že sa nám podarilo opäť uverejniť príspevok zo zahraničia (od Dr. Waltera Büchiho zo Švajčiarska). Zo slovenských historikov prispeli Jozef Meliš zo Štátneho archívu v Bratislave, prof. Boris Banáry zo Žilinskej univerzity a Martin Turóci z Kysuckého múzea v Čadci. Z Kremnice sú to Lucia Krchnáková a Bohuslava Konušová (v súčasnosti už na penzii) z NBS - Múzea mincí a medailí Kremnica. Z radov občianskeho združenia SOS Kremnica ide o Barboru Glockovú, Magdalénu Kamhalovú, Otta Štroffeka a Daniela Haasa Kianičku. Veľmi potešiteľné je, že pripeli aj ďalší Kremničania - zlatník Peter Mišík, predseda OV SZZ v Kremnici Jozef Lichtner a Peter Tínes z Dolnej Vsi. Prajeme Vám príjemné čítanie!

Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD., predseda o. z. SOS Kremnica

Obsah

- s. 4 - 10, *Walter Büchi:*
Über das Herkommen der Familie Peverelli aus Kremnitz
O pôvode rodiny Peverelli z Kremnice
- s. 11, ... *Miroslav Weiss - Bohuslava Konušová - Magdaléna Kamhalová:*
Archeologické zaujímavosti z Dolnej Vsi a okolitých obcí
- s. 12 - 20, *Barbora Glocková:*
Zechenterova záhrada ako miesto nášho potešenia
- s. 20 - 21, *Jozef Meliš:*
Žigmund Suppan - príbeh nádejného biskupa
- s. 22 - 24, *Boris Banáry:*
Kremnický mužský spevokol
Príspevok k dejinám hudby v Kremnici na prelome 19. a 20. storočia
- s. 24 - 26, *Lucia Krchnáková:*
Sortiment kremnickej lekárne Jána Gazdíka na začiatku 20. storočia
- s. 27 - 33, *Daniel Haas Kianička:*
Kremnický lesný majster Eduard Lende
- s. 34 - 36, *Martin Turóci:*
Návšteva Roberta W. Setona-Watsona v Kremnici
- s. 37 - 41, *Otto Štroffek:*
Z histórie žurnalistiky v Kremnici, 5. časť
Politická periodická tlač
- s. 41 - 43, **Začiatky brúsenia drahokamov v Kremnici**
Rozhovor so zlatníkom a šperkárom Petrom Mišíkom
- s. 44 - 50, *Jozef Lichtner:*
História záhradkárstva v Kremnici

Über das Herkommen der Familie Peverelli aus Kremnitz O pôvode rodiny Peverelli z Kremnice

Walter Büchi

Potomkovia mnohých rodín, ktoré kedysi žili v Kremnici, sú dnes roztrúsení po celom svete. Viacerí z nich sa, našťastie, živo zaujímajú o svoj pôvod a skúmajú svoje korene siahajúce do Kremnice. Na druhej strane existujú aj bádatelia, ktorí sa o Kremnicu zaujímajú čisto z odborných dôvodov. Uvedme niekoľko príkladov. Potomkovia kremnickej rodiny Freiseisen po praslici žijú dnes v Košiciach (o dejinách tejto rodiny boli publikované dva články na stránkach Kremického letopisu: 1-2/2010 a 1/2011), potomkovia rodiny Schrötter de Wohlgemuthsheim existujú podnes pod týmto priezviskom, napríklad aj v Berlíne (Kremnický rumaj /letopis/ 2/2005). Príbuzní kremnického rytca Maximiliána Kóniga von Paumbshausen žijú dnes v Kanade atď. atď. Dr. Walter Büchi, autor článku o kremnickej rodine Peverelliovcov, sa narodil v Opfíkone neďaleko švajčiarskeho Zürichu. Je vyštudovaným geografom (promoval v roku 1970). Povoláním bol územným plánovačom, dnes žije na penzii v Eglisau pri Zürichu. Jeho manželka pochádza z Budapešti, jej predkovia však majú pôvod na dnešnom území Slovenska. Jedna z manželkiných prastarých mám bola členkou rodiny Stanga z Rimavskej Soboty, ktorej príslušníci boli murárskymi majstrami (rod Stanga je doložený aj vo švajčiarskom Roverede, takisto išlo o murárskych majstrov). Dr. Büchi má doložený rodokmeň rodiny od Zuzany Stangovej, cez Johanna Michaela Stangu, ktorý prišiel do Rimavskej Soboty z Kremnice (!), až po Hansa Stanga (Stang), ktorého pokrstili v roku 1671 v kremnickej slovenskej evanjelickej cirkevnej obci. Pri pátraní po rodokmeni rodiny Stanga narazil Dr. Büchi aj na rodinu Peverelliovcov (Biberelli), ktorá pochádzala rovnako z Rovereda, a ktorej príslušníci žili rovnako aj v Kremnici. Je pozoruhodné, k akým súvislostiam sa dá niekedy dopátrať pri historickom výskume. Začítajme sa však už do stránok textu o kremnických Peverelliovcov a ich pôvode. Text uverejňujeme v pôvodnej nemeckej verzii i v slovenskom preklade.

redakcia (DHK)

Über das Herkommen der Familie Peverelli aus Kremnitz

Einleitung

Bei der Suche nach Bauhandwerkern der Familie Stanga aus Roveredo (Graubünden, Schweiz) in der Slowakei stiess ich auf einen Baumeister Antonio Biberello (Peverelli) aus Roveredo, der in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts in Bojnice tätig war. Die Peverelli

(oder Pyberello, Biverelo, Piperelli, Biberello etc.) (1) kamen durch Berufung des Valente Peverelli von Chiavenna durch den Grafen Enrico de Sacco (Heinrich von Sax-Misox, 1427–1488) als seinen Stellvertreter in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts nach Roveredo im Misox. Nach dem 1480 erfolgten Verkauf der Grafschaft durch Enricos Sohn Giovanni Pietro (Johann Peter von Sax-Misox, 1462–1540) an den Mailander Grafen Gian Giacomo Trivulzio (il Magno, 1440 - 1518) blieben Valente und sein Bruder Giorgio Peverelli in Roveredo wohnhaft. In zahlreichen Urkunden erscheinen bis in die Mitte des 17. Jahrhunderts verschieden Vertreter der Peverelli von Roveredo. Aber Hinweise auf eine Tätigkeit der Familie im Bauwesen fehlen gänzlich. Bei meiner Suche nach Spuren des Baumeisters Antonio Biberello (Peverelli) von Roveredo, der nachweislich im slowakischen Bojnice (ung. Bajmóc, dt. Weinitz) (2) gearbeitet hat, stiess ich auf mehrere Peverelli in verschiedenen Städten Ostmitteleuropas, und zwar in Kremnica, in Košice, in Siebenbürgen, in Krakau und in Wien, und daneben auch in Hassfurt (Bayern), von denen jedoch die meisten aus Chiavenna stammen.

Bojnice/Weinitz

Der Baumeister Antonio Peverelli/Biberello von Bojnice war gemäss Fidler (*im Literaturverzeichnis die Nummer 1*) Gläubiger von Hans Alberthal (Giovanni Albertalli) von Roveredo, kaiserlicher Baumeister in Bratislava. Alberthal starb vor dem 16. September 1656. Peverelli musste also schon vor 1656 ein gewisses Vermögen gehabt haben, um Alberthal Geld verleihen zu können. Wenn wir demnach davon ausgehen, dass er beim Tod von Alberthal mindestens 25 Jahre alt war, muss er um 1630 herum, eher früher geboren worden sein. Es ist anzunehmen, dass Peverelli in Bratislava mit Alberthal zusammenarbeitete. Leider ist über die Tätigkeit von Alberthal in der Slowakei, wo er etwa vom 60. bis zum Tod um das 80. Altersjahr lebte, wenig bekannt. Jedenfalls arbeitete er als kaiserlicher Baumeister im Auftrag des Palatins Paul Pálffy.

Gemäss Fidler arbeitete Peverelli bereits ab 1651 im Auftrag der Pálffy an der Barockrekonstruktion der Burg in Bojnice. Palatin Paul Pálffy verstarb 1653. Gemäss Kližan (*Lit. 4*), Bibliothekar des Schlossmuseums von Bojnice, beauftragte seine Witwe, Gräfin Franziska Kuehn-Pálffy, den Architekten Antonio Biberelli italienischen Ursprungs (aufgrund der Notiz von Fidler ist klar, dass er von Roveredo kam) 1666 mit dem Bau des Piaristenklosters in Prievidza. Mit dem Bau des Klos-

ters in Prievidza begann Biberelli 1666 und setzte ihn bis 1674 fort. Über die weitere Tätigkeit von Antonio Peverelli konnte ich, ausser dass er am Schloss Bojnice als Polier und am Piaristenkloster von Prievidza als Baumeister tätig war, nichts Weiteres erfahren. (3)

Biberelli hat sich in Bojnice für immer niedergelassen. 1671 treffen wir das erste Mal die Namenversion Piberello an. Antonio Biberelli erlernte auch die slowakische Sprache, 1673 wurde er zum Stadtrichter gewählt, im nächsten Jahr war er Mitglied des Stadtrates (als Piberell). In den Bojnicher Matrikeln erscheint Antonio Peverelli sechsmal als Taufpate (1669 – 1674).

Antonio (Anton) Peverelli und seine Frau Dorothea hatten nachweislich zwei Kinder, die in Bojnice heirateten. 1670 verheiratete sich Anna Maria mit dem italienischen Kaufmann Petrus Julian (4) und gebar 1673 einen Sohn Franciscus Julian. Anna Maria dürfte etwa um 1650 geboren worden sein. 1685 heiratete ihr Bruder Laurentius Peverelli die Einheimische Anna Janovicz, die drei Kinder, nämlich Joannes (gestorben 1691, geboren wohl vor 1690; die Taufmatrikel ist lückenhaft), Josephus (geboren 1690) und Anna Maria (geboren 1695) gebar.

Ob die zwischen 1689 und 1691 erwähnte Anna Francisca und die 1763 verstorbene Maria Magdalena „des Antonii Bibell“ weitere Kinder von Antonio waren, ist nicht klar. Jedenfalls dürfte Johann Anton Peverelli, der ab 1674 in Kremnica belegt ist, ein älterer Sohn von Anton gewesen sein. Ob er als Kaufmannsdiener etwas mit seinem Schwager Petrus Julian zu tun hatte, ist nicht ersichtlich.

Kremnica/Kremnitz

Wenn 1674 ein Kaufmannsdiener Johann Peverelli von Bojnice nach Kremnica (ungarisch Körömbánya, deutsch Kremnitz) übersiedelte, dürfte dieser kaum mit dem Baumeister Antonio Peverelli identisch sein, auch wenn er ein Jahr später Johannes Antonius genannt wird. Wenn ihm der Markt Bojnice einen Geburtsschein ausstellt, wird er wohl in Bojnice geboren worden sein. Leider beginnen die Aufzeichnungen über die Geburten in Bojnice erst 1669. Er dürfte, wie oben erwähnt, ein Sohn des Bojnicher Antonio Peverelli sein.

Die drei Söhne des in Kremnica ansässigen Johann Anton, nämlich Joannes Severinus, Marcus Antonius und Hieronymus wurden 1690, 1694 und 1697 geboren. Johann Anton dürfte in den späten 80er-Jahren geheiratet haben.

Leider fehlen in der Heiratsmatrikel von Kremnica die Jahre 1684-87 und 1689-1714. Jedenfalls dürfte Johann Anton Peverelli in seinen Geschäften erfolgreich gewesen sein, anders ist seine Heirat mit der aus einer bedeutenden adeligen Familie stammenden Susanna Schmidegg kaum zu erklären. Auch dass er 1698 (23 Jahre nach seiner Einbürgerung) Bürgermeister (Stadtrichter) von Kremnica war (*Lit. 7*), ist ein starkes Indiz dafür.

Der erwähnte Johannes Severinus Peverelli (1690 – 1743) wurde in Kremnica Bergmeister und Stadtrat. Johannes Severinus hat sein Kremnicer Haus noch zu Lebzeiten an die Hofkammer (Kremnicer Kammer) verkauft (*Lit. 3*), damit darin ein Teil der berühmten Münze von Kremnica eingerichtet werden konnte (Das Haus war gotisch, die Kremnicer Kammer verkaufte es 1607 dem Kammergrafen Johann Liempacher, *Lit. 6*). Es ist kaum anzunehmen, dass ein Zusammenhang mit der Münze (zecca) von Roveredo (1487 – ca. 1541) bestand.

Das erste katholische Kirchenbuch von Kremnica umfasst die Zeit von 1674 bis 1721 (das evangelische Kirchenbuch beginnt bereits 1666). Die Freie Hauptbergstadt Kremnica war anfangs des 17. Jahrhunderts eine weitgehend evangelische und noch Anfangs des 18. Jahrhunderts eine weitgehend deutschsprachige Stadt. Der erste Eintrag eines Peverelli betrifft die Taufe des schon mehrmals erwähnten Joannes Severinus, Sohn des Joannes Pyberelli und der Susanna am 25. November 1690. Am 22. Dezember 1694 wird, teilweise mit den gleichen Taufpaten und –patinnen wie 1690, Marcus Antonius, Sohn des Joannes Antonius Pibereli und der Suzana Schmidekin getauft. Aus dem Eintrag geht hervor, dass die Gemahlin von Peverelli aus der bedeutenden, adligen Familie Schmidegg stammte. Am 10. Mai 1697 wird Hieronymus, Sohn des Joannes Antonius Piberelj und der Susanna, wieder mit Benedictus Theobaldus Mayr als Paten, getauft.

1698 war Johann Anton Peverelli Stadtrichter (Bürgermeister) von Kremnica. Es scheint, dass er in diesem Jahr gestorben ist. Jedenfalls verkaufte seine Witwe Susanna Schmidegg 1698 sein Haus dem Kremnitzer Pfarrer Jan Kapriny für das neue St. Josef Spital.

1721 vertrat u.a. Johannes Peverelli die Stadt bei der Einsetzung von Martin Kapray und Martin Hausegger als Pfarrer in Kunešov (früher Konošov, dt. Kuneschhau, ung. Kunosvágása, früher Konossó), in Lučky (dt. Honneshau, ung. Jánosrét, früher auch Lucska) und

Poloha mesta Roveredo na mape Švajčiarska a Talianaka, Die Lage der Stadt Roveredo auf der Karte von der Schweiz und Italien

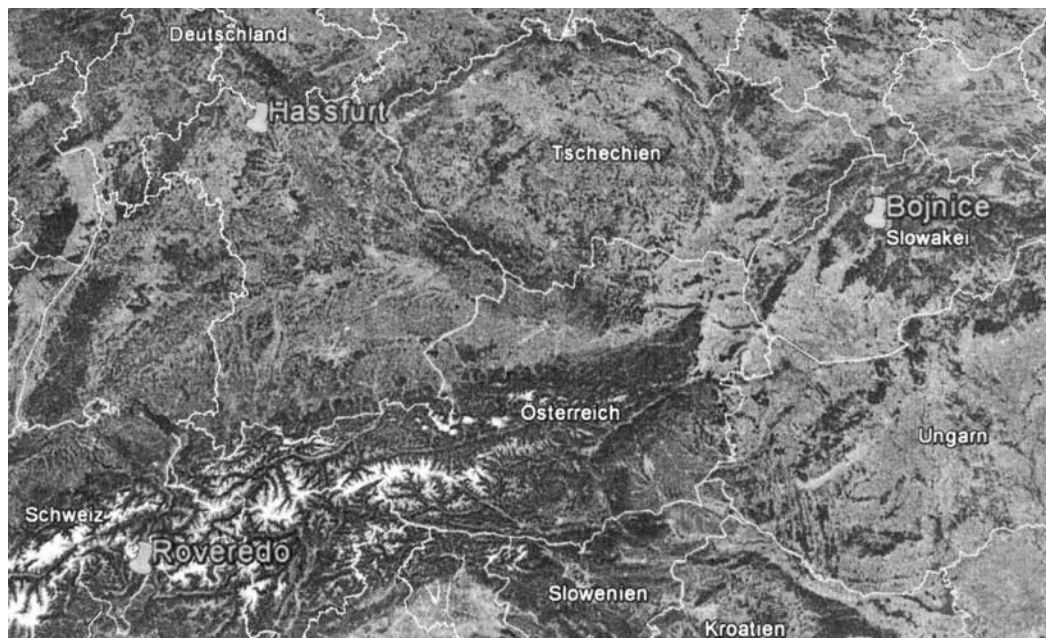
in Kremnicke Bane (früher Piarg, dt. Johannesberg, ung. Jánoshegy) (*Lit. 11*). Dabei muss es sich um Johannes Severinus gehandelt haben.

Am 1. November 1722 wird Maria Josepha Peverellin, Witwe des Bernardus Jacobus de Adda, mit Joannes Stubka getraut. Trauzeugen ist u.a. Joannes Zephyrinus (Severinus) Peverelly. Die verwandtschaftliche Beziehung zwischen Johannes Severinus und Maria Josepha wird nicht klar. Jedenfalls dürfte die Verbindung mit Jacobus de Adda darauf hindeuten, dass der Herkunft-

soweit ich sehe, zum ersten Mal eine Taufe in St. Martin in Bratislava (ung. Pozsony, dt. Pressburg) durch Hieronymus Peverelli war 1720 – 1721 Pfarrer von Kremnické Bane, 1720 auch von Blaufuss (slk. Krahule, ung. Kekellő). Als 1731 der Kremnitzer Pfarrer Jan Jozef Beitel seine Funktion niederlegte, empfahl er, die gebürtigen Kremnicer Markus und Hieronymus Peverelli an seine Stelle zu ernennen. Markus war damals Pfarrer in Visegrád (dt. Plintenburg), Hieronymus in Ostrihom (lat. Strigonium, dt. Gran, ung. Esztergom). Die Empfe-

hlung wurde jedoch nicht angenommen.

Hieronymus machte eine interessante geistliche Karriere. 1743 stiftete er als Domherr von Esztergom, Sitz des Erzbischofs und Fürstprimas von Ungarn, in Léva (dt. Leventz, slk. Levice) eine St. Johannes von Nepomuk-Kongregation (*Lit. 10*). Am 12. März 1751 errichtet er aus dem hinterlassenen Vermögen seines Bruders (Joannes Severinus) im Gedenken an seine Eltern und seine Brüder (Joannes Severinus und Marcus, der offenbar inzwischen auch ver-

Poloha miest Roveredo, Hassfurt a Bojnice na mape Európy,
Die Lage der Städte Roveredo, Hassfurt und Bojnice auf der Karte Europas

sort von Maria Josepha Chiavenna, der ursprüngliche Herkunftsort der Peverelli gewesen sein könnte und die Peverelli von Roveredo noch Beziehungen zur alten Heimat hatten.

1729 entschied der Stadtrat von Kremnica, Jan Juraj Lipovsky als Stadtregistrator einzustellen (*Lit. 5*). Von Seiten des Stadtrates wurde Johann [Severinus] Peverelli - auch in Funktion des Vizenotares – damit beauftragt. Am 19. Juli 1743 wird der sehr angesehene Herr (perillustris dominus) Joannes Pevereli, Stadtrat (Senator Civitatis), königlicher Bergmeister (Montium Regalium Magister) beerdigt. Dem mit 53 Jahren verstorbenen wird das Prädikat „omni exceptione Major“ zuerkannt. Gemäss der Altersangabe muss es sich um den 1690 in Kremnica geborenen Joannes Severinus Pyberelli handeln. Dies ist der letzte Eintrag den ich in den Kirchenbüchern von Kremnica zu den Peverelli gefunden habe.

Am 13. Juni 1715 wurden die Brüder Marcus und Hieronymus Peverelli an der 1635 als Jesuitenkolleg gegründeten und 1777 nach Buda(pest) verlegten Universität Tyrnau (slk. Trnava, ung. Nagyszombat) promoviert. Am 2. Mai 1720 führte Marcus Peverelli,

gestorben ist) eine Stiftung (Foundation) von 1000 Gulden. Eine Abschrift der Stiftungsurkunde findet sich im Kirchenbuch von Kremnica. Aus diesem Sachverhalt und dem Fehlen von Einträgen über Heirat und Kinder von Joannes Severinus kann wohl geschlossen werden, dass dieser unverheiratet blieb. Damit wäre die Kremnicer Linie der Peverelli mit dem Tod von Hieronymus erloschen. Ich habe nirgends einen Eintrag über die Beerdigung von Antonius Biberello von Bojnice, noch einen betreffend Joannes Antonius Peverelli von Kremnica gefunden.

Im Peverellischen Haus wurde die Münze von Kremnica (Mincovňa Kremnica), zeitweise die wichtigste Münzstätte Europas, untergebracht (*Lit. 2*). Im Jahre 1802 liess die Kremnicer Münzstätte im Peverellischen Haus sechs Prägemaschinen installieren (*Lit. 3*). In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts diente das ursprüngliche Peverelli-Haus anderen Zwecken, nämlich als Salzamt, dann als Grundbuchamt und Bank. Anfangs des ersten Weltkrieges wurde das Haus abgerissen und die Münzstätte hat an seiner Stelle ein neues Gebäude für ihre Angestellten aufbauen lassen. 2011 wurde die Münzanstalt zum Europäischen Kulturerbe erklärt.

Anmerkungen:

- 1) Im Folgenden verwende ich die Schreibweise „Peverelli“ oder die im entsprechenden Dokument verwendete Schreibweise, kursiv geschrieben.
- 2) Um Quervergleiche zu erleichtern, erwähne ich im Folgenden auch den ungarischen und den deutschen Namen der Ortschaften.
- 3) Die weitere Suche förderte im Übrigen einen weiteren Baufachmann aus Roveredo namens Jörg Biberello zutage, der in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts in Hassfurt (Bayern) tätig war.
- 4) Ob es sich dabei um einen Giuliani aus Roveredo handelte, konnte nicht geklärt werden.

Literatur und Quellen:

- 1) FIDLER, Peter. Beiträge zu einem Künstler- und Kunsthandwerkerlexikon des Donaugebietes (Österreich, Slowakei und Ungarn). In ARS 1/1995.
- 2) HORÁK, Ján. Kremnická mincovňa. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1965.
- 3) KAZIMÍR, Štefan – HLINKA, Jozef (ed.). Kremnická mincovňa 1328 – 1978. Martin : Osveta, 1978.
- 4) KLIŽAN, Erik. Piaristi v Bojniciach II. Stopy času v Bojniciach XLIX. In Bojnické zvesti 6/2010.
- 5) LAMOŠ, Teodor. Archív mesta Kremnice. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1957.
- 6) LEHOTSKÁ, Daniela. Topografia mesta Kremnice v 16. a v 1. polovici 17. storočia : diplomová práca. Bratislava FF UK – Katedra československých dejín a archívnictva, 1975.
- 7) MATUNÁK, Michal. Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnica : Mesto Kremnica, 1928.
- 8) SCODA, Georgius. Philosophia Morum. Tyrnau (Tnava), 1715.
- 9) TÖRÖK, Enikő, Mikoviny Sámuel. Budapest, 2011.
- 10) TÜSKÉS, Gábor – KNAPP, Éva. Vallásos társulatok Magyarországon a 17. – 18. Században. In Néprajzi látóhatár 1, 1992. - Staatsarchiv Kremnica, Bestand Michal MATUNÁK, Kirchevne dejiny mesta Kremnice (Kirchengeschichte der StadtKremnitz), 1932, Manuskript und Maschinenschrift. - Internet: Matrikel (Kremnica, Košice, Bojnice), andere Materialien und Literatur.

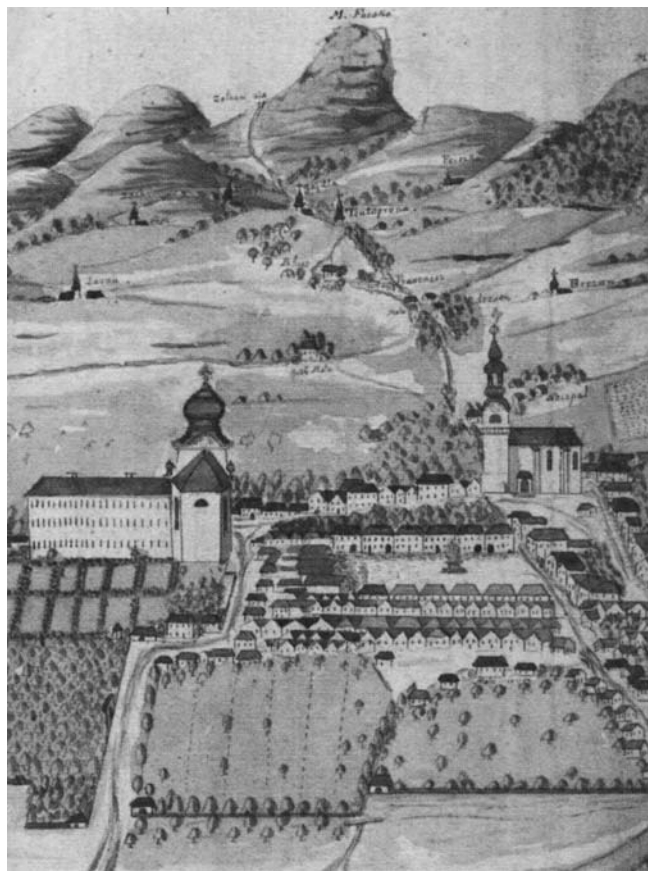
O pôvode rodiny Peverelli z Kremnice**Úvod**

Pri pátraní po stavitel'skej rodine Stanga z Rovereda (kanton Graubünden vo Švajčiarsku) narazil som na Slovensku na staviteľa Antonia Biberella (Peverelliho) z Rovereda, ktorý pôsobil v druhej polovici 17. storočia v Bojniciach. Peverelliovci (Peverelli, Pyberello, Biverelo, Piperelli, Biberello atď.) (1) sa dostali do Rovereda v údolí Misox na pozvanie grófa Enrica de Sacca (Heinrich von Sax-Misox, 1427 – 1488) v druhej polovici 15. storočia – gróf spravil svojím zástupcom Valenteho Peverelliho. Po predaji grófstva Enricovým synom Giovannim Pietrom (Johann Peter vom Sax-Misox, 1462 – 1540) milánskemu grófovi Gian Giacomovi Trivulziovi (il Magno = Veľký, 1440 – 1518) v roku 1480 zostali Valente a jeho brat Giorgio Peverelli bývať v Roverede. Viacerí predstavitelia rodiny sa objavujú v listinách z Rovereda až do polovice 17. storočia. Indície o stavebných aktivitách v rodine však celkom chýbajú. Pri mojom pátraní po stopách po stavitel'ovi Antoniovi Biberellovi (Peverelli) z Rovereda, ktorý dokázateľne pracoval v slovenských Bojniciach (nemecky Weinitz, maďarsky Bajmóc) (2), som narazil na viacerých Peve-

relliovcov v rôznych mestách stredovýchodnej Európy, a síce v Kremnici, Košiciach, v Sedmohradsku, Krakove a vo Viedni. Okrem toho aj v bavorskom Hassfurte, z nich však väčšina pochádzala z Chiavenny (v Lombardsku).

Bojnice

Staviteľ Antonio Peverelli/Biberello z Bojníc bol podľa Fidlera (*dotyčná kniha je v súpise literatúry uvedená pod číslom 1*) veriteľom Hansa Alberthala (Giovanni Albertalli) z Rovereda, cisárskeho staviteľa v Bratislave. Alberthal zomrel pred 16. septembrom 1656. Peverelli teda musel už pred rokom 1656 disponovať určitým majetkom, aby dokázal požiť Alberthalovi peniaze. Keď vyjdeme z predpokladu, že v čase Alberthalovej smrti mal prinajmenšom 25 rokov, musel sa narodiť okolo roku 1630 alebo o niečo skôr. Je pravdepodobné, že Peverelli v Bratislave spolupracoval s Alberthalom. Žiaľ, vieme len málo o činnosti Alberthala na Slovensku, kde žil približne medzi 60. až 80. rokom svojho života. V každom prípade však pracoval ako cisársky staviteľ na objednávku palatína Pavla Pálfi-

Piaristický kláštor v Prievidzi na kolorovanej kresbe z 18. storočia, z knihy *Z klauzúry do vyhnanstva*. Badín, 2008, s. 81, *Das Piaristenkloster in Priwitz auf der kolorierten Zeichnung aus dem 18. Jahrhundert*

ho. Podľa Fidlera pracoval Peverelli už v roku 1651 v Bojniciach na objednávku Pálfiho pri barokovej rekonštrukcii bojnického hradu. Palatín Pavol Pálfi zomrel v

roku 1653. Podľa Kližana (*literatúra č. 4*), knihovníka múzea na Zámku Bojnice, poverila jeho vdova, grófica Františka Kuhn-Pálfiová, architekta Antonia Biberella (talianskeho pôvodu, na základe poznámky Fidlera je jasné, že pochádzal z Rovereda) v roku 1666 výstavbou piaristického kláštora v Prievidzi. So stavbou kláštora v Prievidzi začal Biberelli v roku 1666 a pokračoval v nej až do roku 1674. O ďalšej činnosti Antonia Peverelliho som, s výnimkou toho, že pracoval na Zámku Bojnice ako palier (stavebný dozorca) a ako staviteľ pri stavbe prievidzského piaristického kláštora, nedokázal nič ďalšie zistiť. (3)

Severozápadné nárožie kremnického námestia s mincovňou, napravo od nej je odzadu vyobrazený Peverelliiovský dom, veduta z roku 1742, die nordwestliche Ecke des Hauptplatzes in Kremnitz mit der Münze, rechts von ihr liegt das Peverellische Haus, die Vedute aus 1742, R. k. cirkev Kemnica

Biberelli sa v Bojniciach usadil natrvalo. V roku 1671 sa po prvýkrát stretávame s verziou jeho mena Piberello. Antonio Biberelli sa naučil aj po slovensky, v roku 1673 bol v Bojniciach zvolený za mestského richtára, v nasledujúcom roku bol členom mestskej rady (ako Piberell). V bojnických matrikách sa Antonio Peverelli objavuje šesťkrát ako kmotor (1669 – 1674).

Antonio (Anton) Peverelli a Dorothea (Dorota), jeho manželka, mali dokázateľne dve deti, ktoré vstúpili do manželstva v Bojniciach. V roku 1670 sa tu Anna Mária zosobášila s talianskym obchodníkom Petrom Julianim (4) a spolu mali jedného syna menom František Julián (narodený v roku 1673). Anná Mária sa mohla narodiť okolo roku 1650. V roku 1685 sa v Bojniciach oženil Annin Máriin brat Vavrinec (Laurentius) Peverelli, zobral si Bojničanku Annu Janoviczovú. Spolu mali tri deti – Jána (zomrel v roku 1691, narodil sa niekedy pred rokom 1690 – príslušná matrika je medzerovitá), Jozefa (narodil sa v roku 1690) a Annu Máriu (narodila sa v roku 1695).

Či medzi rokmi 1689 a 1691 v prameňoch spomínaná Anna Františka a v roku 1763 zosnulá Mária Magda-

léna boli ďalšími deťmi Antona Peverelliho („Antonia Bibella“), nie je zrejmé. V každom prípade Johann Anton Peverelli, ktorý je od roku 1674 doložený v Kremnici, bol pravdepodobne Antonovým starším synom. Či mal ako kupecký pomocník (Kaufmannsdiener) niečo spoločné so svojim švagrom, obchodníkom Petrom Julianym, nie je jasné.

Kremnica

V roku 1674 sa presťahoval z Bojníc do Kremnice (nemecky Kremnitz, maďarsky Kőrmöcbánya) kupecký pomocník Johann Peverelli. Na základe toho je možné konštatovať, že nejde o identickú osobu so staviteľom Antoniom Peverellim, hoci ten sa o rok neskôr uvádza pod menom Johannes Antonius. Keďže mu rodný list vystavilo mestečko Bojnice, vyplýva z toho, že sa v Bojniciach aj narodil. Žiaľ, zápisy v matrikách narodených začínajú v Bojniciach až od roku 1669. Johann Anton bol teda veľmi pravdepodobne, ako bolo už vyššie uvedené, synom Antonia Peverelliho z Bojnic.

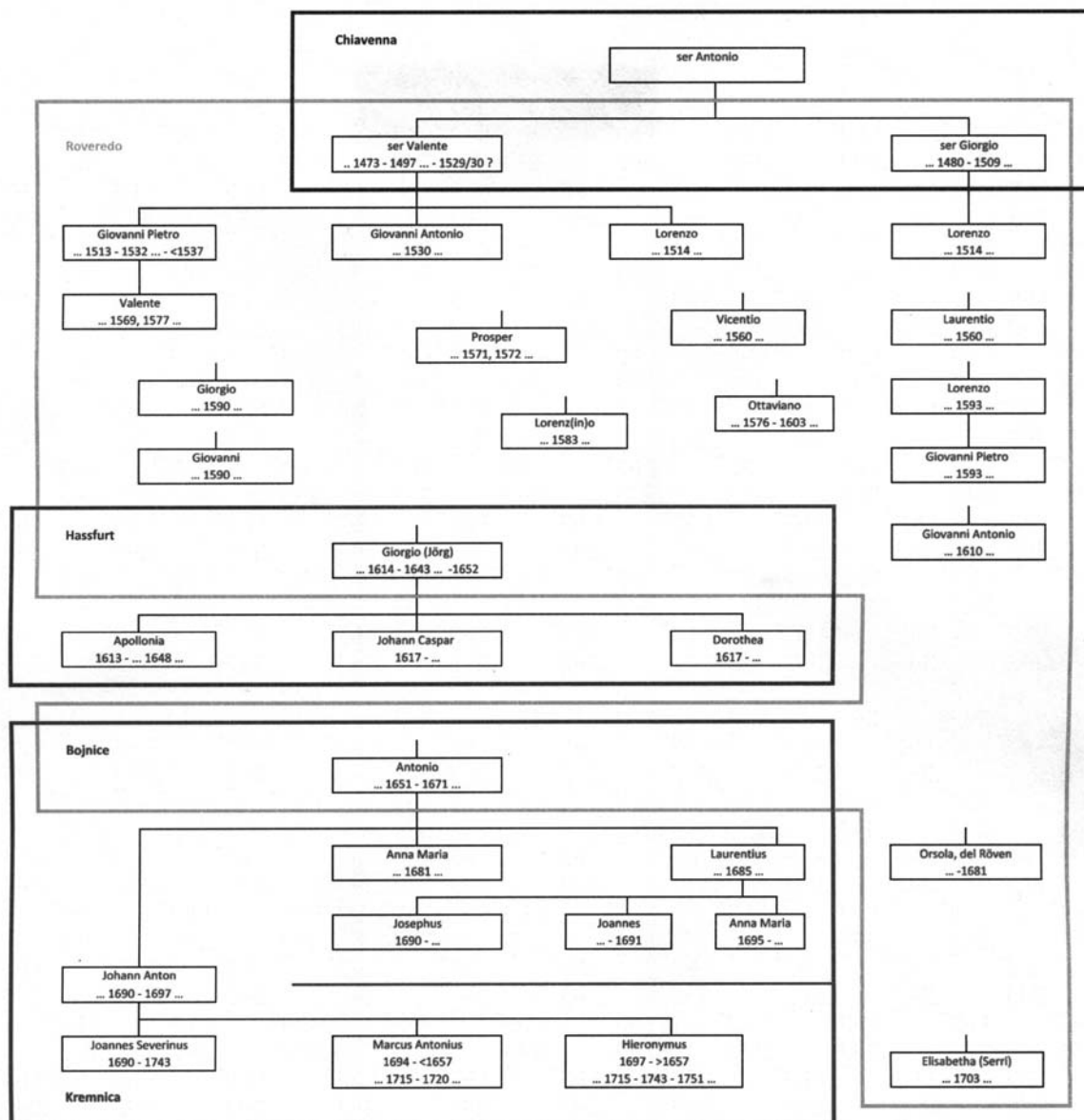
Traja synovia Johanna Antona Peverelliho (ktorý sa ako prvý z rodiny usadil v Kremnici), totiž Joannes Severinus, Marcus Antonius a Hieronymus sa narodili v rokoch 1690, 1694 a 1697. Johann Anton sa tak pravdepodobne oženil ku koncu 80. rokov 17. storočia. Žiaľ, v archíve chýbajú matriky z rokov 1684 – 1687 a 1689 – 1714. V každom prípade bol Johann Anton Peverelli vo svojich aktivitách úspešný, inak by sa len ťažko dal vysvetliť jeho sobáš so Zuzanou Schmideggovou. Pochádzajúcou z významnej kremnickej šľachtickej rodiny. Na uvedené poukazuje aj skutočnosť, že v roku 1698 (23 rokov po tom, čo sa stal kremnickým mešťanom) bol zvolený za richtára Kremnice.

Spomenutý Johannes Severinus Peverelli (1690 – 1743) bol v Kremnici banským majstrom a členom mestskej rady. Johannes Severinus predal ešte za života svoj dom v Kremnici, a to kráľovskej komore (*literatúra 3*), ktorá do neho umiestnila časť prevádzok slávnej kremnickej mincovne. Dom bol pôvodne gotický, v roku 1607 ho kremnická komora predala komorskému grófovi Johannovi Liempacherovi (*literatúra 6*). Sotva možno predpokladať, že existoval súvis medzi kremnickou mincovňou a mincovňou (zecca) v Roverede (1487 – cca 1541).

Najstaršia katolícka cirkevná matrika z Kremnice zahŕňa obdobie medzi rokmi 1674 – 1721 (evanjelická matrika začína už rokom 1666). Slobodné kráľovské a hlavné banské mesto Kremnica bolo na začiatku 17. storočia takmer výlučne evanjelické a ešte na začiatku 18. storočia malo prevažne nemecký charakter. Prvý zápis v matrike o Peverelliiovcach sa týka krstu už viackrát spomenutého Joana Severina, syna Joana Antonia Pyberelliho a Zuzany Schmideggovej, ktorý sa uskutočnil 25. novembra 1690. 22. decembra 1694 bol v Kremnici pokrstený, čiastočne s rovnakými krstnými rodičmi, Marcus Antonius, druhý syn Joana Antonia

Peverelli von Roveredo

Rodostrom rodiny Peverelliovcov, der Stammbaum der Familie Peverelli

Pibereliho a Zuzany Schmideggovej (Schmidekin). Zo zápisu vyplýva, že Peverelliho manželka pochádzala z významnej šľachtickej rodiny. 10. mája 1697 bol pokrstný Hieronymus, tretí syn Joanna Antonia Pibereljho a Zuzany Schmideggovej, pričom jedným z krstných rodičov sa stal opäť Benedikt Theobald Mayr.

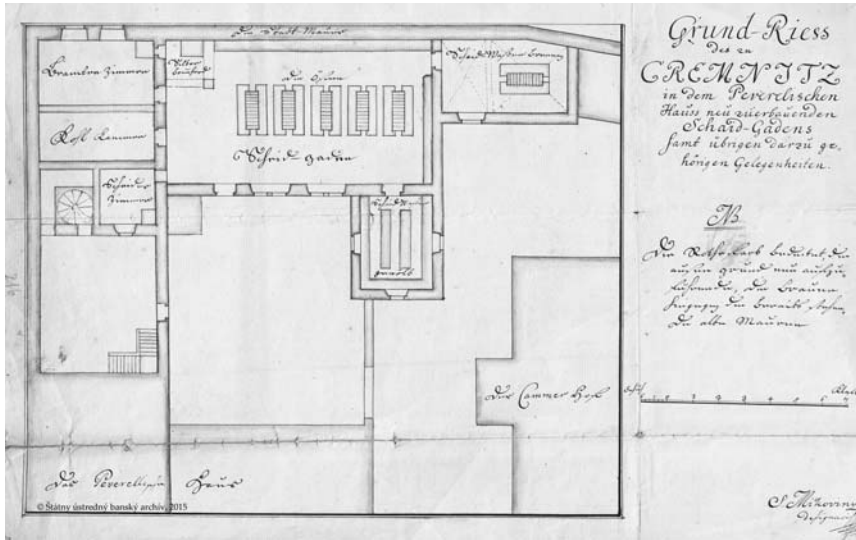
V roku 1698 sa stal Johann Anton Peverelli kremnickým richtárom (*literatúra 7*). Zdá sa, že v uvedenom roku aj zomrel. V roku 1698 totiž predala jeho „vdova“ Zuzana Schmideggová ich dom kremnickému farárovi Jánovi Kaprinymu, a to na účely zriadenia nového špitála sv. Jozefa (dnes stojí na tom mieste budova MsKS).

V roku 1721 Johann Pevereli zastupoval mesto pri inštalácii Martina Kapraya a Martina Hauseggera za farárov v Kunešove (predtým aj ako Konošov, nemecky Kuneschhau, maďarsky Kunosvága/sa/, predtým Konošó), Lúčkach (nemecky Honneshau, maďarsky Jánosrét, predtým aj ako Lucska) a na Kremnických Baniach (predtým ako Piarg, nemecky Johannesberg, maďarsky

Jánoshegy) (*literatúra 11*). V tomto prípade muselo ísť o Johanna Severina Peverelliho.

1. novembra 1722 sa zosobášila v Kremnici Mária Jozefína Peverelliová (Maria Josepha Peverellin), vdova po Bernardovi Jakubovi de Adda, s Jánom Stupkom. Okrem iných bol svedkom pri sobáši aj Joannes Zephyrinus (Severinus) Peverelly. Príbuzenský vzťah medzi Joannom Severinom a Máriou Jozefínou sa nepodarilo objasniť. V každom prípade poukazuje spojenie s Jakubom de Adda na to, že miestom pôvodu Márie Jozefíny by mohla byť lombardská Chiavenna, mesto, z ktorého pôvodne pochádzali aj Peverelliovci a tiež na to, že Peverelliovci z Rovereda mali stále nejaké vzťahy k svojej starej vlasti.

V roku 1729 sa rozhodla kremnická mestská rada ustanoviť Jána Juraja Lipovského za mestského registrátora (*literatúra 5*). Ustanovením bol zo strany rady poverený Johann (Severinus) Peverelli, zastávajúci úrad podnotára. 19. júla 1743 sa uskutočnil v Kremnici poh-

**Pôdorys Peverelliovského domu v Kremnici - návrh na úpravu pre potreby
lúčobne mincovne, der Grundriss des Peverellischen Hauses - der Entwurf für die
Einrichtung des Münzscheidegadens, 1736, Slovenský bankový archív B. Štiavnica**

reb „vznešeného pána“ (perillustris dominus) Joannesa Pevereliho, radného pána (Senator Civitatis) a banského majstra (Montium Regalium Magister). Priznaný mu bol pri tom (zomrel vo veku 53 rokov) titul – predikát „omni exceptione Major“ (dôležitá osobnosť). Na základe údaju o veku je zrejmé, že ide v tomto prípade o Joannesa Severina Pyberelliho, ktorý sa narodil v Kremnici v roku 1690. Toto je posledný zápis o Peverelliovcích, ktorý som našiel v kremnických matrikách.

13. júna 1715 promovali na univerzite v Trnave (založenej v roku 1635 v podobe jezuitského kolégia a presťahovanej v roku 1777 do Budína, Trnava = nemecky Tyrnau, maďarsky Nagyszombat) bratia Marcus a Hieronymus Peverelliovcí. 2. mája 1720 vykonal, pokiaľ viem, Marcus Peverelli, prvýkrát krst, a to v Dóme sv. Martina v Bratislave (nemecky Pressburg, maďarsky Pozsony). Hieronymus Peverelli bol v rokoch 1720 – 1721 farárom na Kremnických Baniach, v roku 1720 aj na Krahuliach (nemecky Blaufuss, maďarsky Kekellő). Keď sa v roku 1731 kremnický farár Ján Jozef Beitel vzdal svojej funkcie, odporučil na svoje miesto menovať rodených Kremničianov Markusa a Hieronyma Peverelliovcov. Markus bol vtedy farárom vo Vyšehrade (maďarsky Visegrád, nemecky Plintenburg), Hieronymus zase v Ostrihome (maďarsky Esztergom, latinsky Strigonium, nemcky Gran). Beitelove odporúčanie však napokon nebolo akceptované.

Hieronymus mal zaujímavú duchovnú kariéru. V roku 1743 ako kanonik v Ostrihome (sídle uhorského arcibiskupa a primasa) nechal zriadiť Kongregáciu sv. Jána Nepomuckého v Leviciach (nemecky Lebentz, maďarský Léva, *literatúra 10*). 12. marca 1751 zriadil z majetku, ktorý mu zanechal jeho brat Joannes Severinus, fundáciu 1000 zlatých, a to na pamiatku svojich rodičov a bratov (Joanna Severina a Marcusa, ktorý zjavne medzitým takisto zomrel). Odpis fundáčnej listiny sa nachádza v príslušnej kremnickej matrike. Na zákalde uvedených skutočností a chýbajúcich zápisov o svad-

be a deťoch Joanna Severina je možné konštatovať, že Joannes Severinus sa neoženil. Kremnická vetva rodiny Peverelliovcov tak zanikla Hieronymovou smrťou. Nikde som však nenašiel zápis o smrti a pohrebe Joanna Antonia Peverelliho z Kremnice, ako ani jeho otca Antonia Biberella z Bojníc.

Do Peverelliovského domu v Kremnici sa nastahovala tunajšia mincovňa, svojho času najdôležitejšia mincovňa Európy (*literatúra 2*). V roku 1802 nechala mincovňa v tomto dome nainštalovať šesť nových raziacich strojov (*literatúra 3*). V druhej polovici 19. storočia slúžil pôvodný Peverelliovský dom na iné účely, bol v nej umiestnený Solný úrad, Pozemkový úrad a banka. Krátko pred začiatkom prvej svetovej vojny bol dom

zbúraný a mincovňa nechala na jeho mieste vystavať novú budovu pre svojich zamestnancov. V roku 2011 bola mincovňa zapísaná do zoznamu pamiatok Európskeho kultúrneho dedičstva.

preklad do slovenčiny Daniel Haas Kianička

Poznámky:

- 1) V nasledujúcom texte budem používať formu mena „Peverelli“ alebo formu, ktorá sa vyskytuje v dobových dokumentoch (uvádzam kurzívou).
- 2) Aby sa uľahčilo hľadanie lokalít v jednotlivých krajinách, uvádzam aj nemecké a maďarské názvy jednotlivých miest.
- 3) Pri ďalšom pátraní som, mimochodom, odhalil ďalšieho stavebného odborníka pochádzajúceho z Rovereda menom Jörg Biberello, ktorý pôsobil v prvej polovici 17. storočia v bavorskom Hassfurte.
- 4) Či pritom išlo o Giulianioho z Roverda, nebolo možné objasniť.

Literatúra a pramene:

- 1) FIDLER, Peter. Beiträge zu einem Künstler- und Kunsthandwerkerlexikon des Donaugebietes (Österreich, Slowakei und Ungarn). In ARS 1/1995.
- 2) HORÁK, Ján. Kremnická mincovňa. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1965.
- 3) KAZIMÍR, Štefan – HLINKA, Jozef (ed.). Kremnická mincovňa 1328 – 1978. Martin : Osveta, 1978.
- 4) KLIŽAN, Erik. Piaristi v Bojniciach II. Stopy času v Bojniciach XLIX. In Bojnické zvesti 6/2010.
- 5) LAMOŠ, Teodor. Archív mesta Kremnice. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1957.
- 6) LEHOTSKÁ, Daniela. Topografia mesta Kremnice v 16. a v 1. polovici 17. storočia : diplomová práca. Bratislava FF UK – Katedra československých dejín a archívnictva, 1975.
- 7) MATUNÁK, Michal. Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnica : Mesto Kremnica, 1928.
- 8) SCODA, Georgius. Philosophia Morum. Tyrnau (Trnava), 1715.
- 9) TÖRÖK, Enikő, Mikoviny Sámuel. Budapest, 2011.
- 10) TÜSKÉS, Gábor – KNAPP, Éva. Vallásos társulatok Magyarországon a 17. – 18. Században. In Néprajzi látóhatár 1, 1992.
- 11) MV SR, Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica, fond Pozostalosť Michala Matunáka, Cirkevné dejiny mesta Kremnice, rukopis a strojopis.
- Internet: Matriky (Kremnica, Košice, Bojnice), iné materiály a literatúra.

Archeologické zaujímavosti z Dolnej Vsi a okolitých obcí

Miroslav Weiss - Bohuslava Konušová - Magdaléna Kamhalová

Kremnica a okolité obce nie sú bohaté na praveké a staroveké pamiatky. Preto prekvapil nález, ktorý bol objavený na jar roku 2005. Obyvateľ obce Dolná Ves a majiteľ poľa v lokalite zvanej Na záhumní, nachádzajúcej sa na južnej strane Brezového vrchu, Peter Tínes (č. domu 54) počas jarých prác vyoral mincu. V NBS – Múzeu mincí a medailí Kremnica bola minca identifikovaná ako strieborný denár z čias Rímskeho cisárstva, z obdobia vlády cisára Tita Flavia Vespasiana (69 – 79 n. l.). Priemer tohto typu mince je 19 – 19,6 mm, ale na Dolnej Vsi nájdená minca – inak v dobrom stave – má vylomenú malú časť, takže jej priemer je 17 mm, váha 2,519 g.

Popis:

Averz – portrét cisára s vavrínovým vencom na hlave, vpravo opis sprava doľava (IMP. CAESAR) VESPASIANUS AVG (začiatok opisu chýba).

Reverz – orol sediaci na časti stĺpu alebo na oltári, hlavu má otočenú doľava, vľavo je text COS, vpravo chýba (má tam byť číslo – asi VI).

Nález mince je pozoruhodný, pretože archeologický výskum v údolí Kremnického potoka bol robený len minimálne. Do veľkej miery absentujú dodnes archeologické doklady o osídlení Kremnice pred rokom 1328.

Z obce Jastrabá je známe množstvo nástrojov (site-rov) z mladšej kamennej doby, tiež keramika z mladšej rímskej doby – domácej aj importovanej. Osídlenie úpätia Jastrabskej skaly možno datovať do strednej bronzovej doby, kedy bola lokalita osídlená ľuďmi lužickej kultúry. Na vrchole Jastrabskej skaly sa našiel hrot šípu s tuľajkou z rímskej doby. Lokalita však nemusela byť obývaná, šíp sa tam mohol dostať pri love.

Z obce Nevoľné, ktorá sa nachádza nad Dolnou Vsou, je v Archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Nitre uložené mortarium (druh starorímskej kuchynskej nádoby) z rímskej doby.

Z lokality Horná Ves pochádzajú dva doteraz najstaršie nálezy z okolia Kremnice. Ide o jeden celý meč a časť ďalšieho, ktorý sa skladá z troch častí. Oba artefakty pochádzajú z mladšej bronzovej doby (10. storočie pred n. l.).

Podľa správy Mestského úradu v Kremnici na jeden z mečov narazil J. Greguš z Hornej Vsi pri oprave poľnej cesty vyše menovanej obce smerom na Lúčky. Časť meča vyčnievala zo zeme, vykopal ho, aby sa statok na ňom neporanil. Hoci sa v zápisnici spisanej s menovaným 11. apríla 1924 výslovne uvádza, že „viac kusov tam nenašiel a ani nehľadal, treba jednako predpokladať, že z toho istého nálezu pochádza aj druhý meč, ktorého nálezové okolnosti sa doteraz nepodarilo vyšetriť. Predpokladá sa, že meče z Hornej Vsi sú súčasťou väčšieho nálezu, čo naznačuje potrebu preskúmania ich

náleziska odborníkom“ (Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti, roč. 39, č. 1-4, 1948). V NBS – Múzeu mincí a medailí v Kremnici je v prírastkovej knihe zápis: „kúpené za 60 Kč v r. 1924, našiel v Hornej Vsi na

Rímska minca objavená v lokalite Záhumnie pri Dolnej Vsi

spodku Čertovho chrbta Šimon Chmúra, obyvateľ Hornej Vsi. Popísané nezrovnalosti sa dodnes nepodarilo vysvetliť.

Všetky uvedené nálezy určitým spôsobom poukazujú na staršie osídlenie údolia Kremnického potoka (údolie aj priľahlé vrchy), resp. na pohyb staršieho obyvateľstva v tejto oblasti. Viac svetla do tejto problematiky môže vniesť až systematickejší archeologický výskum.

Zechenterova záhrada ako miesto nášho potešenia

Barbora Glocková

1. Zechenterova záhrada (kúsok nad Dolnou bránou a barbakanom) na vedute z roku 1742, R. k. cirkev Kremnica

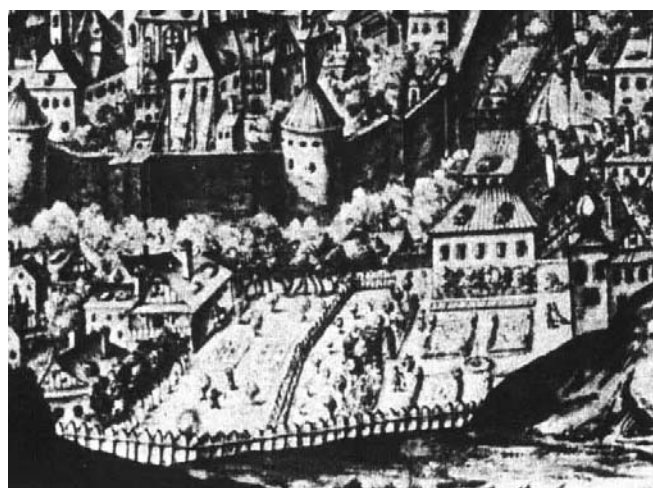
Kremnica poskytuje svojim obyvateľom množstvo pôvabných prechádzok a únikov, ciest, kde sa dá rozjímať a kochať krásou prírody. Má však aj svoje vnútorné zákutie, kde sa možno na chvíľku oddať potešeniu z kultivovanej prírodnej scenérie – Zechenterovu záhradu, ktorá bola v istom čase známa aj ako Körmendyho či Teschlerova. Pomenovania sa odvíjali od mena vlastníkov, ktorí sa citlivo venovali aj jej zveľaďovaniu, a *súvisia s jej celkom pestrým životným príbehom*.

Kremnická mestská záhrada je úzko prepojená s domom, dnes známym ako Zechenterov, keďže bola súčasťou pozemkového vlastníctva tohto pôvodne stredovekého objektu. Prvá zmienka o meštianskom dome pochádza už zo začiatku 16. storočia, konkrétne z roku 1509, keď sa ako majiteľ uvádza istý Sebastian Unfung. Spomínaný dátum nás posúva až do obdobia stredoveku, čiže do času, keď záhrady boli ešte vnímané skôr ako miesta úžitkové. O existencii záhrady v 16. storočí nepriamo svedčí aj dub letný, ktorého vek sa odhaduje na približne 400 rokov.

Od rajskej k svetskej záhrade

Záhrady sa najčastejšie nachádzali v kláštorných komplexoch a ich úlohou bolo v prvom rade zásobovať

komunitu rehoľných bratov medicínskymi produktmi a potravinami. Išlo o záhrady s liečivými bylinami, z ktorých mníši vyrábali rozmanité medikamenty. Ich sú-

2. Zechenterova záhrada na vedute z roku 1764, Zlatá kniha banícka, Slovenský banský archív B. Štiavnica

časťou boli zeleninové záhony a ovocné sady. Štruktúra záhrady bola veľmi striedma, tvorili ju pravouhlé parcely obkolesené nízkymi plôtkami napríklad aj z preple-

taného prútia. Jej podobu nám môže v súčasnosti priblížiť napr. prikláštorná záhrada v Červenom Kláštore. V rámci samotného kláštora sa nachádzala aj vnútorná

3. Výučný list s vedutou Kremnice, je na nej zachytená aj Zechenterova záhrada, 1814, NBS - MMM Kremnica

záhrada, tzv. rajský dvor obkolesený krížovou chodbou primkynajúcou sa ku kostolu a vytvárajúcou otvorený pravouhlý priestor s centrálne umiestnenou studňou. Bola skôr kvetinovou záhradou, často s konštrukciami s popínavými rastlinami (ruže či vinič), vyslovene určenou na intímnu kontempláciu, niekedy aj so stromami, ale hlavne so zdrojom vody ako symbolickým prameňom života. Ten sa potom stal neodmysliteľnou súčasťou neskorších svetských záhrad. Jej bežnou súčasťou mohol byť aj jemný trávnik, ktorý slúžil, ako píše Albert Veľký, „pre osvieženie zraku“.

Formálne znaky stredovekej záhrady prešli aj do mladších období. Pravouhlé členenie sa ďalej uplatňovalo aj v renesancii, hoci funkcia sa menila a záhrada sa stala spoločenským priestorom, reprezentatívnym miestom, ktorý mal ohurovať hostí. Bola komponovaná v prísne symetrickej schéme využívajúcej geometrické usporiadanie (odvodené zo štvorca, či z kruhu) a určujúcim bol pohľad zo sídla. Záhradu často tvorili terasy, pergolové úseky,

stĺporadia obrastené rastlinstvom, krušpánové steny a labyrinty, v krížení ciest sa nachádzali vodné nádrže a fontány. Na jej okrajoch sa objavili štepnicie s ovocnými stromami a malé lesíky (tzv. boskety). Čiže mnohé komponenty, s ktorými sa potom stretáme aj pri popise Zechenterovej záhrady. Tie mohli charakterizovať kremnickú záhradu za baróna Schmidegga, zvolenského župana (jeho príbuzní Jeremiáš a Ján Schmideggovci boli kremnickými richtármi), ktorý vlastnil tento meštiansky dom situovaný už za hradbami mesta niekedy okolo roku 1680.

Neskôr bol už do jasne zafinovaného záhradného priestoru vložený architektonický prvok – manieristické ruiny a prírodné či umelé grotty, pseudoantické stavby s cieľom umocniť priestorový efekt a perspektívnym iluzionizmom predlžovať pozdĺžne línie.

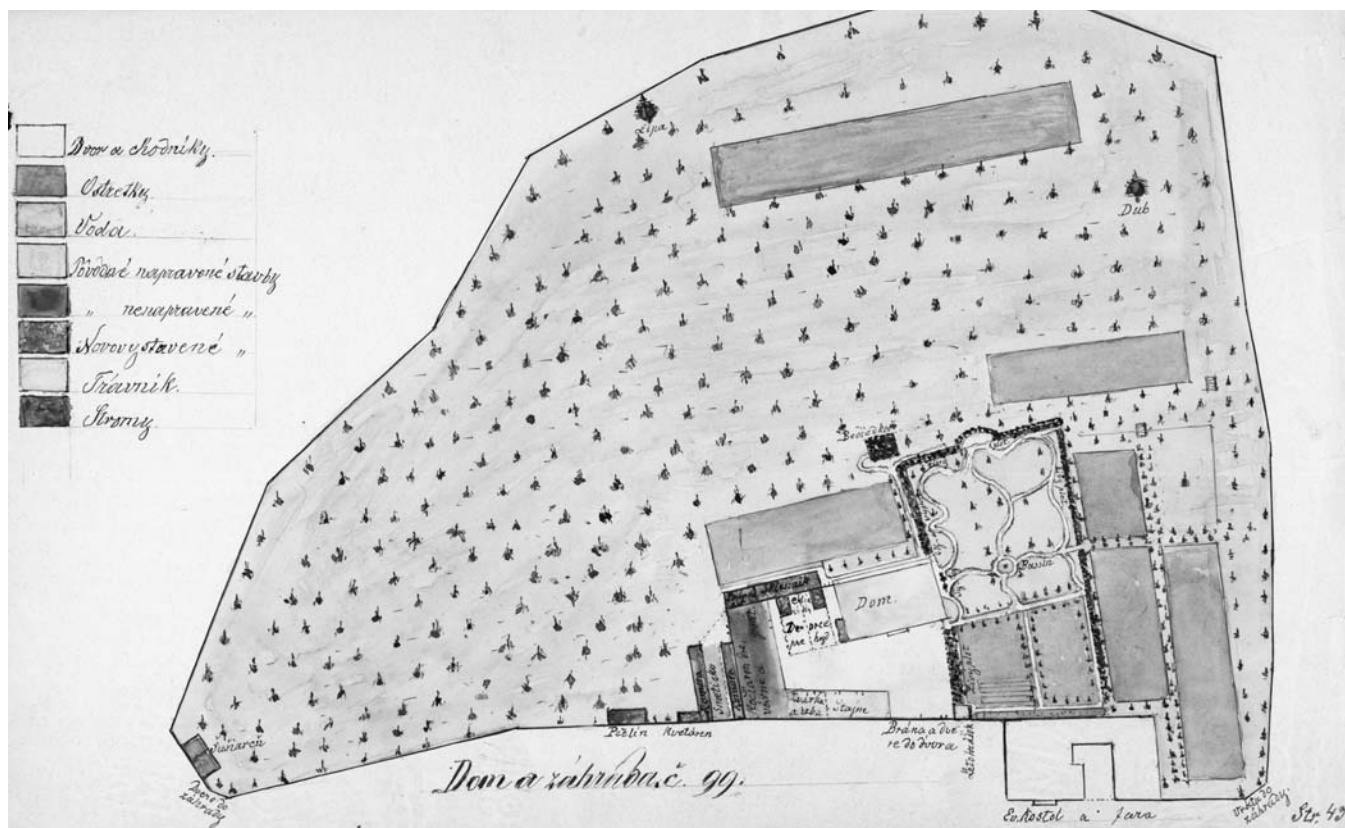
V barokovom období sa už len obmieňali spomínané záhradné prvky. Vzhľadom na urbanistický rozkvet sídel však vznikla naliehavá potreba včleňovať do rozrastajúcej sa urbanistickej štruktúry vnútromestské parky, alebo unikať do letných sídel s okrasnými záhradami. V oboch prípadoch bolo badať nové záhradné tendencie – zmäkčovanie pravouhlých línií oblúkmi, pričom typickým znakom sa stali ornamentálne záhony.

Kremnická záhrada

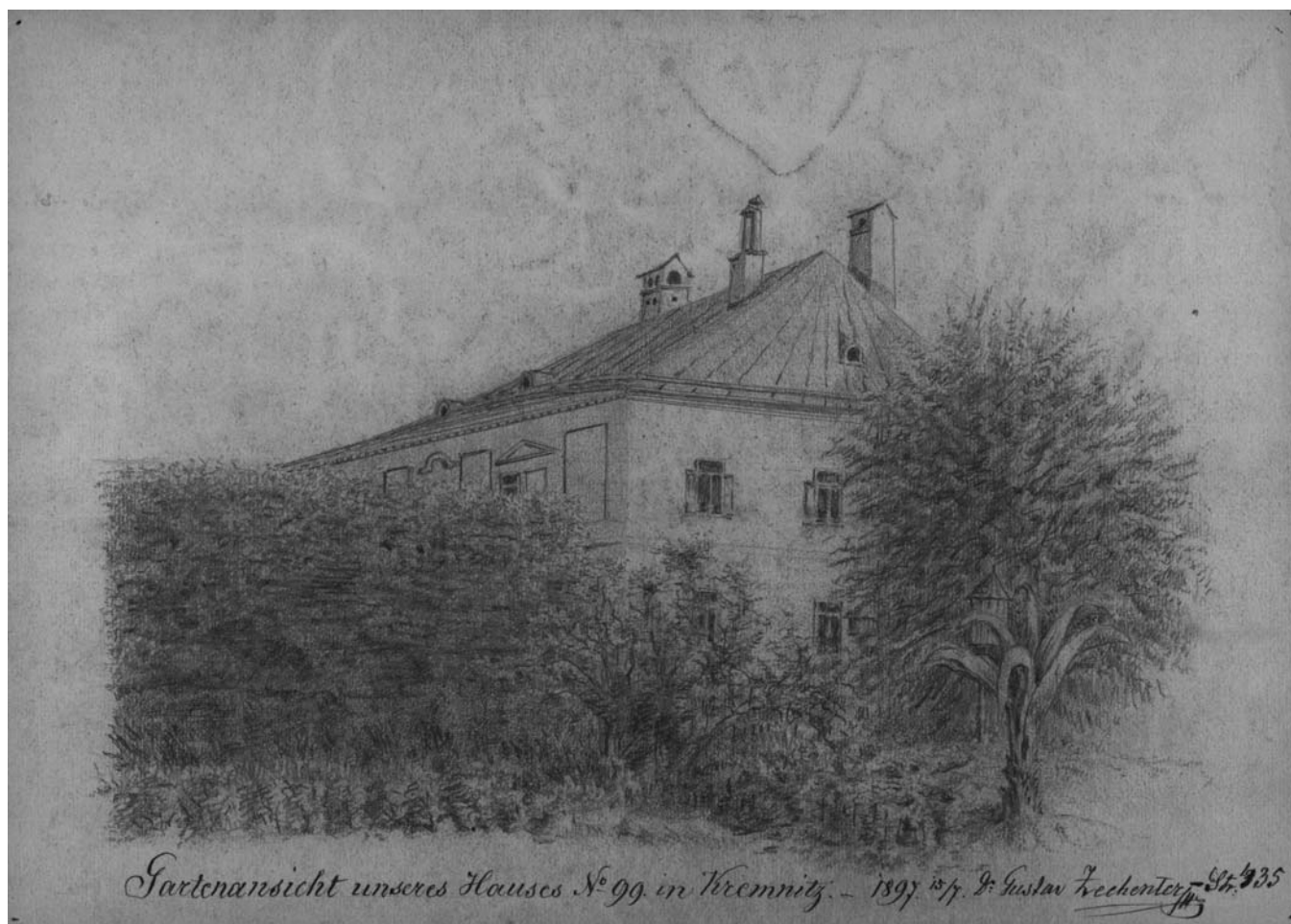
„Hojne navštevovaná a medzi všetkými záhradami preslávená je záhrada vznešeného a urodzeného pána Samuela Rotha, kde síce nie je nijako zvlášť pripravená pôda pre záhradu, ale bola prvá s vodnou nádržou, kam

4. Veduta Kremnice z výučného listu zo začiatku 19. storočia, veľmi pekne je na nej viditeľná aj Zechenterova záhrada, NBS - MMM Kremnica

8. Pôdorys Zechenterovej záhrady na kresbe od Gustáva Kazimíra Zechentera Laskomerského

7. Zechenterov dom na kresbe od Gustáva Kazimíra Zechentera Laskomerského

6. Katastrálna mapa Kremnice z roku 1858, je na nej zachytená aj Zechenterova záhrada

sa odvádzala voda z nikdy nevysychajúcej studničky, ba dokonca s pôvabnou a príjemnou besiedkou v ústraní, na juh od mesta, na lúke pod Rennwiesom.“

Takto poeticky sa píše o kremnickej záhrade v knižke Barbary Balážovej *Pictorissa Cremniciensis* (Bratislava 2004), vychádzajúcej z archívnych záznamov. V rokoch 1725 – 1728 bol už majiteľom domu Samuel Roth von Rothenfels. Keď bola v roku 1723 položená na papier táto reflexia, dom patril ešte Baltazárovi Nagyovi (?), no z prečítaného je jasné, že Samuel Roth mal o záhradu i dom veľký záujem (pravdepodobne bol Nagyovým nájomcom). Samuel Roth von Rothenfels bol vysoko váženou osobou, banskoštiavnickým mešťanom a zlatníkom z rodiny rytcov pôsobiacich v kremnickej mincovni. Usadil sa v Kremnici a istý čas bol aj tunajším richtárom. Z textu si vieme vytvoriť aspoň hmlistú predstavu o záhrade na predmestí Kremnice. Mala vodnú nádrž, ktorá sa zrejme nachádzala na tom istom mieste ako v súčasnosti, zároveň studňu s pramenistou vodou a sad, ktorý sa pravdepodobne rozprestieral na úbočí s lúkou, ako to bolo ešte za Zechentera (k tomu ďalej v texte). Sad mohol pozvoľna prechádzať do voľnej prírody Rembízú (Rennwiesu), kde umiestnili besiedku.

Na najstaršom známom vyobrazení Zechenterovej záhrady (obr. 1) – na vedute z Dejín kremnických františkánov (1742) – nie je celkom možné spomínané detaily rozpoznať, vďaka nej však máme minimál-

ne vedomosť o veľkosti parcely a vieme, že z južnej a juhozápadnej strany záhradu ohraničovala cesta vedúca hore Rembízom. Zdá sa, že v období vzniku vedute v záhrade „panovala“ bujná vegetácia, východnú časť zaberala sústava terás (dnes parcela tzv. Novej školy). V spomínanom čase bola záhrada majetkom banského riaditeľa Antona Körmendyho, ktorý ju spolu s domom vyženil manželským zväzkom so Zuzanou Eufrozínou Rothovou, dcérou Samuela Rotha. Detailnejšie si záhradu môžeme prezrieť na vedute v Zlatej knihe banickej (1764), keď ju ešte stále spravovali Körmendiovci, ktorí boli majiteľmi domu až do roku 1787 (obr. 2). Záhrada mala v prednej časti pri dome pravidelný pravouhlý parter s križujúcimi sa chodníkmi, kvetinovými štvrt'parcelami a centrálne umiestnenou kruhovou fontánou, ktorá sa s najväčšou pravdepodobnosťou nachádzala v miestach súčasnej fontány (možno predpokladať, že aj veľkosťou rešpektuje tento historický stav). Západným smerom záhrada pokračovala možno krušpánovým alebo iným zeleným plotom, prerušeným polkruhovým pergolovým prechodom s popínavými rastlinami. Prechod viedol do časti s ovocnými stromami. Ďalej záhrada prechádzala do úžitkovej časti so záhonmi, oddelenej od okrasnej časti a sadu nízkym dreveným plôtikom. Vysoký zelený plot odčleňoval záhradu zo severu od staršej dvojpodlažnej evanjelickej modlitebne. Pred plotom sa nachádzal úzky pás záhonu. Keďže ide o pohľad z južnej strany, od Rembízú, nezachytáva úpätie spomínaného pohoria, kde sa mohol už v tom čase nachádzať sad či štepnicia, ako to bolo v 19. storočí (k tomu ďalej v texte). Z dobových správ je zrejme, že záhrada mala reprezentatívnu funkciu a 27. júla 1764 ju počas svojho oficiálneho pobytu navštívili cisár Jozef II. so svojim bratom, arcikniežatom Leopoldom a švagrom Albertom Saským. Ešte donedávna túto udalosť pripomínal pamätník z konca 19. storočia (obr. 9), ktorý dal vyhotoviť a osadiť v južnej časti pri pravidelne štruktúrovanom parteru Zechenter Laskomerský – dnes zostal len podstavec so symetricky umiestnenými konvexnými betónovými ramenami (novšia úprava cca z 50. rokov 20. storočia).

Na začiatku 19. storočia si záhrada zachovala predchádzajúce členenie (obr. 3), ktoré sledujeme na vedute v záhlaví výučného listu (okolo roku 1814). Zachytáva kompletnú parcelu s parterom, s úžitkovou záhradou, rozsiahlym sadom vo východnej časti a dreveným altánkom ukončeným cibul'ovou helmicou, stojacim pred domom (zobrazuje tiež objekt staršieho evanjelického kostola tesne pred asanáciou a stavbou nového chrámu v rokoch 1824 – 1826). Majiteľom domu bol v tom čase Jozef Aschner (1812 – 1840), tretí manžel Zuzany, dcéry Antona Körmendyho a Eufrozíny Rothovej. Ďalšie vyobrazenie, aj keď trošku skreslené a schematické (bez porastu), ponúka ďalšia veduta zo začiatku 19. storočia (z iného výučného listu s čitateľnou pravidelnou sieťou zelených oplotení) (obr. 4).

Približne do polovice 19. storočia datujeme pôvabnú

9. Foto pamätníka k cisárskej návšteve v roku 1764

10. Zechenterovci pri stolíku v záhrade

11. G. K. Zechenter Laskomerský s rodinou v záhrade

rytinu Kremnice (**obr. 5**, pohľad od Rembízu, vyobrazená je na prednej strane obálky tohto časopisu), na ktorej sledujeme len južnú hranicu záhrady avšak s bujnými korunami stromov, o ktoré sa v tom období staral kremnický farár a mestský opát Konštantín Hartman. Bol majiteľom objektu od roku 1841 do roku 1868. Z tohto obdobia pochádza aj prvá katastrálna mapa mesta (1858), na ktorej je precízne zachytený dom s rozsiahlou záhradou s lúčovito deleným parterom, s ústrednou fontánou a s ovocným sadom s plochami záhonov (**obr. 6**). Ovocný sad zaberá celú východnú polovicu parcely za domom, kde je v súčasnosti postavená tzv. Nová škola.

Po predchádzajúcom nájme (okolo roku 1868) sa vlastníkom domu stal Gustáv Kazimír Zechenter Laskomerský. Roku 1882 ho odkúpil od Hartmanovej netere Klotildy Hančokovej, manželky Emila Keresztfalvyho. Rodina Zechentera Laskomerského dom vlastnila až do zoštátnenia roku 1948. Po Zechenterovej smrti boli majiteľmi nehnuteľnosti s pozemkom jeho dcéra s manželom Jurajom Teschlerom (od roku 1914). V dome roku 1970 dožila Zechenterova vnučka Mária Balážová.

Gustáv Kazimír Zechenter Laskomerský bol všestranne nadaný človek a popri svojej náročnej lekárskej praxi sa venoval aj rozmanitým záujmom (geológia, botanika, história), ale napríklad aj kresleniu, ktorému sa vo voľnom čase oddával priamo v záhrade. Spomedzi jeho skíc okrem pohľadu na jeho dom zachytený smerom zo záhrady (**obr. 7**) poznáme aj veľmi precízne vypracovaný pôdorys (**obr. 8**), kde farebne odlíšil a komentoval funkčné využitie jednotlivých častí majetku aj so záhradou. Koncom 19. storočia (kresbu môžeme datovať okolo r. 1897) získal novú podobu hlavne parter s niekoľkými menšími nepravidelnými záhonmi oddelenými zvlnenými cestičkami. Išlo s najväčšou pravdepodobnosťou už o Zechentrovu úpravu typickú pre obdobie prelomu storočia a charakteristickú pre ornamentálnosť secesie. Založil v nej aj botanickú záhradu. Bližšie súvislosti však nepoznáme, môžeme len z nákresu dedukovať, že jej časť sa mohla nachádzať aj v „záhradnom sklenníku“ pri dome. Trojica južne smerujúcich chodníkov sa zbíhala na polkruhovo ukončenom výbežku, kde Zechenter vytvoril zákutie s kamenným pamätníkom pripomínajúcim cisársku návštevu (**obr. 9**). Zákutie chránila bránička s nízkym zábradlím, za ktorým sa nachádzala dvojica kamenných lavíc. Medzi nimi bol osadený hranolový podstavec s nápi-

12. Pohľad zo záhrady na evanjelický kostol

13. Strop v altánku

sovou plochou, ukončený antickou nádobou. Zrejme po znárodnení Teschlerovského majetku zmizlo zábradlie aj s lavicami, ktoré nahradili *betónové sokle* (obr. 22). Celý parter aj so záhonmi pri evanjelickom kostole bol obkolesený živým plotom. V záhrade sa okrem dubu a lipy pri jej južnom okraji nachádzali a dodnes nachádzajú vzácné tisy a na štvorcovej ploche pri JV zalomení živého plotu zas borievka, ku ktorej sa odpájal chodník z parteru. Na pozemok sa vstupovalo nielen od domu, ale tiež z ulice, a to bránkou osadenou v skosenom SZ kúte (dodnes zachovaná päťka hranolového stĺpika pôvodnej vstupnej brány do predzáhradky kina).

Dôležitým detailom v SV kúte parcely je murovaný altánok, ktorý je v súčasnosti včlenený do evanjelickej záhrady (obr. 12-14) a stále mylne označovaný ako kaplnka. Išlo o záhradnú architektúru, ktorá v letnom období plnila úlohu oddychového miesta aj pre Zechenterovu rodinu (obr. 10-11 – na historických fotografiách je zachytený Zechenter s manželkou Emíliou Grozerovou, dcérou a vnučkou). Dobové zábery z pozostalosti Zechenterovej vnučky p. Balážovej nám veľmi autenticky prinášajú zabudnutú atmosféru lenivého letného popoludnia s altánkom, ku ktorému ústila alejka živého plotu. Alejka slúžila aj ako prirodzená konštrukcia pre

osadenie plátenného tienidla v tvare stanu. V altánku sa dodnes zachovala jednoduchá nástenná výzdoba s pravidelne rozmiestnenými kvetmi (obr. 13-14), čo môžeme sledovať aj na historických záberoch, ale s tým rozdielom, že pôvodný vstup je v súčasnosti zamurovaný.

Záhrada bola obľúbeným miestom stretnutí širšej Zechenterovej rodiny ako nám to dokumentuje fotografia s *rozkošatým dubom* v pozadí (obr. 11). Skupinka Zechenterovcov so zaťmi a potomstvom stojí pri stĺpoch ukončených hlavicou, za nimi sa objavuje drevená konštrukcia s prekladom. Boli natreté bielou farbou a slúžili ako opora pre popínavé rastliny. Čiže záhrada mala aj v tomto období veľmi jednoduché architektonické prvky.

V záhrade bolo množstvo ovocných strom, dulí (dodnes *preživa* pár exemplárov pri evanjelickom kostole

Zechentera navštevovali dôležité postavy verejného života, s ktorými mal istotne veľmi dobré vzťahy. Medzi inými aj mestský inžinier Jozef Gerstner, autor akvarelovej kresby fontány s kalichom a s dvojicou anjelov držiacou vodostrek (obr. 15). Ide o cenný historický dokument o zachovanom prvku (alebo navrhovanej časti?), ktorý je zároveň vynikajúcim podkladom pre rekonštruovanie autentickej podoby fontány. Možno ešte za Zechentera Laskomerského alebo jeho zaťa Juraja Teschlera boli vyhotovené fotografie záhrady deponované v archíve kremnického múzea (MMM NBS). Okrem duba a pohľadu do záhrady smerom k fontáne (obr. 17-18) je tam aj pôvabný záber na detailne prepracovanú vtáčiu kletku osadenú vo voľnej prírode (obr. 16). Už

14. Interiér altánku

15. Akvarelová kresba fontány od J. Gerstnera

16. Vtacia klietka, umiestnená je v zaujímavej architektúre, NBS - MMM Kremnica

17. Známy dub stojaci v Zechenterovej záhrade, dnes už má okolo 400 rokov, NBS - MMM Kremnica

18. Pohľad do záhrady smerom k fontáne,
NBS - MMM Kremnica

19. Diaľkový pohľad na záhradu, 30. roky 20. storočia

22. Jozef Lányi opierajúci sa o pamätník k cisárskej návšteve

Ján Kollár vo svojich spomienkach z kremnických štúdií spomína tunajších mešťanov ako veľkých milovníkov šľachteného vtáctva, ktoré si chovali v klietkach a pravidelne vykladali do okien.

Záhrada sa istý čas volala aj po Zechenterovom zaťovi Jurajovi Teschlerovi, ktorý mal podobné záujmy ako Zechenter. Okrem toho že bol profesor a neskôr riaditeľ kremnického reálneho gymnázia, venoval sa geológií, botanike a záhrade, ktorá im – ako sme už spomínali

– patrila až do znárodnenia. V dvadsiatych rokoch 20. storočia (11. 5. 1923) Štátny referát na ochranu pamiatok evidoval medzi prírodnými pamiatkami v Kremnici, konkrétne medzi vzácnymi stromami a botanickými zvláštnosťami, kalifornskú jedľu na Zlatej ul. (*sequoia gigantea*) a tis (*tarus baccata*) v záhrade u Dr. Teschle-

20. Ovocný sad v zime

21. Kamenný kalich fontány

ra. Na diaľkovom pohľade so skokanským mostíkom (30. roky 20. storočia) sledujeme stav „za Teschlerovcov“, kde možno rozpoznať dub a zhluky stromov (**obr. 19**).

Ako bolo spomenuté, pri dube sa nachádzal sad s ovocnými stromami, tunajšími odrodami, čiže štepica v pravom slova zmysle, ktorú zachytávajú aj neskoršie

historické fotografie (obr. 20). Slúžila na zachovanie genofondu ovocných stromov vhodných pre pestovanie v kremnických podmienkach. Kedy štepnicia mohla vzniknúť, je zatiaľ otáznou, keďže bola bežnou súčasťou záhrad už od renesancie. V každom prípade sa na tomto mieste, na svahoch úpätia Rembízu, nachádzala v plnom rozsahu až do 50. rokov 20. storočia. Potom bol pozemok radikálne zmenšený približne na polovicu pôvodného stavu postavením Novej školy v jej východnej polovici a zároveň predný úsek úžitkovej záhrady zabrala novostavba kina. Do roku 1974 naďalej ostala štepnicia v jestvujúcej západnej časti.

Po znárodnení roku 1948 boli záhony rozdelené medzi obyvateľov mesta. Stav okolo polovice 20. storočia dokumentujú fotografie z rodinného albumu neskorších obyvateľov domu. Niekoľko exemplárov sa nám podarilo získať od dosiaľ žijúcich pamätníkov, od p. Mojžiškovej, rodenej Lányiovej, ktorá v dome prežila svoje detstvo (obr. 20-22). Okrem pohľadu do sadu (obr. 20) a pohľadu na kamenný kalich fontány slúžiaci deťom ako preliezačka (obr. 21) sa medzi fotografiami objavil aj záber na zredukovaný pamätník (s opierajúcim sa Jožkom Lányim) s upraveným okolím – bez kamenných lavíc a bráničky so zábradlím (obr. 22).

Hoci bola záhrada od roku 1958 vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku, radikálna rekonštrukcia v roku 1974 podstatne zmenila jej podobu. Napríklad štepnicu

nahradili okrasné dreviny, záhony vo východnej časti zase detské ihrisko, na rovinke so zeleninovou záhradou v západnej časti za kinom vzniklo kruhové pódium obkolesené cudzorodými katalpami.

Záhrada je aj vďaka pravidelnej starostlivosti pôvabným zákutím, usadeným v myšliach obyvateľov Kremnice, miestom s jedinečným výhľadom na hradný areál vynárajúci sa spomedzi zelene, aj turistickou vábničkou so 400-ročným dubom a vzácnymi tismi. Napriek spomínanej úprave sme si zvykli na jej terajšiu podobu, ktorá by sa dala vylepšiť nenápadnými a postupne realizovanými krokmi. Za zváženie by stálo vytvoriť zatiaľ na menšej ploche štepnicu kremnických odrôd, vrátiť sa do obdobia, keď sa myslelo aj na blízku budúcnosť a tak zachovať overené hodnoty, ktorými môžu byť tiež ovocné stromy desaťročia šľachtené a uspôsobené na tunajšie podmienky. Ďalšou inšpiráciou je akvarelová kresba fontány od Jozefa Gerstnera, s dvojicou hravých anjelov vo vrchole s vodostrekom (obr. 15). Rekonštrukciou ich predpokladanej historickej podoby by sa prinavrátila pôvodná funkcia zanedbanej fontáne. Všetkým k záhrade vždy patril, symbolicky aj prakticky, tento prameň života.

Poznámka: Za zapožičanie dokumentov z pozostalosti G. K. Zechentera Laskomerského ďakujem p. Petrovi Mišíkovi a p. Milanovi Rybárskemu.

Žigmund Suppan - príbeh nádejného biskupa Jozef Meliš

Každé mesto či obec sú hrdé na svojich rodákov, ktorí niečím vynikali alebo boli vo svojom živote veľmi úspešní. V tomto článku by som chcel predstaviť kremnického rodáka Žigmunda Suppana, ktorý sa stal katolíckym kňazom a po smrti banskobystrického biskupa Štefana Moyzesa bol vybraný za jeho nástupcu.

Žigmund Suppan sa narodil 18. januára 1814. Jeho otec Žigmund pracoval ako správca pokladnice, matka sa volala Jana Fogtová. Mal troch súrodencov, dve sestry a jedného brata.

Malý Žigmund navštevoval prvých päť tried gymnázia v Kremnici a šiestu triedu absolvoval vo Vacove v dnešnom Maďarsku. Ako ostrihomský seminarista študoval filozofiu a teológiu od roku 1828 v Trnave. Medzi rokmi 1834 a 1837 pôsobil ako vychovávateľ v Ostrihome, kým nebol 22. februára 1837 vysvätený za kňaza. Po vysviacke sa stal kaplánom v Ostrihome. Úspešne obhájil doktorát z filozofie a bol vymenovaný za vedúceho katedrálneho chóru v Ostrihome.

Od zimného semestra roku 1840 sa Suppan vrátil do Trnavy. Vyučoval tu seminaristov náboženstvo a maďarský jazyk a literatúru v arcibiskupskom lýceu. Neskôr vyučoval už len náboženstvo a ako exercitátor sa staral o duchovný život študentov. V roku 1842 sa snažil

prejsť na katedru histórie, čo sa mu však nepodarilo. Od septembra roku 1846 chcel ísť pôsobiť do Viedne, kvôli čomu žiadal svojich predstavených ešte aj v apríli 1847 o vystavenie posudku na svoju osobu. Napriek všetkému zostal Suppan aj naďalej činný v Trnave.

V súvislosti s povstaním v rokoch 1848/1849 sa mestská rada Trnavy v júni 1848 rozhodla, že všetci svetskí kňazi, ktorí bývali v Trnave, mali byť povolani do národnej gardy. Suppan sa v mene týchto kňazov, ešte stále ako profesor náboženstva, obrátil na zástupcu ostrihomského biskupa v Trnave, aby o tejto záležitosti písomne informoval ministerstvo kultúry a prosil o ochranu, pretože podľa zákona kňazi nemuseli vykonávať ozbrojenú službu. V tomto počínaní je možné vidieť Suppanov postoj k maďarskému národnému hnutiu. Od začiatku s ním nesúhlasil, čo jasne vyjadril v jednej kázni, ktorú predniesol 1. novembra 1849 pri slávnostnej omši v kolegiálnom kostole v Trnave pri príležitosti potlačenia povstania 1848/1849. Podľa Suppana prameň občianska vojna v zlom pochopení ideí slobody a rovnosti. V kázni sa pokúšal hľadať korene povstania a vysvetliť možný výsledok, do ktorého mohla vyústiť vojna, pokiaľ by nebola potlačená. Výsledkom by podľa neho bolo oslabenie krajiny, ktoré by urobilo z

Uhorského kráľovstva ľahkú obeť pre jeho nepriateľov. Habsburgovcov a príľnutie k Rakúsku vykresľoval ako jasnú záchranu pred rôznymi nebezpečenstvami, ktorými bolo Uhorské kráľovstvo ohrozované. Spoločný život s Rakúskom priniesol podľa neho Uhorsku okrem odvrátenia nebezpečenstva aj rôzne pozitívne vplyvy. Najdôležitejším z nich bolo rozšírenie náboženstva, istoty a požehnaní kresťanskej vlády nad Uhorskom.

Politická orientácia Suppana a zotrvanie v Trnave priniesli svoje plody. 7. februára 1852 bolo spojené trnavské benediktínske gymnázium a arcibiskupské lýceum do jednej inštitúcie – Vyššieho arcibiskupského gymnázia. V zimnom semestri roku 1852 bol Suppan menovaný za riaditeľa tejto novej školy. Popri riaditeľskej funkcii naďalej vykonával úlohu exercitátora a učiteľa náboženstva v 7. a 8. triede.

Ako riaditeľ Vyššieho arcibiskupského gymnázia bol Suppan v roku 1855 poverený vysvetliť dogmu o nepoškvrnenom počatí Panny Márie pred celou Trnavou, gymnaziálnymi profesormi a seminaristami. Svoje poverenie splnil v nedeľu nazvanú Cantate, 6. mája 1855, keď vo svojej kázni najskôr ozrejmil teologickú problematiku a následne predniesol celý text dogmy. Toto všetko sa stalo v kolegiátnom kostole v Trnave. Na začiatku svojej takmer tridsaťstranovej kázne vysvetlil, čo treba rozumieť pod pojmom nepoškvrnené počatie. Potom načrtnol historický vývoj úcty k nepoškvrnenej Panne Márii. Suppan hľadal stopy tejto úcty od začiatku Cirkvi až do prítomnosti. Poukazyval na prítomnosť tohto učenia v dielach cirkevných otcov a koncilov, v spisoch a vyznaní kráľov, vedcov a ľudu. Svoj názor podopieral poukázaním na mnohé symboly nepoškvrnenej Panny Márie, ktoré boli rozmiestnené po Trnave predkami súčasných Trnavčanov a slúžili k uctievaniu nepoškvrnenej Panny Márie.

Od roku 1855 dostal Suppan viaceré funkcie a tituly. V roku 1855 dostal čestný titul pápežského komorníka, 4. septembra 1858 sa stal bratislavským kanonikom a 11. marca 1861 ostrihomským kanonikom. 11. apríla 1865 dostal Žigmund Suppan čestný titul madočského opáta. Suppanov postup v kariére bol potvrdený jeho menovaním za komárňanského archidiakona 12. júna

1869. Vo funkcii archidiakona mal na starosti farnosť vo svojom obvode, mal rozhodovať o obsadzovaní farností farármi a vizitovať ich. Okrem povinností boli s tým spojené aj vyššie finančné príjmy. V úrade nezostal dlho, pretože už 23. marca 1870 bol menovaný za biskupa v Banskej Bystrici, čo potvrdil pápež Pius IX.

Biskupská rezidencia v Banskej Bystrici

27. júla 1870. Samotný ostrihomský arcibiskup veľmi podporoval Žigmunda Suppana v tom, aby sa stal banskobystrickým biskupom. Cirkevná a štátna vrchnosť od neho očakávala, že zlepší školský systém v diecéze a obmedzí slovenské vplyvy medzi kňazmi a učiteľmi, ktoré nadobudli veľký rozmach za Štefana Moyzesa, Suppanovho predchodcu na biskupskom stolci. Suppan sa však biskupskej funkcii vzdal, pretože sa cítil nehodný tohto úradu. Vrchnosť ostrihomskej arcidiecézy na základe jeho zdráhaní uznala, že Suppan nie je povolán vykonávať tento úrad. Suppan sa preto v októbri 1871 vrátil späť do Ostrihomu, kde zostal pôsobiť ako kanonik. Dostal titul čestného biskupa v Novi a k tomu sa stal nitrianskym archidiakonom.

Žigmund Suppan zomrel v Ostrihome 17. júla 1881.

Literatúra:

- Suppan, S. *Predigt zum Dankfeste, welches nach dem glücklich bezwungenen Bürgerkriege, am 1. November 1849 in der Collegiat-sparrkirche zu Tirnau feierlich begangen worden ist.* Trnava, 1849.
- Suppan, S. *A nagyszombati gymnasium története.* Trnava, 1854.
- Suppan, S. *Die unbefleckte Empfängnis der seligsten Jungfrau Maria.* Trnava, 1855.
- Kollányi, F. *Esztergomi kanonokok.* Esztergom, 1900.
- Adriányi, G. *Ungarn und das I. Vaticanum.* Köln – Wien, 1975.

Kremnický mužský spevokol

Príspevok k dejinám hudby v Kremnici na prelome 19. a 20. storočia

Boris Banáry

Hudba a zborový spev mali v dejinách Kremnice svoje významne postavenie. Situácia sa zmenila po odchode Jána Levoslava Bellu z Kremnice do Sedmohradska, kedy došlo k značnému umeleckému útlmu až stagnácii. Avšak už na začiatku 20. storočia možno sledovať v živote kremnickej spoločnosti isté prejavy, ktoré mali ambíciu obohatiť hudobný život mesta o nové hudobné aktivity. V Kremnici ešte stále pôsobili viacerí miestni hudobníci, hudobní pedagógovia i skladatelia. Tu žili a tvorili František Janeček i Ľudmila Križková Lehotská, ale aj mnohí iní, či už jednotlivci alebo kolektívy, aj keď nemali také výsledky ani šťastie na umelecké, manažérske ani spoločenské uznanie ako ich predchodca Ján Levoslav Bella. Nádejným sa ukázal byť dnes už zabudnutý *Kremnický mužský spevokol*, ktorý v poslednom desaťročí 19. storočia vstúpil do života mesta.

Spevokol vznikol roku 1891. (1) Jeho zakladateľom a súčasne prvým predsedom bol gymnaziálny profesor Jozef Hlatký, členmi boli viacerí významní občania mesta. (2) Funkciu zbormajstra zastával absolvent pražského konzervatória Karol Antoš (1854 – 1927), český hudobný skladateľ a organista pôsobiaci v Grazi a vo Viedni a od roku 1881 v Kremnici ako cirkevný zbor-

majster a dirigent v hradnom kostole sv. Kataríny. Ako skladateľ sa verejnosti predstavil operetou „A rózsaleányok“ (1888) a omšou „Omša d mol“, z kremnického obdobia pochádza tiež „Te Deum B dur“. Očakávalo sa, že kremnický hudobný život po predošlom útlme „zažije nový vzostup.“ (3) Antoš a jeho dve dcéry Elena a Margita, najmä však Elena, ktorá získala vyššie hudobné vzdelanie v Budapešti, garantovali umeleckú úroveň spevokolu. (4) *Kremnický mužský spevokol* nedisponoval veľkým počtom spevákov, ale postupne sa rozrástol. V roku 1909 mal asi 24 a v roku 1910 až 30 aktívnych členov. Z jeho niekoľkoročnej, zrejme nie príliš bohatej zborovej činnosti sa zachoval skromný archív, ktorý predstavuje iba niekoľko administratívnych dokladov a tlačené programy. Konkrétne domáci poriadok košického spevokolu z roku 1884, ktorý sa používal pri organizovaní a riadení činnosti spevokolu, 4 menšie plagáty s programom hudobných večierok a koncertov a 3 pokladničné knihy za obdobie rokov 1891 až 1911. Repertoár spevokolu ani vlastný notový archív sa však nezachoval.

Jediným dokladom zborovej činnosti *Kremnického mužského spevokolu* sú 4 zachované programy. (5) Po-

A körmöczbányai Nő-egyesület
1901. évi május hó 5-én (vasárnap) saját pénztára javára
a „Szarvas-szálló“ nagytermében

MÜKEDVELŐ ELŐADÁST
rendez, melyhez a jótékony célra való tekintettel a t. közönség hatóságát kéri.

Színre kerül:
I.
Apró félreértések.
Vigjáték 1 felvonásban. Írta Lunn József.

Személyek:
Dr. Dörög Csonty — Heller Ágost úr. — Jónás János úr.
Bona, István — Wanschula Frída úrnő. — Márton Jakab úr.
Albérann György — Elanhaus János úr. — Lova — — — — — Linka Margit úrnő.
Gajdos Károly, Dr. — Palla Ákos úr. — — — — — Kissler Lajos úr.

Ezt követi:
II.
Hármas: hegedűn, gordonkán és zongorán előadják Brestyánszky József, Alföldy Zoltán és Antos Károly urak.

Végül:
III.
A Szálka.
Vigjáték 1 felvonásban. Írta: Moestré Béla.

Személyek:
Dr. Kalmár Géza, orvos — Watty Nándor úr.
Béla Kalmár, pénztáros — Bónay István úr. — — — — — Kischka István úrnő.
Ist. Elődgy. — Havas Mariska úrnő. — — — — — Klementin, szakácsnő — — — — —

Kezdeté este 8 órakor.

HELYÁRAK: az I–VI. sorban 1 kor. 60 fill.; a többi ülőhely 1 kor.; állóhely 80 fill.; deákjegy 30 fill.; karzat 30 fill.; páholy 5 kor.

Jegyek előre válthatók Paxner J. és Biron H. könyvkereskedésében és este a pénztárnál.

Program spevokolu z 5. mája 1901

A Körmöczbányai Nőegyesület
1901. évi november hó 10-én (vasárnap) saját pénztára javára
a „Szarvas-szálló“ nagytermében

MÜKEDVELŐI ESTÉLYT
rendez,
a következő műsorral:

- Vonós-négyes. Spohr L. Előadják: Brestyánszky József, Riszner Ede, Zsizsmann Rezső és Alföldy Zoltán urak.
- „Az ingomb“. Monolog. Thewrewk J. Előadja: Palla Ákos úr.
- a) Sommerabend; b) Allerseele. Lassen E.
c) Rothe Nelken. Bohm. Énekl: Riszner Edéné úrnő. Zongorán kíséri Havas Mariska k.-a.
- Egy kis vihar. Dialog. Herczeg F. Előadják: Granatér Gizé k.-a. és Kokas Nándor úr.
- a) Sérénade. Gounod. b) Csalogánydal. Káldy Gy. Énekl: Riszner Edéné úrnő. Zongorán és hegedűn kíséri: Havas Mariska k.-a. és Putnoky Béla úr.
- Magánjelenet. Előadja Putnoky Béla úr.
- Zongora-ötös. Klughardt A. Előadják: Havas Mariska k.-a., Brestyánszky József, Riszner Ede, Zsizsmann Rezső és Alföldy Zoltán urak.

Kezdeté este 8 órakor.

Helyárok: Ülőhely az I–VI. sorban 1 kor. 60 fill.; a többi ülőhely 1 kor.; állóhely 80 fill.; deákjegy 30 fill.; karzat 30 fill.; páholy 5 kor.

Jegyek előre válthatók Paxner J. és Biron H. könyvkereskedésében és este a pénztárnál.

Nyom. Paxner J. és Biron H. Kőrmöczbánya.

Program spevokolu z 10. novembra 1901

A „Körmöczbányai Nő-Egyesület“
1902. évi december hó 31-én „SZILVESZTER“ napján
a helybeli „Szarvas“ fogadó nagytermében terített asztalok mellett
az alábbi sorozattal

„KEDÉLYES ESTÉLY“-t
rendez, melyhez a t. közönséget tisztelettel meghívja.

MŰSOR:

1. A „Végzetes Serenade“. Előadja a helybeli dalos-kör.
2. Berczik Árpádnak „A Bálkirálynő“ című 1 felvonásos kiténő vigjátéka.

SZEMÉLYEK:

Péleky Delezer	Kerekes Kálmán úr.
Nádas, négy	Kerekes Kálmán úrasszony.
Jozsef, leány	Pszotka Piroška úrleány.
Szabo, Elemér	Mártou Jakab úr.
Fodor Thassilo	Budinsky Sándor úr.
Temesi Laci	Ritter Sándor úr.
Gyarmathé Pista	Bada Endre úr.
Kereszti Ábris	Klement Aladár úr.
Jean	Wagner Rozsó úr.

3. a) Fehér J.-nek „Galamb“ dala; b) „Dal a pokolban“ Barna J. operettjéből. Éneklí Dr. Wildmann Adolfné úrasszony. Zongorán kíséri Havas Mariska úrleány.
4. A „Haragos feleség“ magánjelenet. Előadja Havas Mariska úrleány.
5. Tréfás felolvasás. Tartja Bellaagh Aladár úr.
6. „Quodlibet“. Éneklí a helybeli dalos-kör.

Táncz.
Belépti díj: személyenkint 1 korona.
Kezdete este 9 órakor.

Szám. Páner, J. és E. H. H. Körmöczbánya.

Program spevokolu z 31. decembra 1902

skytujú obraz o repertoári a postavení speváckeho zboru v kremnickom spevokole. Prvým a súčasne najstarším zachovaným programom spevokolu je program „Amatérské predstavenie“ z 5. 5. 1901. Toto Amatérské predstavenie, ako je na plagáte uvedené, zorganizoval kremnický Ženský spolok vo veľkej sále Hotela „Szarvas“ (Jeleň). Program predstavenia pozostával z dvoch divadelných veselohier, doplnených o vystúpenie kremnického klavírneho tria v zložení Jozef Brešťanský (husle), Zoltán Alföldy (violončelo) a Karol Antoš (klavír). Žiaľ, program klavírneho tria sa v programe divadelného predstavenia neuvádza.

Kremnický mužský spevokol účinkoval v tom roku dvakrát, druhý raz na „Amatérskom večierku“ 10. 11. 1901. Na tomto večierku bol hudobný program bohatší, hrala sa Gounodova Serenáda, ale tiež iné skladby, navyše účinkovalo sláčikové kvarteto a kvinteto. V programe hudobného večera sa objavili aj nové mená účinkujúcich – Mariška Havašová (klavír) (6), Béla Putnóky (husle) a Ede Riszner (spev). Pokiaľ ide o dramaturgiu, podobala sa predošlej – na večierku sa striedali samostatné hudobné čísla s dramatickými výstupmi, deklamáciami.

Dňa 31. 12. 1902, v deň sviatku sv. Silvestra, vystúpil *Kremnický mužský spevokol* na „Dobročinnom večierku“. Spevokol predniesol bližšie neurčené zborové a inštrumentálne skladby, Osudovú serenádu, Quodlibet, popri týchto skladbách zaznela aj Pieseň o pekle z operety J. Barna (Dr. Wildmann – spev, M. Havašová

– klavír). Program silvestrovského večera bol zavŕšený jednodejstvomou veselohrou „Kráľovna plesu“, ktorá vlastne tvorila hlavný bod programu.

Ani posledný známy koncert z 8. 5. 1904, označený ako „Piesňový koncert“, sa príliš nelíšil od predošlých, snáď iba svojím slovným označením „koncert“ a tým, že priniesol väčší počet hudobných čísel. Kremnický mužský spevokol sa na ňom predstavil 3 piesňami od maďarského autora E. Lányiho (Dávna pieseň, Pieseň piesní a Hej dievča), piesňami Kosovicha, Fischera a iných, prevažne maďarských autorov. Z inštrumentálnej tvorby sa v programe objavuje Chopinov Valčík (Etelá Antošová – klavír) a klavírne Trio od Reissigera (Karol Antoš, Etelka Antošová a Margita Antošová). Vyvrcholením programu bolo uvedenie komickej opery „Zasnúbenie palicou“, opäť od bližšie neurčeného skladateľa.

Kremnický mužský spevokol ukončil svoju činnosť roku 1911. Dôvodov bolo viacero, jedným z nich aj vek samotného zbornajstra Karola Antoša. K istému oživeniu zborovej tradície v Kremnici došlo o 25 rokov neskôr, keď roku 1936 vzniklo 42-členné *Spevácke združenie J. L. Bellu*. Dekrét a stanovky spevokolu podpísal sám Ján Levoslav Bella, a to krátko predtým, než ukončil svoju umeleckú i životnú púť. Na čele Speváckeho združenia stál dirigent Bohuslav Jelínek, neskorší riaditeľ ZUŠ v Kremnici. Po 2 rokoch existencie však združenie pre vojnové udalosti prestalo účinkovať

A körmöczbányai „Daloskör“
1904 május hó 8-iki
Dalestélyének
műsora:

1. Lányi Ernő: a) Régi nótá; b) Kertem alatt. Éneklí a Daloskör.
2. Chopin: **Keringő**. Zongorán előadja: Antos Etelka úrleány.
3. Lányi: a) Dal a dalról; b) Hej a lány. Éneklí a Daloskör.
4. Reissiger: **Trio**. Zongorán, hegedűn és cselloninón előadja: Antos Károly úr, Antos Etelka és Antos Margit úrleányok.
5. a) Fischer: **Szép élet** és b) **Bányászszak**. Éneklí a Daloskör.

Szünet:

6. Genee: **Olasz saláta**. Éneklí a Daloskör.
7. Faragó Jenő: **A rosszul nevelt leány**. Monolog. Előadja: Schwarz Mariska úrleány.
8. Kosovich: **Chinai influenza szerenád**. Előadja a Daloskör.
9. Wolfner Pál: **A modern leányok**. Dialog előadják: Pszotka Piroška és Schröder Gizella úrleányok.
10. Szinre kerül:

Eljegyzés bottal.
Komikus opera.

Személyek:

Guldenstein, tőkepezés	Kokas Nándor úr.
Adelgunda, leánya
Hugibert,	} kérők	...	Péternák János úr.
Kohn Izsig,		...	Klement Aladár úr.

Program spevokolu z 8. mája 1904

(1938). (7)

Krátke, približne dvadsaťročné amatérske účinkovanie *Kremnického mužského spevokolu* predstavuje relatívne krátky časový úsek v živote mesta. Napriek tomu, ako aj napriek absencii archívnych materiálov, môžeme povedať, že spevokol svojou činnosťou prezentoval úprimný vzťah k hudbe, k zborovému spevu a inštrumentálnej hudbe, že podnecoval rozvoj hudobného života mesta. Z hľadiska zborového repertoáru a profilu zotrval na pozícii obrodeneckého typu speváckych zborov 19. storočia, akým bol napríklad Slovenský spevokol v Martine alebo mikulášsky Tatraň, kde spevokol mal 2 odbory – hudobný a divadelný. Ten v duchu platných stanov pestoval mužský zborový spev, organizoval zábavy, besedy, literárne programy a pod., takže hudba a spev mali niekedy charakter viac zábavný než umelecký. Prirodzene, že *Kremnický mužský spevokol* bol prevažne maďarský a neorientoval sa na šírenie slovenských ľudových a vlasteneckých piesní.

Kremnický mužský spevokol úzko spolupracoval s miestnym *Ženským spolkom*, ktorého činnosť bola organizačná, avšak nie umelecká. Preto kontakty a spolupráca s inými, napríklad českým speváckymi zbormi v rámci členstva v *Speváckej obci československej*, mohli

prinesť kremnickému spevokolu väčší priestor pre vlastný umelecký rast.

Činnosť *Kremnického mužského spevokolu* v rokoch 1891 – 1911 predstavuje jednu z málo známych kapitol dejín hudby mesta. Aj keď jeho aktivity majú dnes už iba informačnú hodnotu, zachovaný archívny materiál prináša cenné informácie o osobách spätých s existenciou kremnického spevokolu. A nielen s ním.

Poznámky:

- 1) Lamoš, Teodor. *Archív mesta Kremnice*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1957, s. 142.
- 2) Z pokladničných kníh mesta sa dozvedáme, že členskú základňu spevokolu tvorili Karol Antoš, Július Backmann, Karol Hellenstein, G. Hermély, František Janeček, neskôr aj Michal Matunák a iní.
- 3) Zavarský, Ernest. Príspevok k dejinám hudby v Kremnici. In *Hudobný archív 4*. Martin : Matica slovenská, 1981, s. 194.
- 4) Antošov syn Koloman bol najmladší a na činnosti spevokolu sa nepodieľal. Vyštudoval budapeštiansku hudobnú akadémiu, z Kremnice odišiel a umelecky pôsobil v Ríme a Chicagu.
- 5) Plagáty s programom sa nachádzajú v Štátnom archíve Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica.
- 6) Hudobne založená rodina Havašová udržiavala písomne kontakty s J. L. Bellom, žijúcim od roku 1881 v Sedmohradsku.
- 7) B. Jelínek oživil tradíciu zborového spevu v Kremnici ešte raz, a to na konci 50. rokov, keď založil a viedol ženský spevácky zbor.

Sortiment kremnickej lekárne Jána Gazdika na začiatku 20. storočia

Lucia Krchnáková

Podľa Lekárnickej ročenky z roku 1898 mala Kremnica pri počte obyvateľov 9 179 len jednu lekárňu, ktorá v tej dobe používala maďarský názov Megváltó (U spasiteľa). Jej majiteľom bol Ján Gazdík. Spomínaná ročenka ako rok založenia tejto lekárne uvádza rok 1798. (1)

Dobový lekárnický vreckový kalendár z konca 19. storočia (*Gyógyszerészek Zsebnaptára*), na ktorý sa často odvolávajú novší maďarskí autori, uvádza, že kremnická lekárňu s názvom *Salvator* (Spasiteľ) existovala už na konci 15. storočia (!), čím ju zaraďujú medzi najstaršie známe lekárne v Uhorsku vôbec. Po štúdiu archívnych dokumentov z tohto obdobia nachádzajúcich sa v kremnickom archíve sme však existenciu takto pomenovanej lekárne nenašli. V najstaršom kuriálnom protokole sa nám podarilo nájsť len informáciu, že v rokoch 1495 až 1503 bol členom mestskej rady (prisažný) istý lekárnik Krištof (*Cristoff/Cristoferus*), ktorý pravdepodobne vlastnil aj bližšie nepomenovanú lekárňu. (2)

Podľa súčasnej slovenskej odbornej literatúry zriadil v prvom odstavci uvedenú kremnickú lekárňu Ján Gazdík koncom 19. storočia na južnej strane námestia v historickom dome č. 11/21. Do jej priestoru na dnešnom 1. poschodí sa vchádzalo z doteraz existujúcej terasy domu č. 10/19, pôvodne predĺženej v šírke necelých 2 metrov. Rodina Gazdíkovcov lekáreň prevádzkovala, či

už sama alebo prostredníctvom správcov, až do zoštátnenia v roku 1951. V podobe štátnej lekárne existovala až do roku 1992, kedy bola definitívne zrušená. (3) Je známe, že v tejto lekární praxoval ešte ako tovariš v druhej polovici 90. rokov 19. storočia aj známy historik uhorského lekárnictva Jozef Ernyei. (4)

V knižnici Múzea mincí a medailí sa zachoval aj dobový cenník Gazdikovej lekárne vydaný niekedy po roku 1902. (5) Podáva veľmi dobrý obraz z každodenného života Kremničanov, ktorý mohli ovplyvniť sortiment lekárne svojím dopytom po istých druhoch spotrebného tovaru. V cenníku je ponúkaný tovar rozdelený do 4 skupín:

- lekárnické špeciality
- voňavky a kozmetický tovar
- zdravotnícke pomôcky a chirurgické prostriedky/nástroje
- hospodársky a priemyselný tovar

V rámci prvej skupiny ponúkala lekárňu domáce a cudzokrajné špeciality v pôvodnom balení ako kaka, koňak, prostriedky na ničenie hmyzu (insekticídy), detské výživy, liečivé vína, liečivé mydlá, čaje, sirupy, náplaste. Nechýbal ani pravý holandský kakaový prášok. Širokú ponuku dopĺňalo dražé (liečivý prípravok vo forme cukríkov) od rôznych výrobcov, medzi nimi aj

domáce Gazdikovo železité i karpatské dražé. Z množstva minerálnych vôd si bolo možné vybrať nielen z prameňov z územia dnešného Slovenska, ako napríklad

Lekárň Jána Gazdika na južnej strane námestia v Kremnici, 1952,
NBS - MMM Kremnica

vodu z kúpeľov Číž s obsahom jódu a brómu, Cigeľku, Santovku, Salvatorku či Korytnicu, ale i minerálky z celej Habsburskej monarchie – niekoľko druhov budínkových horkých vôd, karlovarskú, z Mariánskych Lázní, od Mattoniho (Giesshübler/Kyselka – obec), Bilinskú kyselku, Svaľavskú kyselku (za Rakúsko-Uhorska v Berežskej župe, dnes Ukrajina) alebo paradskú železitú vodu s obsahom arzenu (kúpele na severovýchode dnešného Maďarska). V ponuke boli aj rôzne liečivé soli či slané pastilky vrátane morskej (karlovarské, tiež z Františkových Lázní a Wiesbadenu) a viac ako 20 druhov liečivých mydiel značky Berger. Kremnické dámy si na lekárske predpis mohli zakúpiť pastilky na migrénu. Lekárnik Gazdik ponúkal i vlastnú sódu, čaj i cukríky z jablčníka, ktoré boli určené pri chrapote, kašli a chorobách priedušiek. K lekárnickým špecialitám patrili aj rôzne veterinárne prípravky od rakúskej firmy J. Kwizdu, najmä pre kone a psi.

V kategórii „domáce a cudzokrajné voňavky a kozmetický tovar“ ponúkal rôzne mastičky a krémy, voňavé mydlá, vody na umývanie, zubné prášky, ústne vody, zubné kefky, prostriedky na farbenie vlasov, dámske prášky. Táto kategória bola v Gazdikovej ponuke najpestrejšia. Boli tu často zastúpené výrobky z továrne H. Kielhausera na toaletné mydlá a parfumsy z rakúskeho Grazu (orechový olej, mydlá z jedľového ihličia, čistiacie, dechtové, orgovánové, glycerínové s fialkou, či inak voňajúce, prášok na ručné pranie, parížsky dámsky púder v troch odtieňoch, voňavka z fialiek a pod.), ale i výrobky vlastnej produkcie s prívlastkom Gazdikove. Pre skrášlenie dám ponúkal farbu na obočie, pleťové

mlieko, depilačné prípravky, mydlo na pehy, či tanínovo-chinínová pomádu na vlasy (tzv. tanno-chinín sa používal do rôznych prípravkov na vlasy, ktoré zvyčajne obsahovali aj voňavé oleje a vody). Nezabúdalo sa ani na príjemnú vôňu v miestnostiach, a tak lekáreň ponúkala kremnickým domácnostiam i tzv. potpouri (voňavá zmes sušených kvetov) či izbové kadidlo.

Medzi zdravotníckymi pomôckami boli zastúpené – prietržný pás (používali najmä baníci), suspensor, gumené podväzky, rôzne striekačky, vrecká na ľad, vzduchová poduška, vyplachovacie nádoby, rôzne druhy gáz (karbolová – dezinfekčná, jodoformová – antiseptická, salicylová, sterilná, sublimačná, xeroformová na popáleniny) a obvazov (kalikový – z hustej nebielenej bavlny, flanelový, sadrový, organtínový /fáčovina/ a pod.). Pre dámy boli v ponuke pružné naťahovacie podväzky, ako v cenníku uvádza, ktoré sa síce nenachádzali v Gazdikovej lekární skladoch, ale bolo ich možné objednať a vybrať si z troch druhov – hrubšie zo sivej cverny, tenké z jemnej sivej cverny a prvotriedne z ružového hodvábu.

V poslednej kategórii „hospodársky a priemyselný tovar“ ponúkala lekáreň svojim zákazníkom antimón, vitriol, lúčavku, salmiakový lieh, čierny *Carboslav* (staré označenie fenolu – dezinfekčného prostriedku), dezinfekčný prostriedok *Creolin*, senovku grécku, rôzne druhy soli (horkú soľ, Glauberovu soľ, salmiakovu soľ,

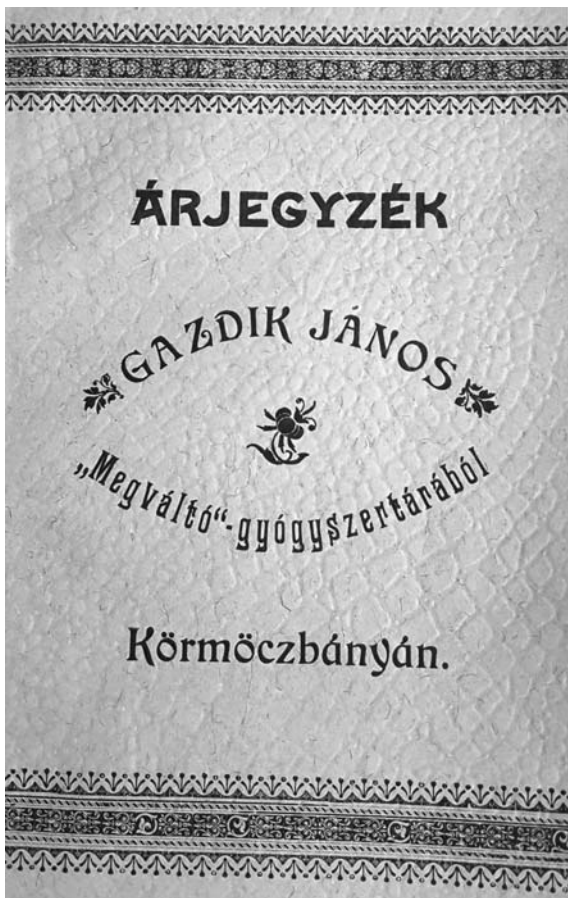
Reklama lekárniko Franza Johanna Kwizdu z Korneuburgu pri Viedni, prelom 19. a 20. storočia, podobné prostriedky predávala aj lekáreň Ján Gazdík v Kremnici, internet

drvený liadok/kamenec – používal sa na dezinfekciu), borievkový, terpentínový, ricínový a ľanový olej.

Vydaný cenník zároveň slúžil ako reklama pre Gazdikovu lekáreň, a preto na jeho stranách nájdeme výraznejšie odkazy na Gazdikovo toaletné žľčové mydlo,

ktoré lekárnik odporúčal ako najlepší prostriedok v starostlivosti o pokožku. Slúžilo k udržaniu jemnej sviežej pleti a jeho nízka cena umožňovala, aby si ho mohla

Cenník kremnickej Gazdikovej lekárne z roku 1902, obálka, NBS - MMM Kremnica

kúpiť aj pracujúca trieda. Ponúkal ho ako pracie, absolútne neškodné, neobsahujúce chemikálie a kyseliny, vhodné pre deti, lebo je veľmi jemné a nedráždivé. Nezabudol zdôrazniť, že Gazdikovo mydlo je najlepšie mydlo, aké existuje, vhodné pre každého. Každé bolo osobitne balené v originálnom obale s jeho označením a stálo 60 halierov, výhodnejšie balenie, čiže tučť, 6 korún.

Ďalším zdôrazneným produktom bol tzv. budapeštiansky púder na tvár pre dámy, ktorý sľuboval prirodzene bielu, hladkú a zároveň pružnú pleť. Bol tak jemný, že ho na tvári nebolo možné zbadat'. Lekárnik ho odporúčal nanášať pudrenkou alebo jemnou vatou, zdôrazňoval jeho zdravotnú nezávadnosť s tým, že neobsahuje žiadne kovové zložky, ktoré by mohli škodiť, tak ako to bolo v dávnejších dobách. Aj kremnické dámy si ho mohli kúpiť v cene 2 koruny za škatuľku, alebo skúšobnú vzorku za polovičnú cenu.

Domácej produkcie bol aj pleťový krém s názvom Gazdikov krém – nemastný krém. Jeho zloženie však lekárnik neuvádza, len in-

formáciu, že neobsahuje žiadne škodlivé kovové látky. Jeden téglík takéhoto krému ponúkal za 1 korunu 75 halierov.

Posledná strana cenníka jedinej kremnickej lekárne ponúkala kráľovské železité víno s chinínom, pričom J. Gazdik nezabudol zdôrazniť, že najlepšie je len to, čo je od výrobcu, čím myslí priamo seba. Rôzne reklamné ponuky na železité vína je pritom možné bežne nájsť v dennej tlači tej doby v celom Rakúsko – Uhorsku. Takéto víno sa odporúčalo podávať trikrát denne po jedle v množstve 2 až 3 polievkové lyžice, deťom polovica. Pomáhalo pri málokrvnosti, anémii, strate chuti do jedla, žalúdočných kyselinách, nervových ochoreniach, tanci sv. Víta, epileptických záchvatoch, hystérii, hypochondrii, ale i pri zle hojajúcich sa vredoch. Lekárnik ho odporúčal pri všetkých ženských chorobách, ale najmä všetkým mladým ženám a všeobecne rekonvalescentom. Flaša takéhoto liečivého nápoja stála 2 koruny.

Zachovaný cenník kremnickej lekárne nám dáva možnosť nahliadnuť do kremnickej domácnosti cez bohatý sortiment tovaru nielen liečivých prípravkov, ale i drogistického tovaru, tak domácej produkcie ako i zo vzdialenejších kútov Rakúsko – Uhorska, v prvých rokoch 20. storočia, ktorí si miestni obyvatelia mohli zakúpiť v už zaniknutej lekárni na námestí.

Poznámky:

- 1) *Gyógyszerések évkönyve*. Budapest, 1898, s. 167.
- 2) Štátny archív v Banskej Bystrici – parcovisko Archív Kremnica, fond Mestské úradné knihy, Kuriálny protokol 1491 – 1543.
- 3) BARTUNEK, Anton. *Dejiny slovenského lekárnictva I*. Prešov, 2012, s. 335.
- 4) Tamže, s. 307.
- 5) Presný rok vydania sa neuvádza. *Árjegyzék, Gazdik János, „Mégváltó“ – gyógyszerertárából Kőrmöczbányán*. Turóc-szent-mártoni magyar nyomda – Moskóczi Ferenczné.

Gazdik János „Mégváltó“-gyógyszertára Kőrmöczbányán.		Gazdik János „Mégváltó“-gyógyszertára Kőrmöczbányán.	
ÁR	ÁR	ÁR	ÁR
Bittol pastilla, 1/2 doboz ...	70	Brázy-féle sósborszesz, nagy üveg ...	2
Bitter, Coniferen-Spirit ...	1	Bor-szaléna ...	50
Blaskard, Jód-vas-labdacs, 1/2 üveg ...	4	Brady K. létes: Máriacelli csepp, nagy üveg ...	1
Blood-labdacs, Gazdik-féle ...	2	... kis ...	70
Balsam-kencos, Richter ...	80	Bromidia, Battle & Comp. ...	5
Bambalina, Ergononum dialysat, 1/2, orvosai rendelésre ...	20	Bityák-gyűjrté, kicsi, 10 db ...	50
Balsam-Ergonin, orvosai rendelésre ...	20	... nagy, 10 ...	60
Borsax-szappan, Berger ...	20	Cacao-per, valódi Hollandi, kímérve, 100 gramm ...	1
Borchard-féle só-vas-szappan ...	84	... 1 kilo ...	8
		Cachou aromatisé: „Prince Albert“ eredeti Jackson ...	70
		Camphor-szappan, Berger ...	70
		Cannabim-lyukcszemű ...	70
		Cantharides-(kautsuk)plaster, főkénve ...	60
		Capicine-tapasz, perforálva, J. & J ...	60
		Capicum-tapasz ...	4
		Capules santal, Midy ...	20
		Carbol-papír, Eichinger ...	20
		... szappan, Berger ...	80
		... Gazdik ...	60
		Cascara-sagrada-bor, Liebe, 1/2 üveg ...	4
		... 1/2 ...	80
		... pastilla, Barber, 0,5 doboz à 10 db ...	1
		... 1 ...	80
		... 1-0 ...	40
		... 1-0 ...	2
		... 1-0 ...	1
		... 1-0 ...	2
		... Egger, üvegben ...	1
		Chapoteaut, Paris: Vin de Peptone ...	5
		Chinabor, Gazdik ...	2
		... Rosznyay ...	40
		China-Serravallo, nagy üveg ...	4
		China-sor, Gazdik, Malagával ...	2
		... Krieger, Tokajival, 1/2 üveg ...	6
		... Rosznyay ...	3
		... Rosznyay ...	2
		Chinin-csokoládé, Rosznyay, 1 db ...	15
		... csokoládé ...	15
		Chinin-(Laxa)labdacs, Richter, I. sz. ...	1
		... II. ...	50
		Chloroethyl, Societe chimique, 10 g-os üvegbeuger, ...	1
		... fémzárol ...	50
		Cholera-csepp, Bastier-féle ...	2
		Clavethyl, Kocz A-tól, 1/2 üveg ...	1
		... doboz ...	20
		Codem-pastilla, Egger, 1/2 doboz ...	1
		... 1/2 ...	50

Cenník kremnickej Gazdikovej lekárne z roku 1902, jedna z vnútorných dvojstrán s reklamou, NBS - MMM Kremnica

Kremnický lesný majster Eduard Lende

Daniel Haas Kianička

Významnou osobnosťou dejín kremnického lesníctva bol lesný majster Eduard Lende. Pochádzal zo Slovenskej Lupče a po absolvovaní vysokej školy v Banskej Štiavnici pôsobil na niekoľkých miestach ako lesník a lesný majster. Zhruba v roku 1887 sa usadil v Kremnici. Jeho najdôležitejším dielom je publikácia o hospodárení a lesnom majetku mesta Kremnice, ktorú vydal v roku 1887.

Rodina a štúdiá

Eduard Lende (pôv. Ličko) sa narodil 21. marca 1851 v Slovenskej (vtedy Zvolenskej) Lupči. Jeho otec Eduard Ličko tam bol slovenským evanjelickým učiteľom, mama sa volala Ester, rodená Oravská. Syna pokrstili tri dni po narodení ako Eduarda Adiodata (málo frekventované meno, používané najmä vo francúzskom prostredí), krst vykonal evanjelický kňaz Ján Fuchs, krstnými rodičmi sa stali lupčiansky evanjelický učiteľ Ján Csany a jeho manželka Anna. Predošlime, že v matrike je aj dodatočný zápis o tom, že Uhorské ministerstvo vnútra povolilo Eduardovi Ličkovi ml. zmeniť si priezvisko na Lende v roku 1882. (1) Eduardovi postupne pribudli mladší súrodenci – dve sestry a traja bratia. (2)

Elementárne vzdelanie získal na evanjelickej škole v rodnej Slovenskej Lupči. Po jej absolvovaní nastúpil na evanjelické lýceum v Banskej Štiavnici, ktoré ukončil maturitou v roku 1870. Mimochodom, v roku 1910 sa na pôde lýcea uskutočnilo zaujímavé stretnutie študentov školy, ktorí si v tom roku pripomenuli 40. výročie ukončenia svojho štúdia. O podujatí informovali aj viaceré noviny. Žijúci absolventi, medzi ktorými bol aj Eduard Lende, a niektorí učitelia sa stretli v Banskej Štiavnici 1. júna 1910, pričom ich stretnutie vyvrcholilo banketom. (3) Po ukončení stredoškolského štúdia nastúpil Eduard Lende na Banickú a lesnícku akadémiu v Banskej Štiavnici, a to hneď v roku 1870. Vysokoškolské vzdelávanie (odbor lesné inžinierstvo) ukončil v roku 1873. (4) K tomu jedna zaujímavosť. Keď v roku 1892 otvárali v Banskej Štiavnici novú – impozantnú – budovu Banickej a lesníckej akadémie, podujatia sa zúčastnil aj Eduard Lende. Informovali o tom napríklad noviny Vasárnapi ujság. Hlavná slávnosť sa uskutočnila v dňoch 27. a 28. júna 1892. Účastníkov konferencie vyfotografoval na schodisku pred novou budovou akadémie fotograf Alojz Baker z Banskej Štiavnice (26. júna) – účastníci z Kremnice (lesný majster Eduard Lende, banký radca a predstavený Banského úradu Attila Fodor, parlamentný poslanec Eduard Ámon a lučbár mincovne Eduard Priviczky) sa tak ocitli na zábere v spoločnosti uhorských ministrov, ministerských radcov, poslancov, najvyšších bankových úradníkov atď. (5) Eduard Lende sa oženil v

roku 1880, a to pravdepodobne v Banskej Bystrici, kde vtedy pôsobil. Za manželku si 7. marca uvedeného roku zobral Emíliu Allmanovú z Banskej Štiavnice (priateľku ešte zo študentských čias). Spolu mali dvoch synov – Bélu (* 1880) a Gejzu (* 1883), ktorí sa narodili v Kokošovciach pri Prešove. (6)

Pracovná kariéra

Po ukončení akadémie v Banskej Štiavnici získal Eduard Lende miesto praktikanta II. triedy na poľesi v sedmohradskom Karánsebes (rumunsky Caransebeș, nemecky Karansebesch) v uhorskom Banáte. Neskôr pôsobil ako horár v Lugosi (rumunsky Lugoș, nemecky Lugosch) nachádzajúcom sa takisto v Banáte. Potom pracovnú kariéru na krátko prerušil – medzi 1. októbrom 1894 a 30. septembrom 1875 absolvoval vojenskú službu v Lučenci (získal hodnosť poručíka). Po nej sa vrátil do Banátu na svoje pôvodné pracovné miesto. Prejdúc viacerými pracovnými zaradeniami tu nadobudol bohaté vedomosti a skúsenosti z lesného hospodárstva. 11. októbra 1875 zložil v Budapešti osobitné lesnícke skúšky. V roku 1878 nastúpil na správu lesov v banátskom Temešvári (rumunsky Timișoara, maďarsky Temesvár). Ešte v tom istom roku (od 19. júla) bol preložený na sklad dreva v Banskej Bystrici. V roku 1880 sa stal horárom – služobnú prísahu zložil 1. marca uvedeného roku. Zakrátko potom však odišiel do oblasti Prešova, kde najskôr pôsobil na poľesiach Dubník a Kokošovce. (7) Od roku 1884 sa uvádzajú jeho pracovné posty v Uhorskom úradnom adresári a súpise úradníkov (Magyarország tisztviselői és névtára) vydávanom Kráľovským štatistickým úradom. Na základe údajov z tejto úradnej príručky vieme, že v roku 1884 bol Eduard Lende lesníkom v Solivare pri Prešove, v rokoch 1886 a 1887 sa uvádza ako manipulačný hlavný lesník, takisto pri Lesnom úrade v Solivare. (8) Do tejto funkcie bol vymenovaný (spolu s Karolom Hammerom) ministrom poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu v júni 1885. (9) V uvedenom roku 1887 je Eduard Lende doložený už aj v Kremnici, teda zrejme v priebehu tohto roku presídlil s rodinou zo Solivaru do Kremnice. V septembri 1887 sa totiž v Kremnici uskutočnilo valné zhromaždenie Krajinského lesníckeho spolku (Az országos erdőszeti egyesület). V jeho rámci vystúpil Eduard Lende 18. septembra s prednáškou (zaujímavou, ako písali noviny) o kremnických lesohospodárskych pomeroch. (10) Na to, aby mohol referovať o kremnickom lesníctve, bolo potrebné, aby poznal Kremnicu osobne. V tom čase tu už teda musel pôsobiť. Na konci roku 1887 vyšiel v časopise Erdészeti Lapok (Lesnícke listy) vydávanom Krajinským lesníckym spolkom (v čísle 26) jeho

článok Opis kremnických mestských lesov, ako o tom informovala tlač v januári 1888. (11) V roku 1887 vyšla v Budapešti aj v úvode spomenutá Lendeho kniha, pričom na titulnej strane sa uvádza ako kremnický lesný majster. V uvedenom štatistickom adresári a súpise úradníkov sa Eduard Lende popisuje ako zamestnanec mesta Kremnice nepretržite medzi rokmi 1889 – 1916. V rokoch 1889 – 1912 ako mestský lesný majster, v rokoch 1913 a 1914 ako hlavný lesný inžinier a v rokoch 1915 a 1916 ako radca v lesných záležitostiach. V rokoch 1917 a 1918 sa jeho meno v adresári nevyskytuje, pod heslom Kremnica sa však v týchto dvoch rokoch už vôbec neuvádzajú lesné úradné funkcie. (12) Kedy presne bol Eduard Lende penzionovaný, nie je úplne zrejmé. V rokoch 1917 a 1918 sa v Prírodovednom vestníku (Természettudományi Közlöny) vydávanom Uhorskou prírodovednou spoločnosťou označuje ešte ako kremnický lesný majster. (13) Existujú dve reálne možnosti – buď odišiel Eduard Lende do dôchodku v roku 1916 a v Prírodovednom vestníku ho označili v nasledujúcich dvoch rokoch ako lesného majstra v Kremnici už len zo zotrvačnosti, alebo svoj post zastával až do roku 1918 (po vzniku Československa v roku 1918 mal 67 rokov a zrejme už nevstúpil do služieb nového slovenského vedenia mesta Kremnice).

Post lesného majstra mesta Kremnice, ktorý zastával Eduard Lende zhruba 30 rokov, bol veľmi zodpovednou funkciou. Bolo totiž potrebné dobre spravovať obrovské mestské lesné panstvo. Privilegiálnou listinou z roku 1328 bolo mestu Kremnici udelené do držby územie s lesmi v rozlohe dvoch míľ (cca 17 km). Do konca 60. rokov 16. storočia sa mestu podarilo rozšíriť svoje územné panstvo o ďalšie pozemky a lesy. Podarilo sa jej to kúpami, darmi alebo v rámci súdnych sporov so susedmi. Majetok bol skompletizovaný v roku 1559, pričom o desať rokov neskôr mesto ešte dokúpilo lesy od kremnického komorského podgrófa Wolfganga Rolla, ktoré siahali od Kremnického štítu až po Zvolenské hradné panstvo. Pôvodne boli lesy spravované výlučne mestom, od roku 1741 sa táto samospráva prepojila so štátnou správou – v roku 1750 bol vytvorený osobitný Cisársko-kráľovský mestský spojený lesný úrad (K. Städtisches Unirtes Waldamt). Štát však v tom čase

rešpektoval majetkové vlastníctvo mesta a nesiahal na jeho lesný majetok. Situácia sa zmenila po polovici 19. storočia (mimochodom, od roku 1848 stál na čele lesného úradu mešťanosta, v roku 1850 sa lesy premenovali na C. k. rezervátne štátne lesy a boli spravované štátnym lesným majstrom). Správa bola viac-menej štátna, pričom po roku 1858 si štát začal robiť nároky na kremnické lesy. Tie boli v roku 1871 súdne pririeknuté mestu, správa lesov však naďalej zostala spoločná, čo

spôsobovalo problémy. Situácia sa vyriešila až zmluvou (uzatvárajúcou súdny spor) z 8. júna 1880. Na jej základe boli lesy definitívne odovzdané mestu Kremnica, pričom štát si ponechal len 500 katastrálnych jutár (1 jutro = 4316 m²) lesov a niekoľko malých enkláv. Mesto sa stalo výlučným majiteľom 17 855 katastrálnych jutár lesov. V roku 1881 bol k tomu dokúpený statok Požeháj s lesmi v rozlohe 396 jutár. Správu tohto lesného majetku vykonávalo mesto prostredníctvom Mestského lesného úradu na čele s lesným majstrom (resp. lesným riaditeľom), ktorý bol aj lesným správcom a vedúcim lesného hos-

podárstva. Úrad sídlil v radničnej budove na námestí. Podriadené mu boli aj lesné správy v Hornom Turčeku a Dolnej Štubni. (14) Taká bola teda situácia v dobe, keď sa kremnickým lesným majstrom stal Eduard Lende.

Áké boli jeho pracovné povinnosti? Čo-to sa o nich dozvedáme vďaka dobovým novinám a literatúre. Podľa monografie Tekovskej stolice (1902) mal Eduard Lende ako lesný majster ďalších dvoch (dlhoročných) kolegov – hlavného lesníka Gyulu Rotha (Dolná Štubňa) a lesníka Karola Skrbeka (Horný Turček). (15) Keď v roku 1893 žiadal kunešovský farár od mesta šindle a ďalší potrebný materiál na opravu strechy kostola v Kunešove, o podanie stanoviska vo veci bol požiadaný práve mestský lesný majster Eduard Lende. Z toho istého roku pochádza aj jeho správa o množstve dreva potrebného na údržbu kunešovských farských budov. Keď v roku 1896 žiadal farár z Kremnických Baní mesto o poskytnutie podpory na opravu tamojšej kaplnky, k veci sa vyjadroval takisto aj Eduard Lende. Na základe jeho stanoviska bola žiadosť zamietnutá. (16) Vďaka spomienkam pamätníkov vieme, že práca lesníkov bola v minulosti veľmi náročná. Keď napríklad

Podobizeň Eduarda Lendeho,
rodinný archív Ing. Igora Sivoša,
pravnuka Eduarda Lendeho

pod Lendeho vedením zalesňovali svahy v doline pod tzv. Čerešňou, museli diery na stromčeky vykopávať do tvrdého kamenitého terénu. Potom vlastnoručne na chrbtoch vyniesli na svah zeminu a vysypali ju do jám s pripravenými stromčekmi. (17) Eduard Lende sa vyznal v hospodárskych otázkach. V januári 1895 ho dokonca uhorský minister poľnohospodárstva vymenoval za stáleho úradného hospodárskeho spravodajcu pre oblasť Kremnice, o čom upovedomili verejnosť viaceré uhorské noviny. (18) Pri práci v lese dochádzalo aj k menej príjemným zážitkom. Napríklad v roku 1905 našiel Eduard Lende v lese mŕtvolu muža (mŕtvy držal v pravej ruke revolver, v ktorom chýbali dva náboje, podľa úradných dokumentov išlo o Alberta Grossmanna). O náleze informovali budapeštianske noviny Budapesti Hirlap 24. mája 1905, pričom sa v článku konštatovalo, že mŕtvy muž ležal v lese pravdepodobne už od Veľkej noci, čo v tom roku bolo 23. apríla. (19)

Zaujímavosťou je, že kremnickí lesníci používali pri svojej práci aj lyže. Napríklad vo februári roku 1907 oznámil kremnický Mestský lesný úrad, na ktorého čele stál Eduard Lende, mestskému magistrátu, že si objednal na pracovné účely dva páry lyží. (20)

Veľmi dôležitou pre poznanie hospodárskych, zvlášť lesohospodárskych a majetkových pomerov v Kremnici v 80. rokoch 19. storočia je Lendeho monografia z roku 1887 (Körmöc szab. kir. főbányaváros tulajdonát képező fekvőségek gazdasági viszonyainak ismertetése különös tekintettel az erdőgazdaságra). Knižka vyšla pri príležitosti valného zhromaždenia uhorského Krajinského lesníckeho spolku, ktoré sa uskutočnilo v septembri 1887, ako už bolo spomenuté, v Kremnici. Eduard Lende sa v práci označuje ako kremnický mestský lesný majster. Kniha pojednáva podrobne o kremnickom hospodárení a delí sa na päť kapitol – v úvodnej Lende popisuje históriu majetkových pomerov (vrátane lesov) mesta od roku 1328 do roku 1880, kedy Kremnica vyhrala už spomenutý súdny spor so štátom o lesný majetok. Práve správa tohto obrovského vlastníctva sa popisuje v ďalších častiach knihy. Píše sa v nej o lesných výmerách, skladbe stromov, o lesnom personáli, o poľnohospodárskej pôde i o správe mestských kúpeľov v Turčianskych Tepliciach. Texty dopĺňajú podrobné tabuľky a mapy. Dve miesta knižky sú v spojitosti s našou témou zvlášť zaujímavé. Na jednej zo strán sa uvádza, že v tom čase lesný majster Ede Lende zarábal ročne 1200 zlatých (plus dostával 240 zlatých na bývanie a palivové drevo v hodnote 48 zlatých). Hlavný lesník Emil Roth dostával ročne 800 zlatých, lesník Karol Skrbek 700 zlatých. V danej dobe zarábal napríklad bežný úradník mesačne 25 zlatých, murár 35 zlatých, čo bolo ročne 300, resp. 420 zlatých. 1 kg masla stál v tom čase 1,07 zlatého, 1 liter vína 0,15 – 0,30 zlatého, nohavice 4 – 9 zlatých, kabát 11 – 25 zlatých. (21) Na inom mieste sa popisujú povinnosti lesného majstra (teda Eduarda Lendeho). Stál na čele mestského lesného úradu, pričom podliehal mestskej rade a mešťanostovi (teda nebol

členom mestskej rady, ktorej bol zodpovedný za výkon funkcie, zastával však hodnosť jedného z najdôležitejších mestských úradníkov; mimochodom, v roku 1902 mala Kremnica 48 poslancov). Musel dodržiavať lesný zákon i predpisy mesta. Z titulu svojej funkcie mal

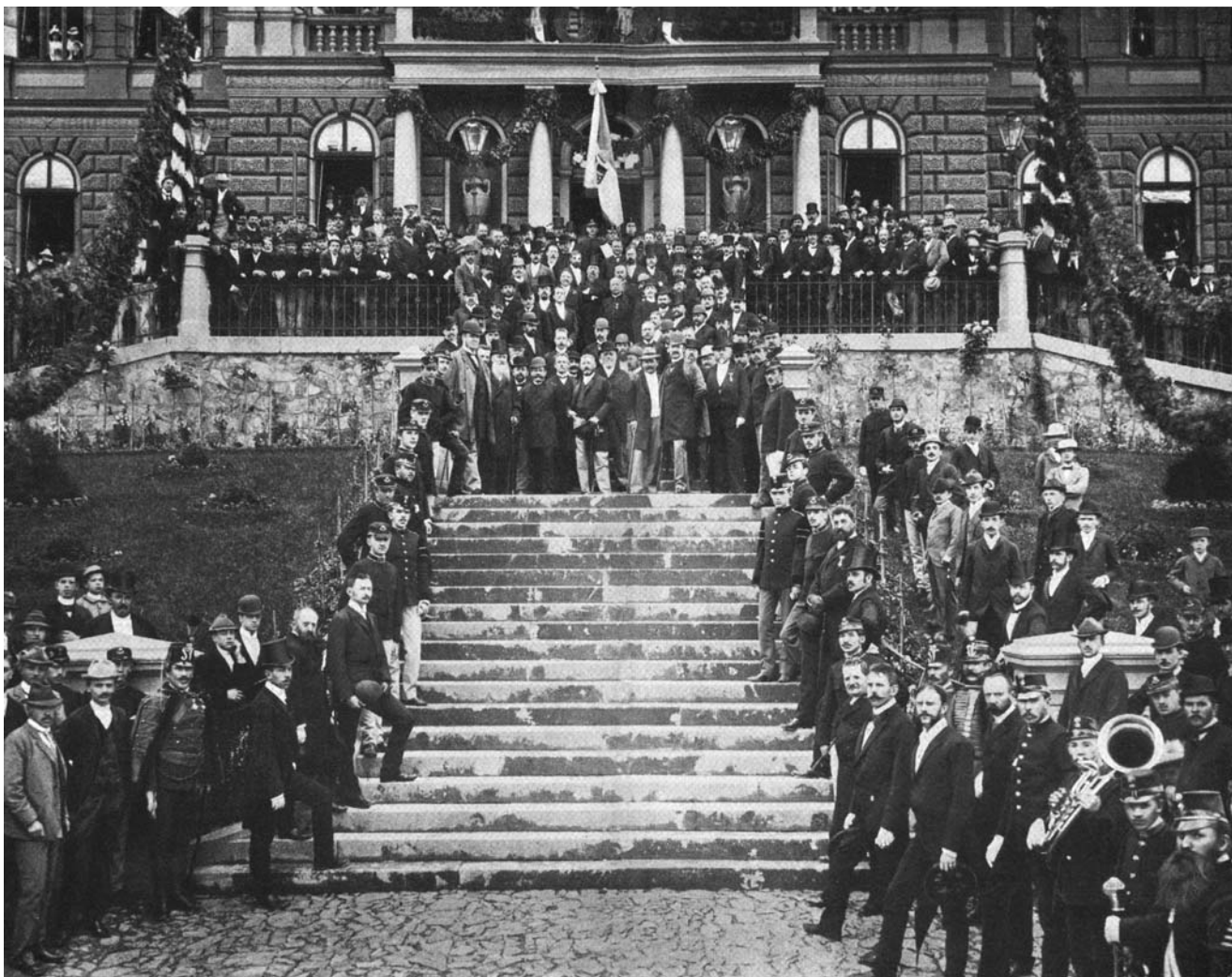

Lesnícky ústav Banskej akadémie v Banskej Štiavnici, Eduard Lende tu študoval medzi rokmi 1870 - 1873, foto z prelomu 19. a 20. storočia, z knihy Mariána Lichnera s kol. Osobnosti Banskej Štiavnice. Banská Bystrica, 2006, s. 119.

byť „účastníkom každého konania, ktoré sa zaoberá prevádzkou, kontrolou materiálových zásob, disciplinárnym konaním s lesnými zamestnancami a všeobecne členom každej komisie, ktorá sa zaoberá lesným hospodárstvom a lesnými zamestnancami“. Dohliadal na výdaj dreva, zvlášť stavebného. Viedol príslušnú dokumentáciu, navrhoval rozpočet atď. (22) Lendeho práca a dielo mali pre mesto veľký význam. Jeho knižka sa dostala aj do známej Riznerovej bibliografie „písomníctva slovenského“ (1931/1932). (23)

Členstvo v spolkoch a ďalšie spoločenské aktivity

Eduard Lende bol členom viacerých odborných a záujmových združení. Išlo predovšetkým o Uhorskú prírodovednú spoločnosť (Magyar k. természettudományi társulat), do ktorej vstúpil v roku 1891. Za člena, ktorým sa stal z titulu pôsobenia vo funkcii kremnického lesného majstra, ako aj vďaka odbornej profilácii, ho navrhol Koloman Ürmösy z Kremnice (inak člen kremnickej pobočky Uhorského krajinského banského a hutníckeho spolku). V roku 1897 sa Eduard Lende stal „večným“ (zakladajúcim) členom tejto spoločnosti s ročnou finančnou „základinou“ 60 zlatých (od roku 1901 to bolo po prepočte na koruny 120 K), ako o tom informovali nielen noviny Természettudományi Közlöny, ale aj denník Budapesti Hirlap. V spoločnosti pôsobil až do

Účastníci slávnostného otvorenia novej budovy Vysokej školy banickej a lesníckej (banskej akadémie) v Banskej Štiavnici 26. júna 1892, na podeste schodov vpravo stojí medzi ministrami, poslancami a banskými funkcionármi aj Eduard Lende; fotografia Alojza Bakera z B. Štiavnice, z knihy Mariána Lichnera s kol. Osobnosti Banskej Štiavnice. Banská Bystrica, 2006, s. 154.

roku 1918 (od prelomu rokov 1917/1918 bola zvýšená jeho základina na 200 K). Zaujímavosťou je, že v roku 1910 sa členom tejto spoločnosti stal aj jeho syn Gejza. (24) Ako lesný majster bol Eduard Lende takisto poľovníkom – vyplývalo mu to z pracovnej náplne, ale iste mal k tejto aktivite aj osobný vzťah. Medzi rokmi 1894 – 1897 bol riadnym členom Krajinského uhorského poľovného ochranného spolku (jeho poradové číslo bolo 1323 a členské ročne 1 zlatý). Aktivity v tomto združení pozastavil k 31. decembru 1897. (25) Aktívny bol aj ako strelec. Medzi riadnymi členmi kremnického Meštianskeho streleckého spolku však v prameňoch nefiguruje. Momentálne jediný doklad viažuci sa k Lendeovcom a tomuto spolku sa týka Eduardovho syna Bélu, ktorý v roku 1896 (ako 16-ročný) namaľoval pre spolok strelecký terč. Sú na ňom vyobrazení muži držiaci terč – výjav sa viaže k oslavám tzv. milénia, teda 1000. výročia príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny. (26)

Dôležitou aktivitou Eduarda Lendeho z pohľadu tradícií i prezentácie kremnických mestských lesov bola rekonštrukcia veľkého dreveného kríža v sedle Tri kríže. Kríž bol postavený v roku 1834, práce na jeho obno-

ve prebiehali pod vedením Eduarda Lendeho v rokoch 1894/1895, o čom svedčí dokument uzatvorený v kovovej schránke a uložený pod krížom, ktorý vlastnoručne napísal (popis vykonaných prác a oslava prírody) a podpísal v novembri 1895. (27) Eduard Lende, ako sme videli, bol aktívny aj čo sa týka prednáškovej činnosti. Jednu z nich mal 24. januára 1891, a to na „zaujímavom večere kremnického Maďarského spolku“, prednáška mala titul Les a jeho význam pre ľudskú spoločnosť (či bol Eduard Lende aj členom tohto spolku, zostáva otvorenou otázkou). (28) Eduard Lende sa podieľal aj na niektorých celoštátnych zbierkach. Keď sa v roku 1899 v krajine zbierali peniaze na vyhotovenie náhrobného pomníka „chýrneho banskoštiavnického učiteľa“ Jána Breznyika, prispel sumou 2 zlaté. (29) V roku 1915, potom čo na jar ostrelovali Šariš ruské vojská (1. svetová vojna), vypísala Šarišská stolica zbierku na nápravu škôd. Eduard Lende prispel sumou 20 korún (jún 1915). (30)

Keď v roku 1890 v Kremnici založili Kremnické spotrebné družstvo (ustanovujúce zhromaždenie sa uskutočnilo 16. februára), stal sa jeho členom aj Eduard

Lende. V družstve bol jedným z najdôležitejších funkcionárov – patril do užšieho 3-členného vedenia: riaditeľom družstva bol Jozef Wanschada, jeho zástupcom Viliam Székely a členom riaditeľstva Eduard Lende (mal aj podpisové právo). (31) Eduard Lende sledoval aj činnosť kremnického Mestského múzea, ktoré vzniklo v roku 1890 (založil ho Pavol Križko). V 90. rokoch 19. storočia daroval múzeu viaceré predmety. V roku 1890 to bola ruská 2-kopejka z roku 1761, v roku 1893 3-grajciar rakúskeho cisára Františka I. z roku 1828, v roku 1895 poľský poltorák Žigmunda z roku 1624 a v roku 1893 počítací žetón z 19. storočia. V roku 1893 daroval do múzea jednu mincu aj jeho syn Gejza, išlo o 3-grajciar Františka I. z roku 1800. Toľko numizmatický materiál. Eduard Lende obdaroval múzeum aj ďalšími predmetmi – v roku 1892 to bola delová guľa, ktorá sa našla na Šibeničnom vrchu (Galgensberg), v tom istom roku vlastná fotografia z roku 1891, v roku 1894 zvláštny druh húsenice na jedľovej vetvičke umiestnený v sklenenom pohári, v roku 1895 dva pieskovce so starými odtlačkami listov z kameňolomu v Gánovciach, v roku 1897 stará železná ostroha, ktorú vykopal v lesnom hone Köhlersteig počas stavebných prác, v tom istom roku tabatierka, vykopaná tam, kde aj spomenutá ostroha, v roku 1900 železná valaška, ktorú predtým vlastnil Andrej Allmann (Allman) z Banskej Štiavnice (zrejme otec manželky Eduarda Lende), zastupujúci jednu banskoštiavnickú (banskú) spoločnosť v Ľubietovej a napokon v roku 1912 dve lesnícke miery – hĺbkomery na meranie dreva, z ktorých jedna sa dala poskladať do tvaru vychádzkovej palice (miery sa dostali do múzea z Lesného úradu, ktorého predstaveným bol Eduard Lende). (32)

Eduard Lende bol evanjelického vierovyznania. V roku 1902 žilo v Kremnici 758 evanjelikov. Mali svoj kostol i svoju cirkevnú obec. V nej sa aktívne angažoval aj Eduard Lende, bol jej druhým dozorcem. Mimochodom, prvým dozorcem bol Ľudovít Hurtay a farárom Karol Raab. (33)

Záver

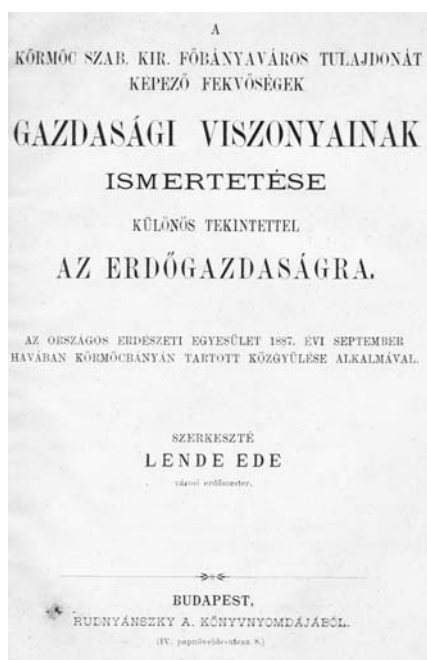
Rodné priezvisko Eduarda Lendeho bolo po rodičoch Ličko (maďarsky aj ako Licskó). V dobe, keď možnosti na vzdelávanie a kariérne uplatnenie poskytovalo ovládanie maďarského jazyka, si Eduard v roku 1882 (ako 31-ročný) zmenil svoje priezvisko z Ličko na Lende (v maďarčine to, mimochodom, má významy

príbuzný, rodina, potomok, krajan, budúci, pričom slovo sa odvodzuje od stredovekého mena Levente /34/). So zmenou priezviska sa Eduard Lende dostal aj do celoštátneho súpisu zmien priezvisk v Uhorsku v rokoch 1800 – 1893. (35)

Eduard Lende mal so svojou manželkou Emíliou dvoch synov. Syn Béla sa narodil v roku 1880 (konštatované to bolo pri popise domobrancov v roku 1913, Béla patril do 23. domobraneckého obvodu). Stalo sa tomu tak pravdepodobne v Kokošovciach, pretože v spomenutej knihe o zmene priezvisk v Uhorsku z roku 1895 sa pri Eduardovi Lendem uvádza, že má syna Bélu a je lesníkom v Kokošovciach. (36) Jeho brat Gejza sa narodil 4. novembra 1883, pokrstený bol ako Gejza Zoltán Andor 24. novembra uvedeného roku evanjelickým kňazom Jánom Hajduom. Krstnými rodičmi sa stali lesný majster Andrej Almásy a Zuzana Allmanová (teda príbuzná Gejzovej mamy Emílie Allmanovej, sestra?). Otec Eduard Lende (ako Ede Lende) je v matrike zapísaný ako nižší lesník (kis erdész). Gejza Lende sa narodil v Kokošovciach (Kakasfalu) pri Prešove (37), teda tam bývali aj jeho rodičia a jeho starší brat Béla a tam pôsobil jeho otec ako lesník, ako už bolo vyššie uvedené.

Béla Lende (veľmi pravdepodobne mal ako jeho brat Gejza vysokoškolské vzdelanie) bol v roku 1901 (december) vymenovaný za dočasný bezplatný finančný praktikanta pri učtárni kremnickej mincovne (v Kremnici mal aj trvalý pobyt). (38) V roku 1902 (august) dostal Béla ako kremnický účtovný praktikant finančný príspevok na zaúčanie sa do účtovnej praxe. (39) Ešte v tom istom roku bol preložený do sedmohradskej Veľkej Bane (Baia Mare, Nagybánya), aby tam pri Banskom riaditeľstve pokračoval v zaučaní sa do účtovnej praxe. (40) Niekedy pred rokom 1908 absolvoval vojenskú službu – noviny Pesti Hirlap oznámili 2. januára 1908, že sa stal záložným vojenským poručíkom. (41) Podľa Uhorského úradného adresára a súpisu mien úradníkov bol Béla medzi rokmi 1904 – 1907 účtovným praktikantom vo Veľkej Bani, v roku 1908 sa tam stal riadnym účtovným úradníkom. V roku 1910 je doložený ako účtovný úradník pri Banskom riaditeľstve v Banskej Štiavnici a Banskej Belej, o rok neskôr tam pôsobil ako účtovný kontrolór, v rokoch 1912 – 1914 bol účtovným kontrolórom pri Finančnom riaditeľstve v Lugosi (Lugoj) – Okresnom účtovníckom úrade v Szákule (rumunsky Sacu). (42)

Bélov brat Gejza absolvoval v Kremnici ľudovú školu (1889 – 1893) a reálne gymnázium (1893 – 1901). V

Titulná strana knihy Ede Lendeho o kremnickom mestskom, zvlášť lesnom hospodárstve z roku 1887, NBS - MMM Kremnica

štúdiu pokračoval na Vysokej škole baníckej a lesníckej v Banskej Štiavnici (1901 – 1904/1905). (43) 1. februára 1906 noviny oznámili, že po ukončení vysokoškolského štúdia bol v Kremnici ustanovený za banského praktikanta. (44) V máji 1907 bol ako banský inžinier prijatý do definitívnej štátnej služby (spolu s Aurélom Lehotzkým /Lehotským/). (45) V roku 1907 je pri Banskom riaditeľstve v Banskej Štiavnici a Banskej Belej doložený ako banský praktikant, v roku 1908 tamže ako kandidát na banského úradníka. V roku 1909 sa stal pomocným banským inžinierom na Vindšachte (Szélakna). V rokoch 1910 – 1912 bol pomocným inžinierom pri Bankom úrade v Hodruši a medzi rokmi 1913 – 1918 tamže riadnym banským inžinierom. (46) V roku 1907 podnikol študijnú cestu do Nemecka, Belgicka, Fran-

Sivošovský dom v Kremnici, tu býval Eduard Lende

cúzska, Švajčiarska a Anglicka. V rokoch 1907 a 1908 absolvoval ročnú vojenskú službu. Hneď na začiatku 1. svetovej vojny narukoval do vojska a dostal sa na východný front, kde padol v roku 1915 do ruského zajatia a domov sa vrátil až po vojne. Gejza Lende bol vedený ako banský inžinier pod Banským úradom v Hodruši, miestom výkonu jeho práce však boli Vyhne. Pôsobil tam (s výnimkou vojenských povinností) medzi rokmi 1908/1910 – 1923, a to ako vedúci pracovník Banského závodu Štôlne Anton. Od roku 1924 pôsobil na banskej správe v Železníku, od roku 1934 pri naftových závodoch v Gbeloch a od roku 1940 v solivare v Prešove. Penzionovaný bol v roku 1945, kedy sa vrátil späť do Kremnice. Zomrel tu ako 72-ročný v roku 1956. Dodajme, že jeho manželka sa volala Gizela Halajová, oženil sa s ňou v roku 1912. (47)

Vráťme sa však späť k Eduardovi Lendemu. V Kremnici žil v dome pod Mestským hradom (Kremnica č. 27, dnes má tento dom adresu Štefánikovo nám. 18/10). Dom v súčasnosti patrí Vysokej škole výtvarných umení, známy je však pod pomenovaním Sivošovský dom. To preto, že vnučka Eduarda Lendeho a dcéra jeho syna Gejzu menom Katarína sa privydala do Sivošovskej rodiny (48), ktorá potom dom vlastnila. Eduard Lende žil v dome aj na penzii, počas ktorej sa venoval hlavne zve-

ľaďovaniu krásnej záhrady. Zasadil a zaštepil tu viaceré druhy ovocných stromov (jablone, hrušky, čerešne, slivky, plus orechy). V prednej kvetinovej záhrade pestoval okrasné kríky a kvety. Známa v Kremnici bola najmä jeho magnólia, ktorú chodili obdivovať mnohí obyvatelia Kremnice. (49) Okrem domu vlastnil Eduard Lende v Kremnici aj pozemok s rozlohou 444 štvorcových siah (1 štvorcová siaha = 3,6 m²). V roku 1905 dvakrát inzeroval v novinách Budapesti Hirlap jeho predaj na účely výstavby letného domu, a to za cenu 1200 korún. (50)

Eduard Lende sa dožil veku 79 rokov. Zomrel v Kremnici 18. júla 1930 o 5. hodine popoludní, a to na srdcovú slabosť (vitium cordis). V úmrtnej matrike sa označuje ako penzionovaný lesný radca. Zaujímavé je, že sa v nej ako jeho manželka uvádza Helena Halajová (Hallay). (51) Znamená to, že jeho manželka Emília Almanová už v tom čase nežila a Eduard Lende sa ako vdovec oženil druhýkrát. Aký bol príbuzenský vzťah medzi Helenou Halajovou a manželkou Eduardovho syna Gejzu Gizelou Halajovou, zostáva otvorenou otázkou. Na záver konštatujeme, že Eduard Lende bol pochovaný na mestskom cintoríne v Kremnici a jeho hrob sa zachoval dodnes – v štvorhrobe sú tam pochovaní Eduard Lende, jeho manželka Emília, syn Gejza a jeho manželka Gizela. (52)

Poznámky:

- 1) Štátny archív Banská Bystrica, fond Matriky, Evanjelická matrika narodených v Slovenskej Lupči 1843 – 1880. Dostupné na internete: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GT9S-93R?i=20&wc=9PQ9-SPX%3A107654101%2C107653602%2C108078401%2C108088901&cc=1554443>
- 2) Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho.
- 3) Budapesti Hirlap, roč. 30, č. 167, 15. júl 1910, s. 9, Pesti Hirlap, roč. 32, č. 137, 9. jún 1910, s. 13. Uhorské noviny z tých čias sú dostupné na internete na stránke www.arcanum.hu.
- 4) KALNOVIČOVÁ, M. Abecedný zoznam poslucháčov Banskej akadémie. Súpis je uložený v Slovenskom banskom archíve v Banskej Štiavnici (študovňa); Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho.
- 5) Vasárnapi ujság, roč. 39, č. 28, 10. júl 1892, s. 486; LICHNER, Marián (ed.). Osobnosti Banskej Štiavnice. Banská Bystrica : Štúdio Harmony, 2006, s. 154.
- 6) PAVÚK, Marian. Gejza Lende, rukopis, archív autora; Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho.
- 7) Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho.
- 8) Magyarország tisztii és névtára. Budapest : Az országos magyar királyi statisztikai hivatal, 1884 (s. 248), 1886 (s. 307) a 1887 (s. 308). www.arcanum.hu.
- 9) Priniesli o tom správu úradné noviny Budapesti közlöny, roč. 1885, č. 145, 27. jún 1885, s. 3.
- 10) Budapesti Hirlap, roč. 7, č. 258, 19. september 1887, s. 4 a č. 259, 20. september 1887, s. 11; Fővárosi Lapok (szépirodalmi és társadalmi napi közlöny), roč. 24, č. 258, 20. september 1887, s. 1902; Vasárnapi ujság, roč. 34, č. 39, 25. september 1887, s. 652. Pozri aj MATUNÁK, Michal. Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnica. Kremnica : Mesto Kremnica, 1928, s. 58 a 68.
- 11) Fővárosi Lapok (szépirodalmi és társadalmi napi közlöny), roč. 25, č. 20, 20. január 1888, s. 142; tento článok Eduarda Lendeho sa dostal aj do súpisu v roku 1887 publikovaných odborných diel v

ročenke Földrajzi közlemények (Zemepisné správy) – 16. zväzok. Budapest : A magyar földrajzi társaság, 1888, s. 262 (popri Lendem sú v ročenke z Kremnice menovaní aj Pavol Križko, Ferenc Pszotka a József Hlatky).

12) Magyarország tisztí czím- és névtára. Budapest : Az országos magyar királyi statistikai hivatal, 1889 (s. 113), 1890 (s. 76), 1891 (s. 76), 1892 (s. 79), 1893 (s. 79), 1894 (s. 84), 1895 (s. 84), 1896 (s. 90 a 91), 1897 (s. 136 a 137), 1898 (s. 144 a 145), 1899 (s. 161), 1900 (s. 139), 1901 (s. 139), 1902 (s. 142), s. 1903 (s. 138), 1904 (s. 74), 1905 (s. 79), 1906 (s. 81), 1907 (s. 81), 1908 (s. 82), 1909 (s. 85 a 86), 1910 (s. 90), 1911 (s. 92), 1912 (s. 94), 1913 (s. 98), 1914 (s. 101), 1915 (s. 101), 1916 (s. 113), 1917 (s. 126) a 1918 (s. 69). www.arcanum.hu.

13) Természettudományi Közlöny, roč. 49, č. 685 – 686, 1. – 15. november 1917, s. 774 a roč. 50, č. 693 – 694, 1. – 15. marec 1918, s. 188. www.arcanum.hu.

14) LAMOŠ Teodor. Archív mesta Kremnice. Sprievodca po fondoch a zbierkach. Bratislava : Slovenská archívna správa Poverenictva vnútra, 1957, s. 109 a 110.

15) KRIŽKO, Pavol (Pál). Körmöczbánya. In BOROVSZKY, Samu (ed.). Magyarország vármegyéi és városai – Bars vármegye. Budapest : Apollo Irodalmi Társaság, 1902, s. 106.

16) Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica, fond Pozostalost' Michala Matunáka, Cirkevné dejiny mesta Kremnica, 1932, rukopis a strojopis, s. 340 a 343.

17) Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho.

18) V novinách bolo chybné uvedené jeho krstné meno, namiesto Ede použili meno Elek. Budapesti Hirlap, roč. 15, č. 23, 23. január 1895, s. 14; Pesti napló, roč. 46, č. 22, 22. január 1895, s. 8; Fővárosi Lapok (szépirodalmi és társadalmi napi közlöny), roč. 32, č. 23, 23. január 1895, s. 258; Budapesti közlöny (hivatalos lap), č. 18, 22. január 1895, s. 1; Földmívelési értesítő, roč. 6, č. 4, 27. január 1895, s. 1; Köztelek, roč. 5, č. 8, 26. január 1895.

19) Budapesti Hirlap, roč. 25, č. 142, 24. máj 1905, s. 10; FRIEDRICH, Gustav. Rukověť křesťanské chronologie. Praha – Litomyšl : Paseka, 1997, s. 195.

20) Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica, fond Mestské úradné knihy, Magistrátny protokol z roku 1907, č. 596 T (16. 2. 1907).

21) SEJBAL, Jiří. Základy peněžního vývoje. Brno : Masarykova univerzita, 1997, s. 314.

22) LENDE, Ede. Körmöc szab. kir. főbányaváros tulajdonát képező fekvőségek gazdasági viszonyainak ismertetése különös tekintettel az erdőgazdaságra (Správa o hospodárskych pomeroch pozemkových majetkov vo vlastníctve slobodného kráľovského a hlavného banského mesta Kremnica so zvláštnym zreteľom na lesné hospodárstvo). Budapest : A. Rudnyánszky, 1887; KRIŽKO, Pavol (Pál). Körmöczbánya. In BOROVSZKY, Samu (ed.). Magyarország vármegyéi és városai – Bars vármegye. Budapest : Apollo Irodalmi Társaság, 1902, s. 106.

23) RIZNER, Ľudovít V. Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900, diel druhý: G – K. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1931, s. 458 (v rámci hesla Kremnica); RIZNER, Ľudovít V. Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900, diel tretí: L – O. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1932, s. 30 (heslo Lende, Ede).

24) Természettudományi Közlöny, roč. 23, č. 262, jún 1891, s. 331; roč. 29, č. 340, december 1897, s. 639; roč. 30, č. 342, február 1898, s. 96; roč. 31, č. 354, február 1899, s. 98; roč. 32, č. 366, február 1900, s. 131; roč. 33, č. 378, február 1901, s. 132; roč. 34, č. 390, február 1902, s. 188; roč. 35, č. 402, február 1903, s. 184; roč. 36, č. 414, február 1904, s. 182; roč. 37, č. 426, február 1905, s. 182; roč. 38, č. 438, február 1906, s. 178; roč. 39, č. 450, február 1907, s. 163; roč. 40, č. 462, február 1908, s. 159; roč. 41, č. 476, 15. február 1909, s. 182; roč. 42, č. 500, 15. február 1910, s. 209; roč. 42, č. 507, 1. jún 1910, s. 475; roč. 43, č. 524, 15. február 1911, s. 223; roč. 44, č. 548, 15. február 1912, s. 216; roč. 45, č. 571, 1. február 1913, s.

157; roč. 47, č. 621 – 622, 1. – 15. marec 1915, s. 204; roč. 48, č. 645 – 646, 1. – 15. marec 1916, s. 203; roč. 49, č. 685 – 686, 1. – 15. november 1917, s. 774; roč. 50, č. 693 – 694, 1. – 15. marec 1918, s. 188. Budapesti Hirlap, roč. 17, č. 321, 19. november 1897, s. 11 (informácia bola podaná v rámci rubriky vedecký život).

25) Vadászlap, roč. 15, č. 5, 15. február 1894, s. 68; roč. 16, č. 2, 15. január 1895, s. 26 a 27; roč. 17, č. 2, 15. január 1896, s. 26 a 27; roč. 18, č. 2, 15. január 1897, s. 26 a 27; roč. 19, č. 2, 15. január 1898, s. 26, 27 a 30.

26) Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica, fond Strelecký spolok; NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica, fond Výtvarné umenie, pr. č. 1986/0907.

27) Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho; o obnove križa (po jeho spílení a spálení) v roku 2003 informovali aj Kremnické noviny, roč. 12, č. 9, 1. október 2003, s. 7.

28) Budapesti Hirlap, roč. 11, č. 29, 29. január 1891, príloha.

29) Budapesti Hirlap, roč. 19, č. 35, 4. február 1899, s. 6.

30) Budapesti Hirlap, roč. 35, č. 170, 20. jún 1915, s. 19.

31) Tárgymutató a „Központi Értesítő“ 1890-évi folyamának első feléről (index ku ústrednému oznamovateľovi za 1. polovicu roku 1890), s. 660.

32) NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica, fond Numizmatika, ev. č. N-5423, N-5221, N-R/C-16 a N-5724, fond Regionálna história, pr. č. K1-708, K1-907, K1-871, K1-957, K1-958, K1-999, K1-1006, K1-1266, K1-1546 a K1-1547.

33) BOROVSZKY, Samu (ed.). Magyarország vármegyéi és városai – Bars vármegye. Budapest : Apollo Irodalmi Társaság, 1902, s. 219.

34) FEHÉRTÓI, Katalin. Árpád-kori Levente és Leue, Lewedi személyneveink eredete. In Magyar nyelv, roč. 93, č. 1, 1997, s. 432. www.arcanum.hu.

35) Századunk névváltoztatásai 1800 – 1893. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1895, s. 147. www.arcanum.hu.

36) Rendeleti Közlöny (Vestník vyhlášok uhorskej domobrany), roč. 40, č. 11, 1913 (Budapest : Pallas nyomda, 1914), s. 144; Századunk névváltoztatásai 1800 – 1893. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1895, s. 147. www.arcanum.hu.

37) Štátny archív Prešov, Matrika narodených, s. 27. Dostupné na internete: www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:V18S-HGP

38) Pesti Hirlap, roč. 23, č. 334, 3. december 1901, s. 16.

39) Budapesti közlöny (hivatalos lap), č. 184, 10. august 1902, s. 2.

40) Pénzügyi közlöny, roč. 29., č. 20, 1902, s. 431.

41) Pesti Hirlap, roč. 30, č. 2, 2. január 1908, s. 15.

42) Magyarország tisztí czím- és névtára. Budapest : Az országos magyar királyi statistikai hivatal, 1904 (s. 169), 1906 (s. 192), 1907 (s. 193), 1908 (s. 195), 1910 (s. 210), 1911 (s. 212), 1912 (s. 194), 1913 (s. 202), 1914 (s. 207). www.arcanum.hu.

43) PAVÚK, Marian. Gejza Lende, rukopis, archív autora.

44) Pénzügyi közlöny, roč. 33, č. 4, 1. február 1906, s. 97.

45) Pesti Hirlap, roč. 29, č. 106, 4. máj 1907, s. 19.

46) Magyarország tisztí czím- és névtára. Budapest : Az országos magyar királyi statistikai hivatal, 1907 (s. 193), 1908 (s. 195), 1909 (s. 203), 1910 (s. 210), 1911 (s. 212), 1912 (s. 215), 1913 (s. 223), 1914 (s. 229), 1915 (s. 231), 1916 (s. 247), 1917 (s. 251), 1918 (s. 192).

47) PAVÚK, Marian. Gejza Lende, rukopis, archív autora; informácie Mgr. Lucie KRCHNÁKOVEJ, PhD. o pôsobení Gejzu Lendeho vo Vyhniach (údaje pochádzajú z fondov Slovenského banského archívu v Banskej Štiavnici).

48) PAVÚK, Marian. Gejza Lende, rukopis, archív autora.

49) Súkromný archív Ing. Igora Sivoša v Kremnici, právnicka Eduarda Lendeho.

50) Budapesti Hirlap, roč. 25, č. 47, 16. február 1905, s. 23; roč. 25, č. 48, 17. február 1905, v rubrike Ponuky bez označenia strany.

51) Mesto Kremnica – Matričný úrad, Úmrtná matrika mesta Kremnica, zväzok 6, s. 100, por. č. 39.

52) Informácia z počítačovej databázy kremnickej Pohrebnej služby Nezábudka.

Návšteva Roberta W. Setona-Watsona v Kremnici

Martin Turóci

Kremnicu vďaka jej významu a početným prednostiam v minulosti navštívilo mnoho významných ľudí. Medzi nepochybne najznámejšie návštevy môžeme zaradiť pobyt nemeckého cisára Františka Lotrinského v roku 1751. Panovník a manžel uhorskej kráľovnej Márie Terézie zavítal do Kremnice na dva dni (8. 6 – 9. 6.). Počas svojej prítomnosti v meste sa zaujímal predovšetkým o kremnické bane a banské zariadenia v okolí, ktoré boli majetkom koruny, a ktoré zohrávali

Robert William Seton-Watson,
britský historik obhajujúci záujmy Slovákov

významnú úlohu v hospodárskom i politickom živote habsburských panovníkov. Okrem panovníckych návštev Kremnicu v minulosti navštívili i ďalšie osobnosti. Mesto hostilo významných umelcov, vedcov a ďalšie prominentné osobnosti svojej doby.

V roku 1728 napríklad do Kremnice zavítal jeden z najvýznamnejších filozofov Európy, Charles-Louis Montesquieu. Autor teórie o delbe moci, z ktorej čerpajú mnohé dnešné právne systémy, si niekoľkodňovou návštevou mesta spríjemnil svoje putovanie Uhorskom.

Žiaľ, s postupným hospodárskym úpadkom a poklesom niekdajšieho významu klesal i počet a intenzita významných návštev. Napriek tomu, Kremnicu významné osobnosti neobchádzali ani v modernej dobe a príležitostne do nej zavítala nejedna známa osobnosť vtedajšieho spoločenského života.

O významné návštevy v Kremnici nebola núdza ani

počas medzivojnovovej Československej republiky. Medzi najvýznamnejšie nepochybne patrí návšteva Roberta Setona-Watsona, britského historika škótskeho pôvodu, ktorý sa do našej histórie zapísal predovšetkým ako aktívny a nekompromisný obhajca práv Slovákov v Uhorsku. Seton-Watson, známy tiež pod autorským pseudonymom Scotus Viator, ktorý sa v medzivojnovom období tešil na Slovensku mimoriadnej popularite, zavítal do Kremnice počas svojej druhej návštevy Československa v polovici roku 1928. Načasovanie historikovoho pobytu v ČSR prirodzene súviselo v oslavami významného štátneho jubilea – 10. výročia spoločného štátu Čechov a Slovákov, o vznik ktorého sa Seton-Watson významným podielom zaslúžil. K naplneniu Štefánikovej a Masarykovej vízie o slobodnom spoločnom štáte Čechov a Slovákov britský vedec prispel najmä svojou intenzívnou diplomatickou a propagačnou činnosťou. Predovšetkým vďaka jeho odborným a fundovaným názorom, publikovaným na stránkach najvýznamnejších odborných časopisov, myšlienka československého štátu postupne na medzinárodnej scéne prenikala z politických kuloárov do seriózných politických diskusií, v ktorých následne vďaka diplomatickým aktivitám predstaviteľov zahraničnej česko-slovenskej reprezentácie naberala čoraz reálnejšie kontúry.

Bolo preto viac než samozrejmé, že osobnosť takéhoto formátu na oslavách prvej desaťročnice spoločnej republiky, v znamení ktorých sa niesol celý rok 1928, nemôže chýbať.

Na významné jubileum však nezabudli ani Kremničania. Pred i po Setonovej-Watsonovej návšteve zorganizovali viaceré kultúrne podujatia, ktorými si uctili toto dôležité výročie. Nepochybne najvýznamnejším bolo odhalenie vojnového pamätníka obetiam prvej svetovej vojny. Vojnový obelisk s menami Kremničanov, ktorí v rokoch 1914 – 1918 padli na frontoch dovtedy najničivejšieho vojnového konfliktu a ktorý ktorý ešte donedávna stál oproti Anna kaplnke vo Zvolenskej doline, vznikol úpravou staršieho honvédskeho vojnového pamätníka postaveného na pamiatku maďarských vojakov padlých v revolúcii 1848 – 1849 a stojaceho na rovnakom mieste od roku 1898. Vráťme sa však k návšteve Setona-Watsona v Kremnici, na úvod ktorej si v krátkosti predstavíme túto významnú postavu našej histórie.

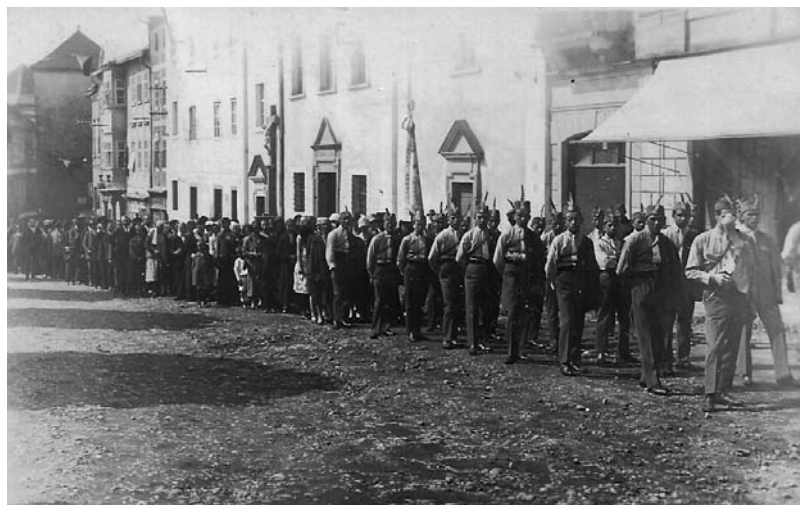
Robert W. Seton-Watson a jeho miesto v slovenských dejinách

Robert William Seton-Watson sa narodil 20. augusta 1879 v Londýne v škótskej rodine. Jeho úplné priezvisko Seaton-Watson vzniklo spojením rodových

priezvisk rodičov – matky rod. Seaton a otca Watson. Detstvo a mladosť prežil Robert v Londýne, kde sa mu vďaka dobrému finančnému zázemiu rodiny dostalo vynikajúceho vzdelania.

Po úspešnom absolvovaní stredoškolských štúdií pokračoval v ďalšom vzdelávaní na univerzitách. Roberta už od mladosti zaujímala história, ktorú si zvolil za svoj celoživotný obor. Dejiny študoval na univerzite Winchester College a neskôr na Oxforde. Pravdepodobne už tu sa začal hlbšie zaujímať o oblasť strednej Európy, ktorá sa v nasledujúcich rokoch stala hlavným objektom jeho bádateľskej činnosti. Práve štúdiom tejto oblasti starého kontinentu sa mladý historik postupne oboznámil i so Slováckmi, ich históriou, kultúrou i aktuálne neradostným postavením v rámci Uhorska.

Slávnostný sprievod na kremnickom námestí počas návštevy R. W. Setona-Watsona v roku 1928

V roku 1902 Seton-Watson na Oxfordskej univerzite úspešne absolvoval bakalársky stupeň štúdia. Jeho ďalšie kroky viedli do zahraničia, kde v nasledujúcich rokoch absolvoval niekoľko študijných pobytov. Nové vedomosti získaval na renomovaných univerzitách v Paríži, Berlíne a vo Viedni. Do centra Rakúsko-Uhorskej monarchie prišiel v roku 1905 a ihneď po príchode sa zahĺbil do štúdia politických dejín mnohonárodnostnej monarchie. Ako príslušníkovi malého národa bez vlastného štátu (hoci národnostné postavenie Škótov v rámci Britského impéria sa s aktuálnou situáciou nemeckých národov v rakúskej časti, no predovšetkým s postavením nemaďarských národov v uhorskej časti monarchie nedalo ani len porovnať) sa Seton-Watson akosi prirodzene zaujímal i o národnostné pomery stredo-európskeho štátu. Spočiatku ho oslovila najmä maďarská otázka a stal sa zástancom emancipačných snáh maďarského národa, ktorý predovšetkým pričinením dobovej propagandy videl v pozícii nerovnoprávnej menšiny. O skutočných národnostných pomeroch, najmä o nerovnoprávnom postavení Slovákov a ďalších národov v tejto časti monarchie sa dozvedel až neskôr. Prvotné informácie získal od slovenských spolužiakov študujúcich vo Viedni, predovšetkým od Antona Štefán-

ka. Nové zistenia, ktoré boli v príkrom rozpore s jeho dovtedajšími názormi, si následne overil počas svojej prvej cesty po Slovensku v roku 1907. V konfrontácii s realitou sa Watsonove názory na Uhorsko a maďarských vládnych predstaviteľov radikálne zmenili. Z obdivovateľa liberálneho Uhorska sa stal rázny a otvorený kritik uhorskej národnostnej politiky a obhajca práv utláčaných slovanských národov, predovšetkým Slovákov. Ďalší vývoj, no predovšetkým tragické udalosti v Černej na jeseň roku 1907, Watsona len utvrdili v nadobudnutom presvedčení a zintenzívnili jeho činnosť. O národnostnom útlaku Slovákov otvorene písal na stránkach publikácie *Národnostná otázka v Uhorsku* (Racial problems in Hungary), ako aj v článkoch publikovaných v časopise *Spectator*, prostredníctvom ktorých sa o tejto doposiaľ takmer neznámej téme dozvedela i svetová verejnosť.

Zájmy Slovákov hájil i po vypuknutí prvej svetovej vojny v roku 1914. Ihneď si osvojil ideu československého štátu ako najlepšej politickej alternatívy pre Slovákov a svoje služby a skúsenosti ponúkol hlavným predstaviteľom formujúceho sa československého zahraničného odboja – T. G. Masarykovi i M. R. Štefánikovi. K novému poslaniu pristupoval od začiatku aktívne. Angažoval sa predovšetkým na diplomatickom poli, kde intenzívnou propagačnou činnosťou prispel k tomu, že myšlienka československého štátu sa postupne etablovala i v najvyšších sférach európskej politiky. O konečné naplnenie zámerov českých a slovenských predstaviteľov zahraničného odboja sa tak Seton-Watson zaslúžil azda najviac spomedzi všetkých zahraničných spojencov. Vznik Československa na jeseň roku 1918 privítal s nadšením, no jeho záujem o Slovákov tým neskončil, osudy Slovenska sledoval i v nasledujúcich rokoch. Písal o ňom knihy a články, často ho i navštevoval spoločne s manželkou May a synmi Hughom a Christopherom. V medzivojnovom období navštívil Slovensko celkom trikrát (v rokoch 1923, 1928 a 1938).

Cesta Setona-Watsona Slovenskom v roku 1928

Po prvýkrát po vzniku novej republiky navštívil Slovensko v roku 1923. Návštevu Slovenska nemohol vynechať ani v roku 1928. Do krajiny, ktorú pokladal za svoj druhý domov, prišiel predovšetkým osláviť a pripomenúť si významné jubileum – 10 rokov trvania novej republiky, ktoré bolo zároveň desaťročím slobodného a samostatného národného a kultúrneho vývoja slovenského národa. Jeho návšteva však mala i pracovné pozadie. V rovnakom čase totiž pracoval i na svojej novej knihe o Slovensku, ktorá mala vyjsť v nasledujúcich rokoch. Niekoľkotýždňový pobyt preto využil na výskum a štúdium potrebných poznatkov. Samotná

návšteva Setona-Watsona na Slovensku sa niesla v slávnostnom duchu. Slováci akoby mu chceli odplatiť jeho zásluhy a prácu, ktorú pre nich vykonal v predošlých rokoch. Počas návštevy Seton-Watson zavítal na rozličné miesta. Stretával sa so starými priateľmi, získaval a nadväzoval nové kontakty. Koncom mája navštívil Bratislavu, kde na pôde Univerzity Komenského vystúpil s niekoľkými prednáškami. V novembri toho istého roka akademický senát univerzity Setonovi-Watsonovi za jeho zásluhy a publikačnú činnosť udelil diplom a prvý čestný doktorát Univerzity Komenského. Z Bratislavy historik zamieril do Košíc, kde sa stretol so županom Jurajom Slávikom. Obísť nemohol ani kultúrne centrum Slovákov mesto Martin. Návšteva metropoly národného života mala mimoriadne slávnostný charakter. Jej súčasťou boli stretnutia s miestnymi reprezentantmi, z ktorých viacerí boli poprední predstavitelia národného a kultúrneho života a mnohí z nich patrili k jeho starým priateľom.

Návšteva v Kremnici

Okrem spomenutých miest historik navštívil tiež Banskú Štiavnicu a ďalšie mestá, spomedzi ktorých neobišiel ani Kremnicu. Ako sa uvádza v hlásení kremnického okresného náčelníka adresovanom turčianskemu županovi Jánovi Jesenskému, „*Seton-Watson navštívil Kremnicu dňa 12. júna spoločne so svojou pani (manželkou)*“. Watsonova návšteva pritom nebola plánovaná. Do Kremnice prišiel bez predbežného ohlásenia z Turčianskeho Svätého Martina, kam pricestoval v predošlý deň z Ružomberka, kde bol na stretnutí s Andrejom Hlinkom. Napriek tomu, že išlo o neočakávanú návštevu, mestskí reprezentanti zareagovali promptne. K privítaniu významného hosťa zorganizovali slávnostné zhromaždenie, na ktorom sa zúčastnili všetky miestne školy, mestskí úradníci, legionári a spoločne s nimi i veľký počet miestnych obyvateľov. Mnohí chceli naživo vidieť významného človeka, ktorého doteraz poznali len z tlače. Samotnú návštevu tak sprevádzala sviatočná atmosféra. Viacerí Kremničania si dokonca na počesť vzácneho hosťa vyzdobili svoje domy československými trikolórami. Watsona v meste pred kremnickou mincovňou osobne uvítali okresný náčelník spoločne s kremnickým starostom Jozefom Horváthom. V Kremnici sa Seton-Watson zdržal len krátko, približne hodinu. Po vrúcnom a priateľskom privítaní, ktoré mu pripravili mestskí zástupcovia i obyčajní Kremničania, sa vybral na prehliadku miestnych pamätihodností.

V sprievode miestneho archivára a znalca kremnickej histórie Michala Matunáka, ktorý bol lektorom

vzácného hosťa, si prezrel kremnickú mincovňu a hradný kostol svätej Kataríny. Môžeme predpokladať, že minimálne návšteva mincovne mala i pracovné pozadie

Kremnická mincovňa v medzivojnovom období. Pravdepodobne práve tento podnik bol pre R. W. Setona-Watsona hlavným lákadlom návštevy

súvisiace s prípravami spomenutej publikácie. Po osobnom stretnutí a dôstojnej rozlúčke, pri ktorom Seton-Watson neskrýval spokojnosť s návštevou banského historického mesta, sa vydal na spiatočnú cestu do Turčianskeho Svätého Martina. Počas spiatočnej jazdy sa ešte zastavil na Piargoch (Kremnických Baniach), kde si prezrel budovu miestnej nemeckej ľudovej školy.

Zrejme aj táto návšteva nášho mesta prispela k vytvoreniu prijateľného obrazu o Slovensku, ktorý Watson prezentoval o niekoľko rokov neskôr vo svojej knihe s názvom *Slovensko kedysi a teraz*. Nová publikácia vyšla v slovenčine v roku 1931 v pražskom vydavateľstve Melantrich a Watson v nej spoločne s kolektívom slovenských autorov v 25 kapitolách prezentoval aktuálne otázky, problémy i dianie na Slovensku počas desaťročnice v spoločnom československom štáte.

Literatúra a archívne pramene:

- BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. Praha : Svoboda, 1986.
- JURÁŠ, Ján (ed). *Sláva šľachetným* (Zborník z vedeckej konferencie). Liptovský Mikuláš : Spolok Martina Rázusa, 2010.
- KIANIČKA, Daniel. *Kremnica – mesto príbehov*. Kremnica : Mesto Kremnica, 2008.
- KOLÍSEK, Alojz. *R. W. Seton-Watson (Scotus Viator) k 50. narodeninám*. Bratislava : [vlastným nákladom], 1929.
- SETON-WATSON, Robert Wiliam. *Slovensko kedysi a teraz*. Praha : Orbis, 1931.
- ŠVORC, Peter. *Rozbýjali monarchiu. Populárny slovník osobností česko-slovenského odboja 1914 – 1918*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992.
- MV SR, Štátny archív v Žiline – pracovisko Bytča, f. Považská župa, K 229, ič.4770/ 1928, Kremnica – návšteva Scotusa Viatora, s. 2 – 3.
- MV SR, Štátny archív v Banskej Bystrici – pracovisko Archív Kremnica, f. Pamätná kniha obce Kremnica 1918 – 1928, s. 48.

Z dejín žurnalistiky v Kremnici, 5. časť

Politická periodická tlač

Otto Štroffek

Nový duch

24. júna 1945 vyšlo prvé číslo „časopisu slovenskej mládeže“ Nový duch, ktorého redakcia súbežne pôsobila v Kremnici a vo Zvolene. V 1. ročníku vyšlo 10 čísiel po 8 stranách formátu 25x36 cm, tlačených v grafických a vydavateľských podnikoch Pravda, pobočka Zvolen. Od č. I/II. ročníka (9.9. 1945) vychádzal už len vo Zvolene, keďže sa tam presťahovala kremnická časť redakcie. Vydával ho Oblastný sekretariát Slovenského sväzu mládeže v Lučenci. Hlavným redaktorom I. ročníka bol Edo Klobušický, v II. ročníku ho nahradil Štefan Szabó. Po grafickej stránke bol jednoduchou novinovou tlačou bez ilustrácií.

Nový duch v podstate nadväzoval na povstalecký mládežnícky Pokrok, aj keď na rozdiel od neho vypustil z podtitulku formálnu príslušnosť k socializmu a sporadicky pripomínal apolitickosť svojho vydavateľa. Prosocialistická orientácia je však nepochybná, sám názov na obsahovom pozadí značí jasný nomen omen vo vzťahu k spoločnosti, čo napokon potvrdzuje aj prvý úvodník z pera M. Marka hlásiac sa k ľudovej demokracii. (1)

Ďalej tu bolo priame personálne prepojenie v osobe absolventa kremnického gymnázia, komunistu Eda Klobušického, ktorý viedol aj Pokrok, ako aj ďalšieho redaktora – gymnaziálneho kolegu Jozefa Linkeša. (2) Medzi spolupracovníkmi nájdeme viacerých prokomunisticky orientovaných Kremničianov, napríklad Alojza Zöldyho, neskoršieho pedagóga alebo komunistického funkcionára Jozefa Holičku.

Keďže išlo o mládežnícky časopis, téma mládeže ako spoločenskej skupiny jednoznačne prevládala, zvlášť v nadväznosti na politické ambície tej jej časti, ktorú redakcia reprezentovala. No nešlo len o mediálnu službu vlastným ľavicovým stúpencom, ale aj aktívnu snahu osloviť nerozhodných a potenciálnych sympatizantov na báze generačnej spolupatričnosti. Je to markantné najmä v príspevkoch „Budúcnosť patrí mladým“, „Úlohy našej mládeže“, „Slovo k mládeži“, „Mládež česká pozdravuje mládež slovenskú“. Postupne prevládli články otvoreného politického smerovania: „Politika a mládež“, „Mládež – kultúrna avantgarda“, „Príkaz doby“, „Čo je cieľom človeka a socializmu“, „14. júl 1789 a revolúcia“, „Socializmus a jeho usmernenie“. (3) Ale nechýbala ani priama agitácia, ako vo výzve „Pár slov k roľníckej mládeži“, ktorá bola redakciou vnímaná ako nedostatočne zapálená pre formujúce sa spoločenské zmeny. Časopis sympatizoval so Sovietskym zväzom, napríklad v prevzatej reportáži „1. máj v Moskve“, či v seriálovom preklade glorifikačného diela V. L. Koma-

rova Lenin, Stalin a veda. (4) Táto orientácia mala istý doplnok vo všeslovanskej reflexii (Tolstojove proctvá o minulej vojne, parte za A. L. Tolstojom, citáty z Jána Kollára, výber ukážok z ruskej literatúry a iné), ako sa zrejme aktualizovala pod dojomom víťazstva Červenej armády s jej slovanským rozmerom.

Rozrastajúcu sa politickú líniu týždenníka čiastočne zmierňoval kultúrno-literárny doplnok, na čom mal asi najväčšiu zásluhu jeho v Kremnici žijúci redaktor Ľudo Tatraň, sám uverejňujúci množstvo voľnej tvorby – básne, humoresky, črty, príspevky z oblasti hudby a kultúry všeobecne. V súvislosti s Kremnicou osobitne zaujme jeho reportážna humoreska „Do sedemdesiatejsiedmej krajiny“ s podtitulom „cesta z Kremnice do Bratislavy“. Ide o služobnú cestu mládežníckeho a kultúrneho funkcionára z regiónu do centra, zachytenú cez svieže postrehy a vtipné zaostrenia na nové pomery, zvlášť peripetie, etablujúcej sa povojnovej administratívy. (5) Popri známych básnikoch (Wolker, Novomeský, Šrámek, Rázus) prinášal časopis básnické ukážky svojich početných prispievateľov (J. Kurovského – Luptáka, Petra Srieňa, Ondreja Sarvaša, Ľ. Fuchsa-Kvetoslava a ďalších) širokého obsahového záberu od milostných cez civilistické až po politicky angažované. Spoločensko-politické úvahy, postoje, výzvy a zamyslenia popri redaktoroch uverejňovali predovšetkým: J. Holička, Miloš Marko, Juro Cúth, Juraj Paška, Martin Paška, Paľo Gaj, Tibold Štrba a Štefan Szabó, neskorší hlavný redaktor, ktorý sa razantne predstavil v úvodníku deviateho čísla „Stavať, budovať a pracovať!“ (približuje celoslovenskú poradu Slovenského zväzu mládeže) plného erupčivého budovateľského elánu nadchádzajúcich rokov.

Beletristické pokusy (črty, mikropovedky, reflexie) písali zase M. Zöldy, Oľga Tatárová, redaktor J. Linkeš, Božena Žarnovická a mnohí ďalší. Časté boli preklady, popri ruštine najmä z francúzštiny, nechýbalo referovanie o kultúrnych podujatiach ako boli výstavy, divadlo, vydania kníh. Vyskytli sa aj populárno-náučné alebo voľnejšie spoločenské témy, ako napríklad o ľudskom tele, ženská otázka, pravidelné citáty a sentencie slávnych osobností, sporadicky materiály prebraté z iných redakcií (bratislavský Napred, košická Tribúna). Trvalou témou bola nedávna vojna, ilegálny odboj, Povstanie, čo je pochopiteľné pre generáciu, ktorá musela svoju mladosť konfrontovať s takou tragickou skúsenosťou. 10. číslo je takmer celé venované SNP (spomienky, výzvy, básne, zamyslenia).

Spravodajstvo prinášal týždenník v dvoch rubrikách rozdelených na domáce správy – „Domáci pre-

hľad správ“ a zahraničnej – „Prehľad politických, vojenských a kultúrnych udalostí“. Medzi pravidelnejšie rubriky patrili aj „Mladí kritizujú“, kde sa napríklad opakovane rozoberala literatúra pochybnej hodnoty, a „Organizačné zvesti SSM“. Správy bývali najčastejšie podpisované -ivan-, ide o pseudonym Ľ. Tatrana, uverejňujúceho aj ako Ľ.T., Dezider M. Tatran, Ivan Tatranský, azda aj Ivan Brest. Mnohé príspevky bývali anonymné, čo sa úvodníkov týka, pochádzajú zrejme od E. Klobušického, alebo podpísané iba skratkami il, -tš-, M.V., -p, th, V.K., P.S., -ibc-, -z-, -zo-, -bc-. Zo žurnalistických žánrov sú na stránkach Nového ducha zastúpené správa, rozšírená správa, noticka, glosa, reportáž, referát. Súčasťou redakčnej stratégie bola aj korešpondenčná báza s okruhom dopisovateľov, opakovane sa redakcia obracala na čitateľov s výzvou na spoluprácu, hľadala talenty, nových autorov i miestnych spravodajcov. Týždenník mal pomerne slušnú jazykovú úroveň, najcitlivejšie sa prejavujúcu v príspevkoch literárneho charakteru, čo treba pripísať najmä klasickému gymnaziálnemu vzdelaniu redakčného kolektívu.

Časopis nachádzal novú dejinnú identitu oslovovanej generácie, ako i národa v odkaze SNP s jeho podielom v celosvetovej borbe proti fašizmu. Na tomto pozadí videl potom mladých ako akúsi predurčujúcu silu povolanú meniť „starý svet“ podľa svojich vízií. V zápase, ktorý viedol, mu bola vlastná netrepezlivosť až horúčkovitosť, s akou sa zasadal o svoju pravdu. Ako politické periodikum ľavicovej orientácie, kliesniace cestu kolektivistickému usporiadaniu spoločnosti, sa netajil ani prosovietskymi sympatiami, no bez krikľavých ideologických výstredností. Socializmus videl v celkovom kultúrnom kontexte svojej doby, pre Európu príznačnej príklonom k ľavicovým myšlienkam spájaných s naplňovaním idey humanizmu, pokroku a vymedzene vnímanej sociálnej spravodlivosti.

Prielom

Prielom s podtitulom Okresné roľnícke noviny začal vydávať Okresný výbor Jednotného sväzu slovenských roľníkov v Kremnici 16. 5. 1951, od č. 2/II. ročníka bol jeho vydavateľom Okresný národný výbor – IX. referát v Kremnici, od č. 1/IV. ročníka Rada ONV v Kremnici a od č. 1/X. ročníka bol vydávaný orgánom Okresného výboru Komunistickej strany Slovenska a Rady ONV v Kremnici. Vychádzal v týždennom periodickom cykle na formáte 21x30 cm, od č. 10/IV. ročníka vo formáte 31x43 cm. Zodpovedný redaktor sa uvádza až od č. 4/1. ročníka, a to Štefan Vrbický, v nasledujúcom 5. čísle Ján Kráľ, v 6. čísle Pavel Orem, v č. 1/II. ročníka opäť Š. Vrbický, tajomník OV KSS, v čísle 2. tohože ročníka Peter Lipka, pôdohospodársky referent, od č. 1/III. ročníka Jaromír Cibulka, osvetový inšpektor ONV, od 5. čísla rovnakého ročníka Martin Krajčír, pracovník ONV a od č. 18/IV. ročníka Stanislav Šterba, s ktorým nastáva redakčná stabilizácia až do konca vydávania

Prielomu. Spočiatku ho tlačili Stredoslovenské tlačiarne, prevádzka v Kremnici, potom Stredoslovenské tlačiarne a Pohronské tlačiarne v Banskej Bystrici a Zvolene, ku koncu tlačiarne SNP vo Zvolene. Niektoré čísla boli rozmnožované aj cyklostylom. V číslach 1-40/1958 sa chybné uvádza ročník XI. namiesto ročníka VIII. Posledným číslom bolo 10/X. ročníka z 30. marca 1960 so stručným rozlúčkovým oznamom. Od apríla, v rámci nového územnosprávneho členenia a organizácie, položila redakcia Prielomu základ novému okresnému týždenníku Žiara socializmu, tlačovému orgánu OV KSS a ONV v novom okresnom sídle Žiar nad Hronom. Bilancia jednotlivých ročníkov je nasledovná:

ročník, rok, počet čísel, počet strán

- I., 1951, 6, 2-4
- II., 1952, 8, 2-4
- III., 1953, 45, 2-4
- IV., 1954, 41, 2-4
- V., 1955, 48, 2-4
- VI., 1956, 46, 2-4
- VII., 1957, 47, 2-4
- VIII., 1958, 48, 2-4
- IX., 1959, 43, 2-4
- X., 1960, 10, 2-4 (6)

Po neistote a značných improvizáciách prvých dvoch ročníkov, kedy no-viny vychádzali veľmi nepravidelne, prišlo od III. ročníka vcelku k dodržiavaniu zamýšľanej týždennosti, no až do konca vychádzania mal každý ročník niekoľko dvojčísel.

Roľnícky charakter Prielomu postuloval aj podtitulok anonymného úvodníka prvého čísla, kde sa tiež dočítame, že: „...v tomto časopise budeme stále poukazovať na dôležitosť práce našich malých a stredných roľníkov...“ (7) Vyzdvihnutie samostatného roľníckeho stavu po IX. zjazde KSČ (25. – 29. 5. 1949) s jeho tézou o zostrovaní triedneho boja na dedine (8) na pozadí prebiehajúceho procesu kolektivizácie vidieka, tohto bezprecedentného mocensko-ideologického zásahu ústiaceho do združstevnenej dediny, v našich pomeroch akejsi „mäkšej“ realizácie sociálneho inžinierstva, ťažko vnímať inak, ako taktizujúci manéver smerom k mase zatiaľ nezdrúžstevneného roľníctva. Noviny boli zamerané na vidiek, ale v ich poňatí išlo o vidiek nový, stojaci proti doterajšiemu v tvrdom antagonizme. Dedina Prielomu bola dedinou socialistickou, či presnejšie, nezadržateľne sa ňou stávala.

Za daných okolností bolo zameranie týždenníka prioritne politicko-agitačné v dvojlinii budovanie socializmu – kolektivizácia poľnohospodárstva a až následne osvetovo-kultúrne s určením širokej poľnohospodárskej verejnosti. Prvé ročníky boli ideologicky dogmatickejšie, stavajúc do ostrého kontrastu kolektívny a súkromný sektor, najmä údajnú vyššiu výnosnosť vzrastajúcich družstiev oproti samovýrobcom. Dominovali tu témy ako rozpisové dávky pre súkromných roľníkov, problematika výkupu, nedostatočná politická

„uvedomelosť“ roľníkov, čo ústilo často do nevyberanej kritiky. Súkromní hospodári bývali (bežne aj menovite) vystavovaní zvýšenému tlaku ako „prívrženci starých poriadkov“, neželajúci si prebiehajúce spoločenské zmeny. Tí z nich, ktorí z rôznych príčin nemohli naplniť byrokraticky stanovené naturálne kvóty čelili obvineniam zo spôsobovania ťažkostí v zásobovaní obyvateľstva potravinami, a to najmä vo vzťahu k budovateľskej robotníckej triede (najmarkantnejšie v príspevku „Ako si predstavujú zvyšovať poľnohospodársku výrobu a dodávky niektorí roľníci boháči“).

No netrvalo dlho a Prielom prišiel aj s kritikou do vlastných radov – poukazovaním na nedostatky v hospodárení poľnohospodárskych podnikov, kde po azda aj počiatočnom nadšení začala prevládať ľahostajnosť k neosobnému vlastníctvu, nezainteresovanosť a apatia k výsledkom kolektivizovanej práce. Dokladom tohto stavu sú kriticko-mobilizačné články „Budme hospodármi na svojom pracovisku“, „Za ďalší rozvoj živočíšnej výroby“, „Včas previesť prípravu na jarné práce“ (9) a ďalšie. V novinách sa plne uplatnil frázovitý jazyk agilnej socialistickej byrokracie, povyšujúcej heslá a údernú agitáciu na pracovnú metódu. Úmerne s problémami pribúdalo politických hesiel, alebo do razantných sloganov zhustených inštrukcií pôsobiacich dojmom, akoby poľnohospodári boli nesvojprávnu masou bez znalostí vlastnej práce: „Obilie urýchlene k mláťačke, od mláťačky k štátu!“, „Včasným prevedením podmietky za ešte bohatšiu úrodu v budúcom roku!“, „Od 24. apríla prebieha týždeň vzorného čistenia lúk a pasienkov!“, „Dobrou prípravou na žatvu do boja o každé zrnko!“, „Prevedieme urýchlene zber a výkup zemiakov!“, „Vo dne žať, v noci podmietat!“, „Bez podstatného rozšírenia krmovínovej základne nie je možné zabezpečiť zvýšenie úžitkovosti dobytku!“ a pod. (10) Časté boli aj heslá všeobecného politického charakteru a k rôznym výročiam: VOSR, Február, 1. máj, KSČ, no nechýbali ani aktuálne témy – znižovanie maloobchodných cien alebo práca MNV.

Sporadicky prinášal aj príspevky k zahraničnopolitickej situácii, napríklad: „Pomôžeme hrdinskej Kórei“, „Protí zločinným podnecovateľom atómovej bomby“ a iné. Z vnútropolitického oblasti to bola aj kontrastnosť

života za kapitalizmu oproti socialistickej prítomnosti. Noviny sa tejto téme pravidelne venovali v príspevkoch ako: „Za mnichovskej republiky miesto práce pendreky a žobrota“, „Za starých zlatých čias“, „Biedu treli... a dnes?“, „Miesto práce exekúcia a dražba“, „Spomenú si občania obce Jastrabá na žobračenky?“, „Aby sme lepšie žili“ (11), ktorým síce nechýbal vecný prvok nedostatkov minulosti, no závery boli v zajatí

schematického dualistického videnia sveta.

Príspevky politického charakteru pochádzali okrem zodpovedných redaktorov aj od okresných funkcionárov a pracovníkov štátnej a politickej správy: pracovníka Národného frontu Pavla Mráza, pracovníkov ONV Valenta Chrebeta, Andreja Kmeťa, Štefana Oswalda, Jozefa Ivana, M. Oswaldovej, Štefana Víťazku, Rudolfa Škriniara, Michala Janča, riaditeľa Okresného domu osvetovej práce Jozefa

Mácela, stranického funkcionára a poslanca Národného zhromaždenia Jozefa Holičku, tajomníkov OV KSS Jozefa Suroviča a Martina Ruska, pracovníkov národných výborov Jána Šomodíka a Jána Bachára, tajomníka Okresnej politickej komisie Timoteja Jankeje, pracovníka OV KSS Jána Sámela, pracovníkov SČS-SP J. Mensatorisa a Ľudovíta Štefanského, predsedu ONV Jozefa Vajsa, tajomníka OV ČSM Jána Cesnaka a iných. Menšie články a politické spravodajstvo aj od stranických funkcionárov obcí.

Prielom sa snažil mobilizovať spoločnosť na pomoc kolektivistického zložke poľnohospodárstva, pre ktorú sa stalo príznačné, že vlastnými silami nestačila naplňovať výrobné ciele. Išlo najmä o náročné práce vegetačného obdobia, akými sú kosba, žatva a zber zemiakov. Noviny prinášali v tomto smere obsiahle spravodajstvo aj reportážne materiály, najmä tam, kde sa realizovala pomoc zamestnancov kremnických závodov. Osobitná pozornosť sa venovala aj mládeži v snahe získať ju pre presadzovanú politickú líniu a konkrétnu pomoc družstvám a štátnym majetkom až po nábor do poľnohospodárskych škôl, ale aj agitáciou v prospech osídľovania pohraničia. V tejto súvislosti prinášal týždenník listy od nových obyvateľov Sudet priaznivo vykresľujúcich perspektívy a možnosti nového domova. Široký priestor tu dostávali aj (často nepodpísané) príspevky z prvomájových osláv, družstevných a poľnohospo-

Kremnické námestie s novými minciarskymi bytovkami, 1952, NBS - MMM Kremnica

dárskych konferencií a zasadaní okresných orgánov. V širšej miere aj tematika národných výborov, napospol v duchu, že práve cez ne sa realizuje „ľudová moc“. Okruh autorov tu rozšírili najmä pracovníci miestnej správy a iní dopisovatelia z obcí.

Od IV. ročníka je viditeľný pozitívny posun jednak k širšej poľnohospodárskej tematike prezentovanej fundovaným podaním, jednak k bohatšiemu zastúpeniu všeobecne osvetových príspevkov s doplnkom kultúrneho a športového spravodajstva a silnejúcou ilustračnou zložkou, čo týždenníku pomohlo naplniť kritériá novín regionálneho štandardu. V druhej polovici 50. rokov dochádza aj k stlmeniu vypätej politickej účinnosti, čo treba pripísať v užšom zmysle víťazstvu kolektívizácie, v širšom potom poststaliniskému „odmäku“.

Odborné články sa venovali rôznym parciálnym poľnohospodárskym a pôdohospodárskym témam: príprave lúk a pasienkov, orbe, hnojeniu, zdravotnému stavu, ustajneniu a prezimovaniu dobytka, boju proti živočíšnym a rastlinným škodcom, ovocinárstvu, hydinárstvu, poľnohospodárskej technike atď. Ich autormi boli najmä ľudia z praxe: veterinári Dr. Naďord'a, Dr. Čunderlík a Dr. Pecháč, predsedovia JRD Jozef Hromádka zo Žiaru nad Hronom a Tomáš Benko z Janovej Lehoty, okresný zooteknik Milan Schmidt, agronómovia STS v Žiari nad Hronom Inž. Ján Lálik, Štefan Paleník a Karol Bielik, rastlinárka Anna Katinová, okresný zeleninár a zooteknik Ján Šomodík, okresný krmovinar Michal Hybela, pracovníci JRD Ernest Barniak, Ján Liška a ďalší. Ekonomickou, technickou a právnu problematikou poľnohospodárstva sa zaoberali pôdohospodársky referent ONV Jozef Hudec, okresní splnomocnenci MVK Vincent Olajec a Ladislav Pasiar, okresný finančný inšpektor Jozef Ondrej, referentka ONV E. Najšlová, okresný inšpektor ŠPO Ľudo Králik, okresný stavebný technik Anton Vincent, predseda OV PSSP Verseggi, pracovník výkupu I. Kosseggyi a iní. O rybníkárstve písal Inž. Bohuš Ivan, o drevárstve Inž. V. Szkladányi, o ochrane prírody a poľovníctve Viliam Puskeiler z Kremnice. O zdravotvede MUDr. Poluch, MUDr. Alžbeta Vránová, Milota Skreňová. Rôzne kultúrno-osvetové príspevky uverejňovali L. Mensatorisová z Okresnej ľudovej knižnice v Kremnici, Vlasta Hollá z Okresnej osvetovej besedy, špeciálny pedagóg Juraj Fajčík, riaditeľ školy v Starej Kremničke, Krahuliach a Dolnej Trnávke Vojtech Sklenka, Anton Prokain a Ľ. Dekýš, kremnická učiteľka Ida Holosová, riaditeľka Okresného domu pionierov a mládeže v Kremnici Terézia Matušáková, Blažena a Kvetoslava Laginové, M. Fabiánová z kultúrnej komisie ONV, Oľga Fialová a Mária Mularčíková, knižničná inšpektorka Augusta Považanová, riaditeľ JSS v Kremnici Štefan Jánošík, učiteľ v Lutile Ignác Baťo, pracovník štátnej mincovne Inž. Ján Horák, kronikár Slovák, široký publicistický záber mali príspevky Ľuda Tatrana. Z oblasti práva, súdnictva a bezpečnosti uverejňovali JUDr. Peter Valent, sudca ľudového súdu v Kremnici, Dr. Jozef Tichák, prokurátor a

podporučík SNB P. Purdeš. Oblasť športu pokrývali metodik OV ČSTV Ján Varga, z Kremnice Anton Turčan, Vladimír Sekereš, Anton Pietrik, Viliam Hollý, Rudo Kraus a Anna Mokrá. Spravodajstvo z Kremnice najmä novinár Kazimír Janoška a zamestnanec baní Bedrich Gayer. Sväzarmovské spravodajstvo pripravoval Róbert Gáfrík. Z Kremničanov tu možno nájsť aj Ľ. Holosa, riaditeľa Komunálnych služieb Ladislava Lалу, Jozefa Brhlíka z Okresného poštového úradu, z mincovne Ľudovíta Leitnera a riaditeľa J. Straku, Vlastu Chmelíkovú a zrejme aj ďalších. Medzi častejších prispievateľov patrili tiež Julo Urblík, Dominik Volontier, Ľudovít Hudák, A. Tadiál, Paľo Červeň, k sporadickým alebo ojedinelým Emil Ivan, František Beránek, Karol Benický, Štefan Slašťan, Bohumíra Šausová, Vladimír Poliak, Vendelín Baláž, Esta Herchlová, František Tomek, Ján Medveď, Jozef Brázdovič, Jolana Hrmová, Cyril Králik, Ján Grolmus, Štefan Hajaš, Dr. Vítazoslav Schéer, Juraj Kubík, Ján Turkota, Ján Kyseľ, Alexander Holička, Dr. Garamvölghyi, A. Čakoš, V. Murtin, T. Golhová, I. Rakovský, J. Libo, M. Kachnič, I. Benčat, R. Martinka, M. Balážová, L. Hanula, R. Páleník, J. Končok, J. Minka, K. Miková, Debnár, Tesák, Ziman, Krejčí, Krnáč, Tichý a iní. Ako už bolo spomenuté, mnohé články a správy vychádzali bez autorstva, ďalšie len pod pseudonymami: -tmk-, -mn-, -ml-, -el-, (en), Š.O., J.Š., Š, Rč., J.W., -ei-, -ko-, Š.V., Št.v. (zrejme Štefan Vrbický), -ký-, -ba-, -čo-, -cem-, -an-, J.M. (Jozef Mácel), J.C., T.J., I.B., Dch., M.Š., be, K., -RŠ-, B.L., D.V., V.H., -ak-, -Ap-, -Skoro-, R.H., E-B., K.B., J.L., A.P., C.B., (PD), T., R.M., K.J. (z Kremnice), -erba- (najskôr S. Šterba), R.K., Z-e., -čo., K.V., -chk-, H., D.B., -l-, -rr-, p.s., Dopisovateľ, (tr), (vs), (sa) (z Kremnice), (ol), vr, (čk), bč., J.-nko., azda aj ďalšími.

Redakcia sa snažila získať čo najširší okruh dopisovateľov, zvlášť z obcí, patrili k nim J. Urgela a František Štulajter z Trnavej Hory, Cyril Baran z Kľačian, Ernest a P. Barniakovci z Ladomera a Viesky, M. Brázdovičová a V. Halčák z Janovej Lehoty, P. Hlaváčik z Kopernice, J. Beňo a Boldiš z Kosorína, Jozef Náročný z Lutily, Bugár z Bartošovej Lehôtky a mnohí ďalší, najstarším bol Ivan Balácz-Blahodej, 93-ročný dôchodca z Kremnice. Opakovane sa obracala na čitateľov, aby sa aktívne zapájali do tvorby novín. V tomto smere začala organizovať aktivity dopisovateľov Okresných roľníckych novín (OKN), kde bývali najproduktívnejší z nich aj oceňovaní. Na 1. aktíve 12. 4. 1956 sa napríklad ako prvý umiestnil Mikuláš Štrbavý z B. Lehôtky, zaplňujúci rubriku „Radíme našim ovocinárom“ so 16 príspevkami v tomto roku. Popri prezentovaných pozitívach (nárast čitateľov a prispievateľov, ich počet týchto kolísal medzi 60 – 90), bývali zverejňované aj negatívne skúsenosti, napríklad vymenované nespokojné obce. (12) V redakčnom úvodníku č. 26/V. ročníka z 26. júna 1955 sa možno dočítať, že sa redakcia obrátila s výzvou na všetky MNV v okrese, aby sa dopisovateľmi stali najmä ich tajomníci, pričom

nezabudla dodať, že mnohí sa vyhovávajú na prílišnú zaneprázdnenosť a podobne. S nedostatkom záujmu sú tu konfrontovaní aj pracovníci vyšších národných výborov – ONV, najmä odbor školstva a kultúry a KNV, čo úvodník kladie do kontrastu so záujmom a vzrastom čitateľskej základne. Ale kritika za nespolu-prácu padla aj na hlavy malých a stredných roľníkov, čo nepotrebuje vysvetlenie. O redakcii ale tiež platí, že jej nechýbala snaha prispieť k náprave verejných vecí tam, kde to uznala za vhodné, a kde mala reálny vplyv.

Od IV. ročníka dochádza aj k profilácii rubrik, uvádzame výberovo: „Viete, že...“ (drobné, najmä osvetové spravodajstvo), kritické „Čo sa nám nepáči“ a „Žihadlom kritiky“, čiastočne ideologicky poňaté porovnanie „V našich obciach včera a dnes“, nájsť tu možno aj reportážne ladené „Okienko do obce...“ (širšie koncipované predstavovanie jednotlivých dedín) a ďalšie.

Formálno-štylistická úroveň príspevkov bývala značne heterogénna, záležalo, prirodzene, na konkrétnom autorovi. Konzistentnejšia a aj žurnalisticky vyspelejšia prevládala u pracovníkov kultúry a školstva, na opačnom póle stáli niektorí nepravidelní dopisovatelia. Článkom s odbornou tematikou zvyčajne nechýbal adekvátny, vecný tón s dôrazom na faktografiu. Nezriedka sa tu dá natrafiť aj na hrubé necitlivosti voči spisovnému jazyku, napríklad v používaní bohemizmov (zavazadlá, pohádka, jaro atd.), či lajdácke narábanie s cudzími slovami, označeniami a názvami (Wall „steet“, „Pečerská laura“, „Uspinský“ chrám ap.), čo možno čiastočne ospravedlniť skutočnosťou, že regionálna tlač nemala vybudované odborné korektorstvo. Z novinárskych žánrov zahŕňa Prielom správu, rozšírenú správu, glosu, črtu, fejtón, reportáž, sporadicky tu nájdeme aj príspevky voľnej tvorby – poviedku alebo črtu, najmä od L. Tatranu. Ale aj niečo, čo by sa dalo označiť ako „angažovaná poviedka“ (skôr beletrizovaná prvoplánová agitka) na pokračovanie „Sváko Ďuro a družstvo“ od J. Mácela. Nájsť sa tu aj pokus o rozsiahlejšiu cestopisnú reportáž (na pokračovanie) „Moja cesta do Sovietskeho zväzu“ od predsedu MNV v Horných

Opatovciach Jozefa Olajca. Sporadicky humor a poézia, ojedinelé aj výťahy z kroniky („Ako volili Lovčania v r. 1892“).

Ilustračne boli noviny spočiatku strohou čierno-bielou tlačou, neskôr pri príležitostiach oficiálnych sviatkov vychádzali s červenou hlavičkou a zvýraznenými heslami. Žurnalistická fotografia tu bola zastúpená v oboch základných funkciách – ilustračnej aj informačnej, bližšie v spravodajskej a reportážnej, najmä od polovice 50. rokov, no v prevažujúco nekvalitnej reprodukčnej podobe. Noviny vychádzali na akostne zlom papieri s výnimkou VII. ročníka (1957). Za desať rokov viackrát zmenili hlavičku a charakter úvodnej strany.

V zásade možno konštatovať, že týždenník Prielom, ako tlačový orgán okresnej správy politickej moci, plnil funkciu mediálneho prevodu oficiálnej štátnopolitickej línie komunistického režimu v regionálnych podmienkach so špecifickým poslaním ziskávať pre túto politiku najmä roľnícke obyvateľstvo kremnického okresu. Dosť verne odzrkadľuje svoju dobu – prvú výstavbovú etapu socializmu sovietskeho vzoru v konkrétnej časti slovenskej spoločnosti ľudovodemokratického Československa 50. rokov. (13)

Poznámky:

- 1) *Nový duch*, 1945, roč. I., č. 1, s. 1.
- 2) *Pokrok*, 1944, roč. I., č. 1, s. 7.
- 3) *Nový duch*, cit. 1, č. 1-10.
- 4) *Nový duch*, cit. 1, č. 5-7.
- 5) *Nový duch*, cit. 1, č. 3, s.3.
- 6) Archív autora.
- 7) *Prielom*, 1951, roč. I., č. 1, s. 1.
- 8) ŠKVARNA, D. et. al. *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava : SPN, 1997, s. 233.
- 9) *Prielom*, 1954, roč. IV., č. 1, 4, 9.
- 10) *Prielom*, 1954-1956, roč. IV.-VI.
- 11) *Prielom*, 1954-1957, roč. IV.-VII.
- 12) *Prielom*, 1955, 1956, roč. V., VI.
- 13) *Prielom*, 1951, 1952, roč. I., II., 1954-1957, roč. IV.-VII., 1960, roč. X.

Začiatky brúsenia drahokamov v Kremnici Rozhovor so zlatníkom a šperkárom Petrom Mišíkom

DHK (redakcia): *V októbri tohto roku si do nášho múzea daroval dva prvé v Kremnici vybrúsené drahokamy s tmelkami. Podme sa o nich trochu porozprávať. Predtým však ešte otázka. Ako a kedy si sa vlastne dostal do Kremnice, keďže o Tebe viem, že pochádzaš z Bratislavy?*

Peter Mišík (PM): V roku 1966 v Kremnici vznikla Stredná umeleckopriemyselná škola, pričom hneď v nasledujúcom roku sa na nej otvoril aj odbor zlatníctva a strieborníctva. Oslovili ma, či by som tento odbor nepri-

šiel vyučovať a nezaložil tu aj zlatnícku dielňu. Súhlasil som, ale s tým, že to bude iba na určitý čas, napokon som však v Kremnici zostal až do dnešných dní, čo je už takmer 50 rokov.

DHK: *Ako súvisela výučba s drahokamami?*

PM: Zlatníci používajú pri svojej tvorbe aj drahokamy a inak tomu nebolo ani v Kremnici.

DHK: *Ako sa v tej dobe bolo možné dostať k drahokamom?*

PM: Na Slovensku v tej dobe nikto drahokamy nebrúsil

a voľne sa kúpiť nedali. Všetky slovenské štátne zlatnícke podniky a „družstvá“ – Technika Košice, Lesk Levice, Zlatokov Trenčín a jeho pobočka Zlatokov Bratislava si do vyrábaných šperkov kupovali fazetované syntetické drahokamy v celoštátnej firme Klenoty. Tá ich kupovala v hlavnej československej brusiarni dra-

Zlatnícka dielňa na SUPŠ v Kremnici s brusičským stolom, 1972

hokamov, v družstve Granát v českom Turnove. Komunistickej režim v Československu po roku 1948 zlikvidoval všetkých súkromných zlatníkov, takže jedinými „súkromníkmi“ na Slovensku sa v šesťdesiatych rokoch 20. storočia stali výtvarníci – šperkári. Môžeme hovoriť o týchto piatich – Alina Ferdinandy, Remígia Biskupská, Anton Cepka, Imrich Svitana a ja. Pre zaujímavosť k tejto téme doplním, že šperkári nesmeli mať vlastné puncové razidlá. Spomenutá päťica umelcov bola registrovaná v Štátnej skúšobni pre drahé kovy (dnešný Puncový úrad) a keď vytvorili šperk a chceli si ho dať opuncovať, museli sa ísť „prosíkať“ do organizácie výtvarníkov, vtedajšieho Sväzu slovenských výtvarných umelcov, aby im dovolili opuncovanie šperku puncom SSVU (nie ZSVU) a len s touto vyrazenou značkou bol „puncový úrad“ ochotný opuncovať šperk „štátnou značkou“.

DHK: *Kde ste si teda, vy, spomenutá päťica šperkárov, konkrétne zadovážovali drahokamy do šperkov?*

PM: Výtvarníci si do svojich šperkov vybrúsené drahokamy nemali kde kúpiť, takže ako doplnok svojich šperkov používali jantár, bridlicu, umelú hmotu, email, jadierka rastlinných plodov i sušenú pomarančovú kôru.

DHK: *Aha, takže sa vlastne robilo často bez použitia drahokamov. A ako to bolo na škole?*

PM: Študenti jedinej slovenskej strednej „zlatnickej“ školy (SUPŠ v Kremnici) mali rovnaký problém. Nemožné fazetované syntetické drahokamy do svojich prác nepotrebovali, resp. ani tie im neboli dostupné. Pri realizácii návrhov moderných strieborných šperkov ich potrebovali doplniť moderne vybrúsenými polodrahokamami, alebo drahokamami. O výbrusoch kameňov „na mieru“ podľa vlastných návrhov nemohli ani snívať. Za vhodné do moderných zlatníckych prác boli považované len výbrusy kameňov bez fazetovania, tzn. bez malých vybrúsených plôšok. Najmódnejším a na-

príklad na škole v Turnove najpoužívanejším tvarom bez výbrusu bol plynulo hladko zaoblený vypuklý ovál s plochým spodkom. Na kremnickej škole si uvedomovali, že bez moderných hladkých, zaoblených výbrusov, bez tzv. „muglovaných“ kameňov budú prácam „konkurenčnej“ turnovskej školy na medzinárodných výstavách len ťažko konkurovať...

DHK: *Teda sa vám ich napokon podarilo zohnať?*

PM: Keďže som v roku 1964 zmaturoval na turnovskej škole, v roku 1969 som sa vybral práve tam (na vlastné náklady, mimochodom), a to za „známymi“ pokúsiť sa kúpiť vybrúsené kamene.

DHK: *Podarilo sa Ti to?*

PM: Na Strední priemyslové škole pro umělecké spracování kovů a kamenů v Turnove mali veľké množstvá rôznych aj „muglovaných“ kameňov. Vlastné školské oddelenie brúsenia drahokamov ich veľa vyprodukovalo nielen pre zlatnícku dielňu, ale zaplňalo nimi i školský sklad. Turnovská škola mohla práce študentov predávať štátnym organizáciám, ale novej škole na Slovensku (v Kremnici), ktorá ich pripravila v Československu o „jedinečnosť“, sa predávať „zdráhali“. Nakoniec mi predsa predali aspoň oblé výbrusy väčších jaspisov, nájdených na neďalekom „drahokamovom“ vrchu Kozákov. Aj kúpenie „kila kameňov“ bol pre Kremnicu úspechom! Niektoré z nich boli využité na doplnenie zlatníckych maturitných prác.

DHK: *Čo bolo ďalej?*

PM: Možnostiam tvarovaných výbrusov na „zákazku“ podľa návrhov študentov turnovskej školy sa to však rovnať nedalo. Preto som na jar roku 1970 cestoval (autostopom) do Turnova znova. Išiel som tam pokúsiť sa zakúpiť vyradený brusičský „stôl“, či stroj na brúsenie a leštenie drahokamov s pohonom pomocou ručnej kľuky. Vedel som, že aj keď na škole menia stroje za elektrické, mám na kúpu len mizivú nádej. Preto som začal v družstve „Granát“. Nepochodil som, všetko tam už mali elektrické a nič z toho neplánovali vyradovať a predávať. Od brusiča drahokamov (p. Štěpána) som kúpil len dve tmelky – držiaky na brúsenie.

DHK: *Pokúsil si sa osloviť aj priamo turnovskú školu?*

PM: Áno. Na SPŠPUSKaK, teda na turnovskej SUPŠ, som sa dozvedel, že o posledný existujúci, vzácny, historický ručný stroj na brúsenie a leštenie drahokamov z prvých rokov Turnovskej školy (tzn. z obdobia Rakúsko-Uhorska) má záujem turnovské múzeum, ktoré taký stroj nemalo... Do múzea ho však chceli zadarmo a ja som mal „objednávku“ školy, teda som ponúkal peniaze. Na škole sa napokon dohodli, že ak si múzeum do konca školského roka stroj nezoberie, tak že môžem cez prázdniny (keď na škole nikto nebude protestovať) do Turnova znova prísť a stroj kúpiť.

DHK: *Ako to dopadlo?*

PM: Do Turnova som pricestoval hneď na začiatku júla, a to aj so svojim vlastným, ťažkým náradím na demontáž stroja. Azda stokilový stroj zo staromódnej železničnej konštrukcie a dreva som rozmontoval a nákladným

autom dal doviezť na železničnú stanicu, kde som stroj vlastnoručne zabalil do veľkej železničnej prepravnej debny a dal som ho poslať do Kremnice nákladným vlakom. Po prevezení zo železničnej stanice v Kremnici do školy som stroj v školskej zlatníckej dielni poskladal a aj keď som k stroju nemal ešte všetko potrebné, dal som sa do skúšania brúsenia. Nebol som v tom úplne nováčikom, pretože som sa brúseniu na takom istom stroji priučil už počas štúdií v drahokamo-brusičskej dielni turnovskej školy.

DHK: *Aký malo zadováženie stroja pre školu význam?*

PM: V tom čase sa Kremnica stala na Slovensku jediným miestom, kde sa začali brúsiť drahokamy. Študenti sa tomu mohli tiež priučiť, a tým si vytvárali skvelú možnosť vybrúsenia kameňov do vlastných návrhov šperkov. Vhodné kamene mohli zbierať aj v kremnickom prepadlisku Šturec. Neskôr boli kremnickí študenti aj na autobusovom výlete na turnovskom „drahokamovom“ kopci Kozákov. Ja som bol aj v Dubníku pri Prešove, kde sa nachádzali „drahé opály“. Tie sa tam kedysi aj brúsili. Teraz je už však, údajne, hľadanie opálov zakázané.

DHK: *Kedy si sa rozhodol vybrúsiť na stroji prvé kameň?*

PM: Po úspešných skúškach som sa rozhodol vybrúsiť a vyleštiť celý kameň. Ako Kremničan (vtedy len „párročný“) som si „symbolicky“ na prvý výbrus zvolil zaujímavo zafarbený „obyčajný“ kremnický kremeň z prepadliska Šturec. Pri brúsení som ho mal pritmelený na brusičskej tmelke. Vybrúsený oválny, vypuklý kameň som až do súčasnosti opatroval ako „pamiatku“ na ťažké brusičské začiatky, keď som na leštenie vybrúsených kameňov bol len veľmi slabo vybavený. Teraz bežne používané leštiace diamantové pasty vtedy ešte nemala ani Štátna mincovňa. Aj druhý kameň som vybrúsil do podobného, ale kvapkového tvaru. Materiálom bol azda najcennejší a najznámejší slovenský drahokam – „drahý opál“ z Dubníka. Po vybrúsení a vyleštení sa rozžiaril krásnymi farbami. Kremnické „brusičské pamiatky“ som kvôli spomienkovej hodnote vyhlásil za nepredajné...

DHK: *Ako to bolo na škole s brúsením kameňov v ďalšom období?*

PM: Celkom sa nám darilo... Kremnická SUPŠ od medzinárodnej poroty na výstave Jablonec 1971 získala striebornú medailu (zlatá udelená nebola) za práce študentiek Marcely Heilerovej a Márie Poldaufovej. Po tomto úspechu by sme od turnovskej školy už nekúpili nič... Nevadilo, kremnická škola sa stala nezávislou aj v oblasti brúsenia drahokamov. Čo bolo pozitívne, nepokazilo to priateľstvo medzi školami. Rozvíjali sa výborné priateľské styky, napríklad školy si začali vymieňať predsedov maturitných komisií.

DHK: *Vráťme sa však k Tvojmu daru pre múzeum.*

PM: V roku 2016 boli obidva spomenuté vybrúsené kamienky vystavené v kremnickom múzeu na výstave Peter Mišík – Reštaurovanie zlatníckych diel a vlastná

tvorba. Pri príležitosti tejto výstavy som kamene, ako aj drahokamo-brusičské tmelky, daroval spolu s dokumentáciou „nášmu“ Múzeu mincí a medailí. A to ako doklad

Prvé v Kremnici vybrúsené drahokamy, foto Ivan Čillík

počiatkov brúsenia drahých kameňov na Slovensku.

DHK: *Na záver ešte jedna otázka. Ako je to s drahokamami a ich brúsením dnes?*

PM: Po „nežnej revolúcii“ v roku 1989 sa situácia na Slovensku prevratne zmenila a dostupnosť drahokamov a polodrahokamov (resp. tzv. ozdobných kameňov) sa stala bežnou. Záujem o drahokamy sa zvýšil, začali sa viac brúsiť i voľne predávať. Čo sa týka Kremnice, súk-

Brusičské tmelky, foto Ivan Čillík

romník – brusič Ivan Andrassy začal so svojou manželkou v Kremnici brúsiť kamene a predávať ich vo svojej zaujímavej predajni na kremnickom námestí, túto prácu vykonával niekoľko rokov. Ďalšiu dielňu brúsenia drahokamov zriadili dokonca aj priamo v kremnickej Štátnej mincovni. Bolo by dobre, aby sa drahokamo-brusičský odbor na Slovensku naďalej úspešne rozvíjal. Prospešné by to bolo nielen pre zlatníkov kremnickej školy a pre stovky jej absolventov, ale aj pre viaceré ďalšie slovenské „zlatnícke“ školy a pre celý zlatnícky odbor.

S Petrom Mišíkom sa rozprával Daniel Haas Kianička (DHK)

História záhradkárstva v Kremnici

Jozef Lichtner

Záhradkárčenie je činnosť, ktorá je rozšírená medzi veľkým počtom obyvateľstva všetkých sociálnych skupín. Už v začiatkoch vzniku tejto činnosti mnohí priekopníci pestovania ovocia a zeleniny pochopili, že takáto činnosť sa nedá robiť živelne a lepšie výsledky sa dosahujú organizovanou činnosťou v spoločenstvách. V týchto spoločenstvách sa dali rýchlejšie presadzovať dosiahnuté výsledky a uplatňovať ich v praktickej činnosti. K združovaniu začalo dochádzať od 19. storočia. Úsilie o lepšiu hospodársku prosperitu, obavy zo sociálnych pomerov, ochrana pred prípadnou pohromou viedli obyvateľstvo aj na Slovensku, najmä vo vidieckom prostredí, k vytváraniu rôznych foriem združení. Dôkazom toho sú i ovocinárske spolky. Prvým z nich bol **Čerešnícky spolok v Jelšave**, ktorý bol založený v roku 1796.

Ludovít Orphanides, učiteľ v Hybiach všetok svoj voľný čas venoval ovocinárstvu. V roku 1858 podal návrh stanov na **Pomologický spolok liptovský**. Cieľom spolku bolo rozšírenie, pozdvihnutie a zvelebenie stromkového záhradníctva v Liptove formou organizovania výstav, vytvorenia spoločnej škôlky, propagovania ovocinárstva. Vhodné klimatické a pôdne podmienky v bývalej hontianske župe boli ideálne na rozvoj ovocinárstva. V dôsledku toho sa v roku 1879 v Bzovíku ustanovil prvý ovocinársky spolok. Poslaním spolku bolo šíriť ovocinárstvo z odborného i praktického hľadiska a najmä propagovať záujem o pestovanie a šľachtenie ovocných stromov. Činnosť spolku sa preto orientovala na bezplatné štepenie plánok, vykonávanie dozoru na obecných štepničiach, poriadanie výstav a odborných prednášok s pôsobnosťou na celý horný Hont. V roku 1885 sa spolok rozšíril, pretvoril a dostal názov **Hornohontiansky ovocinársky spolok**. V 20. storočí následne vznikali ďalšie spolky.

Uvedené spolky boli zamerané len na určité oblasti. V rámci Slovenska bola základom prvá ovocinárska výstava, ktorá sa konala v roku 1920 v Bratislave. Na výstave bola založená Slovenská ovocinárska spoločnosť (SOS). Zakladajúcej schôdze dňa **20. septembra 1920** sa zúčastnili ovocinári a záhradníci, ktorí vystavovali dopestované ovocie. Výstavu usporiadala Expozítúra Ministerstva zemédelství v Bratislave. Zakladajúcu schôdzu SOS zvolal inšpektor ovocinárstva pre Slovensko Karel Sousedík z poverenia prípravného výboru a zúčastnilo sa jej 79 členov. Úlohou spoločnosti bolo pôsobiť v oblasti ovocinárstva na Slovensku, najmä pri zveľaďovaní a ochrane ovocinárstva, ako aj zužitkovania ovocia. Hlavnými cieľmi bolo

získavanie členov s úmyslom, že budú podporovať ciele spolku, poučná činnosť pomocou osvedčených skúseností, usporiadavanie verejných výstav, zabezpe-

čovanie potrieb a pomôcok, spoločný nákup ovocných stromkov, vydávanie odborných časopisov a knižiek. Po založení SOS začali vznikať pobočky (odbočky) na celom Slovensku. V roku 1934 mala SOS v 61 pobočkách 2 352 členov. Stav členstva v roku 1947 bol 12 896 a vrcholil v roku 1950, keď bolo v SOS organizovaných viac ako 22 000 členov.

Po „februárovom víťazstve“ v roku 1948 dochádzalo k rôznym opatreniam pre zabezpečenie budovania spoločnosti na báze socializmu. Zmena politického systému mala dopad i na SOS. Poverenictvo vnútra vymenovalo dočasnú národnú správu aj pre Slovenskú ovocinársku spoločnosť. Po týchto zmenách roľníci prestali pestovať ovocie v doterajšej forme, čo sa prejavilo i na poklese členskej základne, ktorá v roku 1951 mala už iba 1800 členov. Posledné valné zhromaždenie Slovenskej ovocinárskej spoločnosti sa konalo 26. januára 1957 v Bratislave za účasti pobočiek z celého Slovenska. Valné zhromaždenie poverilo novozvolený výbor, aby zabezpečil zaktivizovanie činnosti pobočiek a pripravil začlenenie SOS do pripravovanej celoštátnej organizácie s názvom Československý zväz záhradkárov a ovocinárov.

Rok 1957 bol rokom vzniku Slovenského zväzu záhradkárov. Dňa 15. 10. 1957 sa uskutočnil v Starej radnici v Bratislave ustanovujúci zjazd **Slovenského svazu záhradkárov a ovocinárov** (ďalej len SSZO). SSZO vznikol za účelom združenia malých pestovateľov ovocných stromov, ovocinárskych skupín JRD a ŠM, pracovníkov výskumných staníc a škôlok. Na zjazde boli schválené stanovy a bol zvolený výbor zväzu. Za predsedu bol zvolený Ján Vysokaj, za tajomníka Ing. Alexej Šinko, za podpredsedov Dominik Pochyba a Ondrej Kardelis a za predsedu ÚRK Ján Kríž. Účastníci zjazdu zvolili aj 18-členný Ústredný výbor, 5 náhradníkov a 3 členov Ústrednej revíznej komisie. Hlavné úlohy, ktoré zjazd prijal boli: zvýšiť politickú, odbornú a kultúrnu úroveň členov poriadanim prednášok, školení, výstav, spoluprácu s vedeckými inštitúciami a odbornými časopismi, rozširovať členskú základňu, zakladať základné organizácie, okresné výbory, začať s budovaním rôznych záhradkárskych zariadení, organizovať pomoc pri skrášľovaní miest a obcí a spolupracovať pri ochrane prírody. V rokoch 1961 a 1962 sa uskutočnila organizačná prestavba SSZO na Československý ovocinársky a záhradkársky svaz (ČSOZS). Na III. zjazde ČSOZS, ktorý sa konal v dňoch 17. a 18. novembra 1979 v Bratislave, boli prijaté nové stanovy. Podľa nich sa Slovenský ovocinársky a záhradkársky zväz premenoval na Slovenský zväz záhradkárov.

História záhradkárstva v okrese Žiar nad Hronom sa začína písať od roku 1960, t. j. od vzniku nového okre-

su, ktorý vznikol zlúčením okresov Kremnica, Banská Štiavnica a Nová Baňa. V regióne okresu Žiar nad Hronom pôsobili už v minulosti významné osobnosti, ktoré sa venovali oblasti ochrany prírody, jej pozorovaniu a odovzdávania získaných vedomostí pospolitému ľudu. Jednou z najvýznamnejších osobností bol **Andrej Kmet'** (1841 – 1908), rodák zo Bzenice, ktorý pôsobil ako farár v Preňčove. Záhradkárstvu a ovocinárstvu sa venoval i **Štefan Moyzes** (1797 – 1869), banskobystrický biskup, zakladateľ a prvý predseda Matice slovenskej. Keď pôsobil v biskupskom sídle vo Svätom Kríži nad Hronom (dnešný Žiar nad Hronom), zintenzívnil činnosť ovocinárstva a záhradníctva v tejto oblasti. Získané poznatky potom spracoval v práci *Myšlienky o záhradníctve vôbec a štepárstve obzvlášť*, ktorá vyšla v časopise Obzor (1865). V oblasti ovocinárstva robil osožné pokusy pri biskupskom kaštieli vo Svätom Kríži nad Hronom. Dosiahnuté úspechy propagoval s cieľom, aby celé Slovensko bolo utešenou ovocnou záhradou, aby sa slovenský ľud viacej venoval záhradkárstvu a ovocinárstvu.

Okresná organizácia SSZO začala svoju činnosť 8. 10. 1960. Na tento deň bola zvolaná Okresná konferencia Slovenského sväzu záhradkárov a ovocinárov. Okresná konferencia sa zišla v zasadačke MNV v Žiari nad Hronom za účasti 83 zástupcov záhradkárov a ovocinárov, ktorí už boli organizovaní v SSZO, podnikov a hostí. Na konferencii bol za predsedu Okresného výboru SSZO zvolený Cyril Mihálik, ktorý pracoval na Okresnej správe ciest ako sadár. Za podpredsedu bol zvolený Alojz Pavlov, rastlinolekár na STS v Žiari nad Hronom a za tajomníka Viliam Škvarka, agronóm a rastlinolekár na ONV v Žiari nad Hronom. Do výboru bolo zvolených ešte ďalších 13 členov.

Historický vývoj záhradkárstva v Kremnici

Začiatkom roka 1961 sa stretla v priestoroch Kremnickej „Kolkárne“ skupina občanov, pestovateľov ovocných stromov, so zámerom založiť spolok pestovateľov ovocia a zeleniny. Občania pochopili, že ak chcú dosahovať lepšie výsledky najmä pri pestovaní ovocia v podhorskej oblasti, je nutné vytvoriť organizáciu, ktorá bude združovať záhradkárov v meste Kremnica. V novovzniknutom okrese Žiar nad Hronom bola už založená okresná organizácia vtedajšieho Slovenského sväzu záhradkárov a ovocinárov (SSZO). Hlavným iniciátorom založenia organizácie v Kremnici bol Imrich Šikula, ktorého podporovalo ďalších dvadsať priateľov. Imricha Šikulu dvadsať nadšencov – ovocinárov poverilo, aby na Okresnom výbore SSZO získal informácie o založení miestnej orgnizácie a dohodol ustanovujúcu schôdzu.

Dňa **24. apríla 1961** bola v Kremnici zakladajúca schôdza SSZO, ktorá mala 21 zakladajúcich členov: Béreš Jozef – elektromontér, Dolníková Pavla – pôrodná asistentka,

Haurík Jozef – baník,
Hanula Ladislav – učiteľ,
Jesenský Ján – dôchodca,
Jureková Júlia – domáca,
Konswald Július – mäsiar,
Morovian Jozef – dôchodca,
Maškulka Ján – dôchodca,
Surovcová Anna – zamestnankyňa pošty,
Pauchly Jozef – dôchodca,
Schvartzová Helena – úradníčka,
Šikula Imrich – dôchodca,
Šikula Ján – dôchodca,
Václav Ján – šofér,
Váročová Mária – dôchodkyňa,
Wágner Anton – dôchodca,
Wágner František – dôchodca,
Zelina František – baník,
Žabka Ondrej – baník,
Žabka Rudolf – stolár.

Do konca roka 1961 sa stali členmi ešte Korunka Eugen, Ing. Krajehanzel, Rys, Brhlík, Wágner Ludevít, Leitner Ludevít, Valent Ján a Zimmerman Karol. V roku, keď bola založená Miestna pobočka, mala organizácia 29 členov. Zakladajúcu schôdzu viedol zástupca Okresnej pobočky SSZO Pavol Sixa.

Na zakladajúcej schôdzi bol zvolený výbor v zložení: *Šikula Imrich – predseda, Béreš Jozef – tajomník, Schvartzová Helena – pokladníčka, Hanula Ladislav – člen výboru, Žabka Ondrej – člen výboru.*

Slovenský výbor SSZO v Bratislave spisom číslo 563/61 zo dňa 16. mája 1961 schválil založenie Miestnej pobočky SSZO v Kremnici. Súčasne výboru SSZO zaslal propagačný materiál, smernice, tlačivá pre účtovnú a administratívnu evidenciu, prihlášky pre nových členov a pečiatku. Pokyny pre činnosť organizácia získavala z časopisu Ovocinár a vinohradník. Základnou úlohou bolo získať čo najviac záhradkárov pre prácu v novo vzniknutej organizácii. Táto úloha si vyžiadala veľa agitačnej práce medzi občanmi, ktorí vlastnili poľnohospodársku pôdu a najmä pri získavaní občanov, ktorí pôdu nemali. Výbor na čele s predsedom vstúpil do jednania s MsNV v Kremnici a so Štátnymi majetkami v Kremnici (ŠM) za účelom pridelenia nevyužívanej poľnohospodárskej pôdy záujemcom o zakladanie záhradok. Členovia MO SSZO pomáhali ŠM v Kremnici pri zakladaní ovocného sadu vo výmere 8 ha na bývalých „Žabkovských“ pozemkoch. Pomáhali mestu pri údržbe zelene, najmä pri jarnom strihaní okrasných stromov v meste. Životaschopnosť záhradkárskej organizácie bola viditeľná a bola prínosom pre mesto a ŠM hospodáriace v tejto oblasti. Uvedené organizácie pochopili, že takáto spolupráca je výhodná. V roku 1963 bolo vyhovené žiadosti MO ČSOZS predloženej na MsNV Kremnica na pridelenie pôdy pre „kolonové osádkové záhrady“. Na zakladanie kolóniových záhradok boli pridelené pozemky pod Galandovým majerom na parcele „Špitálske“ a v komplexe Fínske domky pri železničnej trati. Rok 1963

možno považovať za rok vzniku prvých záhradkových osád v meste Kremnica. Členom v osade „Špitálske“ bola pridelená pôda vo výmere 400 m² a v komplexe Fínske domky 200 m² pre jedného záhradkára. Pridelením pôdy sa začala pre záhradkárov namáhavá práca pri úprave a rigolovaní pôdy, pretože organizácia nebola vybavená žiadnou mechanizáciou, ktorá by sa mohla využiť pri úprave pozemkov na záhradkárске účely. Začalo sa i s oplocovaním záhradkových osád, na čo členovia žiadali finančný príspevok. MO ČSOZS mala v týchto rokoch finančné problémy, pretože príjem mala len z členských známok, z ktorých väčšiu časť musela odvádzať Ústrediu ČSOZS. V roku 1963 bola založená osada Gróbňa I a v roku 1964 sa začalo s pridelením pozemkov na Gróbni II. Vytyčovania a merania parcel pre nových žiadateľov sa zúčastňovali členovia výboru Žabka Ondrej, Šikula Imrich, Štyriak Štefan a Poldauf Jozef. Výbor organizácie v roku 1964 schválil nájomné od členov, ktorým boli pridelené záhrady v osadách, vo výške 0,15 Kčs za m² pridelenej pôdy. Výberom nájomného sa začala vylepšovať finančná situácia organizácie. Finančné prostriedky získané vo forme nájmu sa vracali späť osádkárom vo forme príspevku či finančnej podpory na oplotenie osád. Z týchto prostriedkov bol v roku 1964 členom osady Gróbňa na oplotenie poskytnutý príspevok vo výške 1 000,- Kčs, v roku 1965 pôžička vo výške 1 500,- Kčs a ako podpora im bol daný príspevok 500,- Kčs. Aktivita členov osád sa prejavila i v súťaži medzi osadami v úprave a pestovaní zeleniny. Záhrady v osadách sa začali po ich pridelení vysádzať novými, uznanými sortami ovocia. V roku 1965 sa v osade Fínske domky začali vyskytovať ťažkosti, osadoví záhradkári boli nespokojní s platením členského, ako i s platením nájomného poplatku. Osada sa nachádzala na okraji obytných budov pri železničnej trati. Obyvatelia bytov v jej blízkosti a medzi domami si vytvorili záhrady bez pridelenia pôdy od výboru MO ČSOZS, za ktoré výboru ani MsNV v Kremnici neplatili žiadne poplatky. V roku 1967 časť osady zabol podnik SEZ Kremnica na výstavbu podnikových bytov a osada sa blížila k svojmu zániku.

Veľký záujem prejavili občania o pridelenie pôdy na záhrady v druhej polovici 60. rokov. Na Gróbni bola vytvorená osada III, ktorá tiež neuspokojila všetkých záujemcov o pestovanie ovocia a zeleniny. Výbor MO ČSOZS rokovo so ŠM Kremnica o pridelenie pozemkov, ktoré ŠM intenzívne nevyužívala, na zriadenie nových osád. Vytypované boli pozemky nad Hutami, za Šibeničným vrchom a za Galandovým majerom. V jarných mesiacoch roku 1973 ŠM š.p. Kremnica pridelenil na Šibeničnom vrchu 3 ha poľnohospodárskej pôdy na zriadenie záhradkových osád. ŠM pôdu bezplatne rozorali a skultivovali a pomohli i pri vymeraní pôdy na parcely. Pridelením pôdy na Šibeničnom vrchu sa

čistočne zlepšila situácia pri uspokojovaní záujemcov o záhradkársku činnosť.

V roku 1969 bol člen záhradkárov Anton Páchnik, zamestnanec Pozemkovej knihy ONV v Žiari nad Hronom, požiadany o pozemnoknižný zápis prevodu užíva-

Pohľad na Mestský hrad v Kremnici, hore za ním je záhradkárska oblasť Gróbňa, foto z 80. rokov 20. storočia

ných záhradok v osadách Gróbňa a Špitálske, ktoré záhradkári prevzali od ŠM š.p. Kremnica a MsNV Kremnica do Pozemkovej knihy. Pozemnoknižný prevod bol ukončený v roku 1970 a do vlastníctva MO bolo na osade Gróbňa zapísaných 1,7220 ha a na Špitálskom 1,2655 ha poľnohospodárskej pôdy. V súčasnom období hospodária záhradkári v oblasti Kremnice v záhradkárskych osadách Gróbňa (106 záhradok), Šibeničný vrch (104 záhradok), Špitálske (16 záhradok) a Elba (24 záhradok).

MO ČSOZS v Kremnici po svojom založení nemala priestory, kde by mohla vykonávať svoju činnosť. Žiadala MsNV o pridelenie jednej miestnosti na zasadnutia výboru a na uloženie svojej dokumentácie. Zasadnutie výboru sa konalo prevažne v byte niektorého funkcionára alebo náhodile, i v reštauračných priestoroch. Spisy a doklady boli uložené v bytoch jednotlivých členov výboru. Pre spisy a doklady mal výbor dva jednoduché kufre, ktoré sa pri zmene funkcionára – tajomníka odovzdávali novozvolenému tajomníkovi. Od roku 1966 výborové a členské schôdze boli zvolávané do kultúrneho domu Rudných baní. V týchto priestoroch sa organizovala iba schôdzková činnosť, administratíva zostávala naďalej v dvoch kufroch. Koncom roka 1970 boli pridelené MO ČSOZS dve miestnosti na Kutnohorskej ulici v bývalom Wágnerovskom dome, v tzv. výškvarovni. Jedna miestnosť sa začala využívať na prevádzkovú činnosť a jedna na skladové účely. V roku 1971 členovia výboru aktívne pracovali pri prestavbe získaných priestorov, ktoré prestavali na kanceláriu a ďalšiu pripravovali na zriadenie lisovne. Na tieto účely prispel finančný odbor ONV v Žiari nad Hronom a MsNV v Kremnici 20 000,- Kčs. Kancelária bola zariadená nábytkom a vybavená telefónom, a tým začala slúžiť svoj-

mu účelu, čiže organizovaniu výborových schôdzí. Vybudovaním kancelárie získala MO dôstojné priestory na organizovanie svojej práce.

MO ČSOZS sa už v roku 1962 začala zaoberať otázkou zriadenia lisovne na zužitkovanie padaného ovocia. Prostredníctvom inzerátu bola zistená možnosť zakúpenia veľkého lisu. Predávajúci Jozef Holleš z Budmeric žiadal za jeho predaj 11 000,- Kčs. Na základe žiadosti predloženej ONV v Žiari nad Hronom boli pridelené finančné prostriedky na nákup lisu v sume 4 000,- Kčs. Keďže organizácia nemohla zabezpečiť chýbajúce finančné prostriedky, nákup lisu sa nerealizoval. Okrem toho organizácia nevlastnila priestory na prevádzkovanie lisovne a ich obstaranie alebo prenájom sa tiež zastavil pre nedostatok finančných prostriedkov.

MsNV v Kremnici v roku 1967 prideliť MO skladovací priestor v zadnom dvore františkánskeho kláštora. Túto miestnosť záhradkári upravili a začali využívať na uloženie priemyselných hnojív a postrekových látok. Bolo to dočasné riešenie. Skladovací priestor pomohol tiež k tomu, že výbor MO ČSOZS mohol zabezpečiť v roku 1967 z Poľnohospodárskeho nákupného a zásobovacieho podniku v Žiari nad Hronom 500 kg voľne loženého cereritu, 400 kg liadku amonného, 150 kg superfosfátu, 150 kg draselnej soli a 50 kg dusíkatého vápna. Za pomoci brigádnikov – samotných záhradkárov sa priemyselné hnojivá v Žiari nad Hronom navrecovali a až potom previezli do Kremnice. V týchto priestoroch sa uskutočnil po navrecovaní predaj hnojív záhradkárom.

V roku 1971, po prestavbe priestorov na Kutnohorskej ulici, boli pre lisovanie ovocia zakúpené hydraulické lisy – 70-litrový a 140-litrový, elektrický drvič na ovocie zo zásielkového obchodu Kroměříž, ako aj ďalšie pomôcky a náradie potrebné k prevádzkovaniu lisovne. Lisovňa bola daná do prevádzky v roku 1972. Tento rok bol nepriaznivý pre ovocinárov. Hlavné úroda jablák bola nízka, čo ovplyvnilo i výrobu ovocnej šťavy. V tomto roku bolo vylisovaných 815 litrov prevažne ríbezľovej šťavy. Výbor MO SOZZ zorganizoval v roku 1973 výkup drobného ovocia pre konzervárne. Vykúpené boli hlavne ríbezle a egreše v celkovom množstve 2 000 kg. V lisovni ovocia bolo v tomto roku vylisovaných 2 600 litrov ovocnej šťavy. Lisovňa bola prínosom pre výbor MO SOZZ, ktorý získaval za vylisované ovocie finančné prostriedky. Význam mala i pre samotných záhradkárov pri zužitkovaní ovocia na kvalitnú ovocnú šťavu.

V roku 1972 MsNV v Kremnici prideliť záhradkárom ďalšie dve miestnosti na Kutnohorskej ulici. Tieto boli rekonštruované na ďalšie potreby lisovne a po rekonštrukcii už pridelených priestorov tu bola zriadená i knižnica a čítareň. Miestnosť knižnice a čítárne bola využívaná aj ako zasadačka pre výborové schôdze, prednášky, školenia a inú kultúrno-osvetovú činnosť záhradkárov.

6. mája 1969 bola organizovaná v Kremnici prvá

porada o novom využití bankských štôlní, ktoré boli v likvidácii, na ich hospodárske využitie formou uskladnenia ovocia a organizovaním výstav ovocia. Do úvahy prichádzala štôlnia Václav, kde v zimnom období 1968/1969 boli pokusne uskladnené citróny, jablká a zelenina. Stála teplota v bankských štôlniach je 3° C a vlhkosť vzduchu je viac ako 85%, čo sú priaznivé podmienky na uskladnenie ovocia. Porady sa zúčastnili Zelenina š. p., Družstevný veľkoobchod, ONV odbor poľnohospodárstva Žiar nad Hronom, MsNV Kremnica a redaktori novín z ČTK Banská Bystrica. Podiel na organizovaní tejto akcie mal Kremničan Ján Puskajler,

Pálenica v Kremnici, 2012, v popredí Ing. Jozef Lichtner, predseda ZO SZZ v Kremnici

zamestnanec ČEDOK-u Bratislava. V máji 1970 sa uskutočnila výstava ovocia prezimovaného v bankských štôlniach Václav. Okrem toho niekoľko vagónov ovocia dodal podnik Zelenina š. p. z vlastných skladov, JRD, záhradkári ale i pestovatelia z Moravy a Čiech. Výstava bola propagovaná v dennej tlači i záhradkárskych časopisoch. Výstava bola spojená s predajom prezimovaného ovocia, záhradkárskeho náradia a literatúry. Akciu financovala Zelenina š.p., ONV Žiar nad Hronom, MsNV Kremnica a ČEDOK Bratislava.

Akcia uskladnenia ovocia a zeleniny v bankských štôlniach, aj keď bola úspešná, nenašla podporu u najväčších distribútorov – Zeleniny š. p. a Družstevného veľkoobchodu. Dôvodom boli malé priestory pod zemou, úzke štôlnie, sťažený prístup pre dopravu. Výhodnejšie na uskladnenie ovocia a zeleniny boli klimatizované sklady, ktoré sa už budovali v blízkosti väčších miest.

Kremnickí záhradkári využívali i aktívnu družobnú činnosť so záhradkármi v rámci Slovenska, ale i zo zahraničia. V dňoch 28. – 29. augusta 1964 bol zorganizovaný dvojdný výjazd do Olomouca na výstavu kvetín a ovocia. Účastníkom výjazdu MO prispela sumou 1 500,- Kčs na dopravu. Organizovanie výjazdov na výstavu kvetov a ovocia do Olomouca sa stalo tradíciou, členovia sa na nich radi zúčastňovali, pretože získavali nové skúsenosti a zabezpečili sa i kvalitným sadbovým materiálom. Dňa 26. 9. 1973 navštívila MO SOZZ 6-členná delegácia ÚV Zväzu záhradkárov z Poľskej

ľudovej republiky. Stretnutie s kremnickými záhradkármi bolo veľmi priateľské a na stretnutí si záhradkári vymenili skúsenosti a poznatky zo záhradkárskej praxe. MO SOZZ v Kremnici v roku 1975 prijala 6-člennú delegáciu záhradkárov z maďarskej Várpaloty. Maďarskú delegáciu informoval predseda MO SOZZ o práci na úseku záhradkárstva, o zakladaní záhradkárskych osád, kultúrno-spoločenských aktivitách, ale i problémoch, ktoré s touto činnosťou súvisia. V roku 1976 kremnických záhradkárov navštívili záhradkári z družobného okresu Svitavy, ktorí si pozreli záhradkovú osadu na Gróbní, kde si priamo so záhradkármi mohli vymeniť skúsenosti z organizovania záhradkových osád. Výbor záhradkárov zorganizoval zájazd na výstavu kvetov do Bratislavy, na výstavu Zem živiteľka do Českých Budejovic, na ktorých získali miestni záhradkári veľké praktické vedomosti z pestovania ovocia a zeleniny.

Na aprílovej výborovej schôdzi v roku 1972 bola schválená úloha zostavenia „kroniky“ od vzniku MP SSZO, t. j. od roku 1961 až po súčasnosť. Zostavenie kroniky zabezpečil Ing. Ján Sivoš, ktorý spracoval 10-ročné obdobie činnosti miestnej organizácie do konca roka 1972. Od tohto obdobia sa kronika pravidelne ročne dopĺňala a zaznamenávali sa v nej dôležité udalosti týkajúce sa záhradkárskej činnosti v meste.

Výstavba Areálu na spracovanie ovocia (ASO)

Rok 1982 sa stal významný pre kremnických záhradkárov tým, že v tomto roku sa na členskej schôdzi prejednávala otázka vybudovania pálenice na pestovateľské pálenie ovocia a výstavba muštárne. Pre výstavbu pálenice a muštárne bola určená plocha na Rembíze v priestore „Pri skoku“. Výstavba pálenice a muštárne bola po jej zaradení do plánu hlavnou úlohou základnej organizácie. Výstavba areálu na spracovanie ovocia (názov pre pálenicu a muštárne) bola v roku 1984 zaradená do akcie „Z“. Investorom bol MsNV v Kremnici a výstavba sa zahájila v IV. štvrtroku 1984. V prvej etape sa začalo s budovaním pálenice. Výstavba pálenice bola dokončená v roku 1986 a 31. 1. 1987 ju prevzali do užívania Záhradkárske služby Zvolen. Na výstavbe pálenice sa podieľali všetky organizácie z Kremnice, a to Rudné Bane, Štátna Mincovňa, Štátne majetky. Patronát nad jej výstavbou mal Elektrovod, ktorý pri výstavbe poskytoval pomoc vlastnými zamestnancami i potrebnými mechanizmami. V roku 1992 bola pálenica odovzdaná do užívania Záhradkárskych služieb v Rimavskej Sobotě. Rekordným rokom v pálenici bol páleničiarsky rok 1998 – 1999, v ktorom sa vypálilo 9 242 litrov destilátu s priemernou stupňovitosťou 54,1%.

V júni 1987 sa začalo s výstavbou muštárne a sušiarne ovocia, ktorá bola zaradená do druhej etapy výstavby Areálu na spracovanie ovocia (ASO). ASO bol postavený na zamokrenom pozemku, kde spodná voda spôsobovala podmáčanie postavených budov. Z toho sa dôvodu v roku 1991 pozornosť venovala predovšetkým

odvodneniu postavených budov. V roku 1979 došlo k zmene názvu záhradkárov na **Slovenský zväz záhradkárov**. V roku 1992 bola Základnej organizácii SZZ poskytnutá dotácia od ÚV SZZ v sume 50 tisíc Sk a urobený presun nevyčerpaných finančných prostriedkov v sume 25 tisíc Sk od ZO SZZ Tekovské Nemce na dokončenie prác v ASO. V danom roku bol po tejto finančnej podpore ASO stavebne dobudovaný vrátane administratívnych priestorov, čítárne a zasadacej miestnosti.

Rok 2001 sa zapíše do histórie ZO SZZ tým, že došlo k dohode medzi mestom Kremnica a ZO SZZ o prevode Areálu na spracovanie ovocia do vlastníctva záhradkárov. ASO, ktorý zahŕňal pálenicu, muštárne, sušiareň ovocia a nad nimi stojacu administratívnu budovu so zasadačkou, sa postavil pod investorstvom mesta. Poslanci mesta zohľadnili to, že záhradkári na výstavbe ASO odpracovali tisíce brigádnických hodín zadarmo a tak 12. marca 2001 mestské zastupiteľstvo schválilo odpredaj ASO za 120 tisíc Sk pre ZO SZZ. Odkúpený majetok bol úradným odhadom ocenený na 2 415 000,00 Sk.

Zakúpením ASO vznikli pre ZO SZZ ďalšie povinnosti súvisiace s prevádzkovaním získaného majetku. Vyžiadalo si to vyššie nároky na financovanie prevádzky, údržbu a opravy tohto objektu. Z tohto dôvodu sa začal výbor ZO SZZ zaujímať i o vrátenie pálenice do svojej správy. Pálenicu, aj keď bola vybudovaná kremnickými záhradkármi, využívali Záhradkárske služby v Rimavskej Sobotě. Výbor ZO SZZ s týmto stavom nebol spokojný, preto na členskej schôdzi 23. 3. 2002 nechal schváliť, aby pálenicu prevádzkovala ZO SZZ vo svojej réžii. Po tomto schválení začal proces administratívneho vybavovania povolenia na pálenie pre ZO SZZ. Proces bol administratívne náročný, vyžadoval si vypracovať dokumentáciu a predložiť žiadosti na príslušné inštitúcie, zabezpečiť odborné stanoviská, aby mohol byť vydaný súhlas na pálenie. Význačnú pomoc poskytol výboru ZO SZZ Republikový výbor SZZ. Predovšetkým jeho tajomník Juraj Korček jednak radami, ale i poskytnutím požadovaných dokumentov od RV SZZ pomohol k tomu, že Ministerstvo pôdohospodárstva rozhodnutím, ktoré nadobudlo právoplatnosť 20. 12. 2002, povolilo výrobu liehu v pálenici pre ZO SZZ. Od 1. 1. 2003 pálenicu začala prevádzkovať už ZO SZZ. Keď sa zdalo, že chod pálenice je zabezpečený, v roku 2004 došlo k zmene daňového správcu spotrebnej dane z liehu z Daňového úradu na Colný úrad. Administratívny proces z roku 2002 sa zopakoval v roku 2004, pretože nový daňový správca si vyžadoval pred vydaním

Osvedčenia na prevádzkovanie liehovarnického závodu na pestovateľské pálenie ovocia doložiť tú istú dokumentáciu, ako pred vydaním povolenia na pálenie. Colný úrad vydal Osvedčenie na prevádzkovanie liehovarnického závodu na pestovateľské pálenie ovocia dňa 29. 6. 2004.

Výstavy ovocia a zeleniny

Propagovanie výsledkov práce záhradkárov a ovocinárov je najúčinnnejšie prostredníctvom výstav ovocia a zeleniny. Poľnohospodársky odbor ONV v Žiari nad Hronom usporiadal v októbri 1962 okresnú výstavu ovocia, na ktorej boli vystavované i exponáty od záhradkárov a ovocinárov z Kremnice.

V októbri 1964 MO ČSOZS v Kremnici zorganizovala I. výstavu ovocia a zeleniny, ktorá bola inštalovaná vo veľkej sále Domu osvetly. Časť výstavy tvorili kvety, ktoré boli dodané zo záhradníctva Komunálnych služieb mesta Kremnice. Výstava bola vkusne aranžovaná, vystavené exponáty boli označené menovkami. Vystavené ovocie bolo ohodnotené komisiou, najkrajšie exponáty boli ocenené a vystavovateľom boli odovzdané ceny a pamätné plakety. Výstava ovocia a zeleniny vyvolala veľký záujem občanov. Výstavy sa zúčastnilo 1 200 občanov vrátane žiakov miestnych škôl. Na organizovaní I. výstavy sa zúčastnili najmä Ondrej Žabka, Jozef Béreš, Imrich Šikula, Mária Valocká, Štefan Štyriak. *Na výstave bolo vybraté zo vstupného 602,00 Kčs Za predané ovocie z výstavy 426,00 Kčs Príjem spolu 1 028,00 Kčs Výdavky spojené s výstavou 1 107,50 Kčs*

V roku 1966 bola usporiadaná II. výstava ovocia, spolu s výstavou zeleniny a kvetov. Svoje produkty vystavovalo 66 záhradkárov z Kremnice, Lúčok a Kopernice. Vystavených bolo 342 exponátov, z toho 229 exponátov jabĺk, 38 hrušiek, 10 orechov, 33 exponátov rôznych druhov zeleniny a 32 exponátov kvetín. Výstava bola organizovaná v Dome osvetly, trvala 3 dni a navštívilo ju 1 250 občanov vrátane školskej mládeže.

Pri príležitosti 28. výročia založenia slovenskej záhradkárskej organizácie usporiadal OV SZZ v dňoch 16. – 19. októbra 1981 okresnú výstavu ovocia a zeleniny. Aj napriek nepriaznivému pestovateľskému roku sa výstavy zúčastnili aj kremnickí záhradkári, i keď bez väčších úspechov.

Pri usporiadaní výstavy v jeseni 1984 boli pochybnosti o jej úspechu z dôvodu nepriaznivého roku pre záhradkárov. Napriek pochybnostiam sa výstavy zúčastnilo 42 členov so 168 exponátmi. Výstava sa konala v Dome osvetly, trvala 4 dni a navštívilo ju 278 občanov a 197 žiakov kremnických škôl.

V októbri 1985 bola organizovaná okresná výstava ovocia, zeleniny a kvetov v Žiari nad Hronom. Od členov z Kremnice sa požadovalo, aby vystavili 90 exponátov. V skutočnosti bolo na výstavu dodaných 112 exponátov, z ktorých bol jeden ocenený striebornou medailou, jeden bronzovou medailou a boli udelené aj 4 čestné uznania.

Ďalšia výstava bola organizovaná v roku 1989už v Kremnici, výstavu navštívilo 860 občanov mesta vrátane žiakov kremnických škôl.

Od roku 1997 ZO SZZ v spolupráci s MÚ v Kremnici organizuje výstavu **Kremnické jablko**. Výstava sa

teší veľkému záujmu občanov mesta, ako i žiakov zo všetkých škôl v Kremnici. Výstava sa organizuje v polovici októbra a najkrajšie exponáty jablka sa posielajú na celoslovenskú výstavu **O najkrajšie jablko**, organizovanú RV SZZ.

Významní funkcionári ZO SSZO, ZO SOZZ, ZO SZZ

V záhradkárskej organizácii v Kremnici počas jej 55-ročného trvania pôsobili mnohí funkcionári, ktorí výraznou mierou prispeli k rozvoju základnej organizácie a nechali svoje odtlačky na jednotlivých dielach dodnes využívanými kremnickými záhradkármi. Patrili medzi nich:

Imrich Šikula – prvý predseda MP SSZO funkciu predsedu, vykonával v rokoch 1961 a 1962, v roku 1963 funkciu podpredsedu a od roku 1964 skladníka až do svojej smrti v júli 1971. Okrem zásluhy na založení MP SSZO má podiel i na akciách, ktoré zabezpečoval výbor v prvých rokoch svojho pôsobenia. Boli to akcie v prospech mesta (strihanie stromov), zabezpečovanie hnojív a výsadbového materiálu pre členov organizácie.

Jozef Béreš – prvý tajomník, ktorý vo výbore MP SSZO pôsobil do roku 1967. Patril tiež medzi iniciatívnych členov výboru, viedol administratívu MP SSZO.

Ondrej Žabka – patril medzi zakladajúcich členov a pôsobil v prvom výbore MP SSZO. Vo funkciách vo výbore pôsobil šesť rokov. V roku 1964 a 1966 pôsobil ako predseda a v roku 1967 ako tajomník MP SSZO.

Eugen Mutňanský – zvolený za predsedu ZO SOZZ v roku 1971, funkciu predsedu vykonával do roku 1982. S jeho menom sa spája predovšetkým vybudovanie administratívnych priestorov na Kutnohorskej ulici, kde bola zriadená i lisovňa ovocia a skladové priestory. Podieľal sa na budovaní záhradkárskeho osád, predovšetkým Gróbnu. Počas svojho funkčného obdobia bol i členom ÚV SOZZ.

Július Štulrajter – bol členom výboru od roku 1973. V rokoch 1975 až 1980 bol členom Revíznej komisie základnej organizácie, zároveň v rokoch 1977 – 1980 vykonával funkciu predsedu RK. V roku 1982, keď požiadal o uvoľnenie z funkcie predsedu Eugen Mutňanský, bol zvolený za predsedu a túto funkciu vykonával do roku 1983. Členom výboru bol do roku 1988 a v rokoch 1984 až 1988 sa organizačne podieľal na budovaní pálenice.

Jozef Ošús – začal vo výbore pracovať v roku 1973. Od roku 1975 bol členom Revíznej komisie ZO, v rokoch 1975 – 1976 a 1984 – 1994 bol jej predsedom. Počas svojej viac ako 20-ročnej funkcionárskej činnosti mal podiel najmä na výstavbe Areálu na spracovanie ovocia.

Helena Žideková – od roku 1975, kedy bola zvolená do výboru ZO SOZZ, vykonávala funkciu pokladníčky až do roku 1988. V rokoch 1989 – 1997 bola členkou výboru. Jej funkčné obdobie trvalo 22 rokov.

Jozef Šalát – bol členom výboru ZO od roku 1975 do

roku 1988. V rokoch 1975 – 1980 bol členom Revíznej komisie ZO. Významné miesto mu patrí hlavne pri budovaní Areálu na spracovanie ovocia.

Pavol Patsch – bol zvolený do výboru ZO SOZZ v roku 1975 a členom výboru bol nepretržite 27 rokov. V rokoch 1979 – 1980 a 1984 – 1988 bol hospodárom. Okrem toho zabezpečoval práce pri výstavbe Areálu na spracovanie ovocia a pracoval tiež pri zriaďovaní záhradok v záhradkových osadách.

Jozef Zelina – členom výboru ZO SOZZ sa stal v roku 1973. V rokoch 1973 až 1976 vykonával funkciu tajomníka a v rokoch 1977 až 1978 funkciu hospodára. V roku 1978 skončil prácu vo výbore ZO SOZZ. Do výboru bol znovu zvolený v roku 1993 a v roku 1994 po uvoľnení Ing. Oldřicha Vévodu z funkcie predsedu ZO SZZ bol zvolený za predsedu ZO SZZ. Funkciu predsedu vykonával do roku 2002, kedy sa jej vzdal zo zdravotných dôvodov. Jeho hlavnou zásluhou je legislatívne vysporiadanie záhradkových osád v Kremnici. Viac ako 240 záhradkárov hospodáriacich v záhradkových osadách získalo záhradky do osobného vlastníctva do konca roka 2000, čo sa dosiahlo vďaka jeho náročnej práci. V roku 2001 začal jednanie s mestom Kremnica o prevode Areálu na spracovanie ovocia do vlastníctva ZO SZZ. Prevod sa v tom roku i uskutočnil. Ďalej zabezpečil vrátenie pálenice do užívania ZO SZZ, ktorá ju po náročnom administratívnom procese začala užívať od roku 2003.

Beata Křivánková – funkcionársku činnosť vo zväze záhradkárov začala v roku 1977 ako tajomníčka ZO SOZZ. Funkciu tajomníčky ZO vykonávala do roku 1999. Po výročnej schôdzi v roku 2000 prevzala funkciu pokladníčky, ktorú vykonáva i po členskej schôdzi v roku 2005. Ako aktívna členka základnej organizácie bola v rokoch 1982 až 1989 členkou OV SZZ. Funkcie v ZO SZZ vykonáva už viac ako 28 rokov a svojou aktívnou výnamicne prispela k činnosti ZO SZZ v Kremnici. Bola účastníčkou všetkých akcií spájajúcich sa s históriou záhradkárstva v Kremnici od roku 1977.

Eva Fronková, Mgr. – bola zvolená do výboru ZO SZZ v roku 1981. Orientovala sa predovšetkým na výchovu mladej záhradkárskej generácie. Viedla mladé žiačky pri aranžovaní kvetín, s ktorými dosahovala významné úspechy i na celookresnej úrovni. Orientovala sa tiež na praktické ukážky pre žiakov základných škôl z ovocinárstva, vrúbľovania a očkovania stromkov a pestovania zeleniny. Od roku 2000 vykonáva funkciu tajomníčky. Na členskej schôdzi v roku 2005 bola zvolená do výboru a poverená výkonom funkcie tajomníčky ZO SZZ. Od roku 1995 je členkou OV SZZ.

Zdenek Pažout – začal pracovať vo výbore ZO SZZ v roku 1981. Svojou prácou prispel k budovaniu Areálu na spracovanie ovocia a majetkovému vysporiadaniu záhradkárskych osád. Funkciu hospodára ZO SZZ vykonával od roku 1989 až do roku 2002, keď požiadal o uvoľnenie z výboru ZO SZZ zo zdravotných dôvodov.

Oldřich Vévoda, Ing. – bol predsedom ZO SZZ od

roku 1984 do roku 1994, kedy požiadal o uvoľnenie z funkcie zo zdravotných dôvodov. Počas jeho funkcionárskeho obdobia sa začalo s výstavbou pálenice i s jej ukončením a prevádzkovaním. V rokoch 1984 až 1989 bol členom OV SZZ.

Terézia Charvátová – bola členkou výboru ZO SZZ od roku 1984. V roku 1989 prevzala funkciu pokladníčky, ktorú vykonávala do roku 1999. Svojou odbornosťou prispela k dôslednému vedeniu finančnej agendy a evidencii majetku ZO SZZ.

Použitá literatúra a pramene:

- *40 rokov organizovaného záhradkárstva na Slovensku*. Bratislava : Záhradka, vydavateľstvo RV SZZ, 1997.
- *Domová pokladnica 1984*. Bratislava : Príroda, 1983.
- MARTULIAK, Pavol. *Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva*. Nitra : Agroinštitút, 1995.
- *Office international du Coin de Terre et des jardins Familiaux*. Európska liga záhradkárov, Záhradky v Európe.
- *Spravodajca Slovenského zväzu záhradkárov*, ročníky 1992 – 2004.
- *Záhradkár – chovateľ*, roč. 8, 1972.
- *Kronika ZO SZZ Kremica 1961 – 2004*.
- *Zápisnice z členských schôdzi OV SZZ, OV SZZ Žiar nad Hronom a ZO SZZ, ZO SZZ Kremnica*.

Kremnický letopis 2/2016

annales cremnicienses

časopis o dejinách Kremnice a okolia

ročník 15, číslo 2 (december 2016)

30. jubilejné číslo časopisu,

prvých 9 čísel vyšlo pod názvom Kremnický rumaj

vychádza 2-krát do roka, cena 2 euro

na vydávanie časopisu sa vzťahujú ustanovenia autorského práva

vydavateľ: občianske združenie SOS Kremnica je nezisková organizácia venujúca sa histórii a pamiatkam mesta Kremnice a jeho okolia, IČO: 37823671

adresa redakcie: Štefánikovo námestie 11/21, 967 01 Kremnica, SR

kontakt: 0915 824 518, danielkianicka@yahoo.com, daniel.kianicka@nbs.sk

redaktor, zostavovateľ, redakčné a grafické spracovanie: Daniel Haas Kianička

redakčná spolupráca: Magdaléna Kamhalová

fotografie: Ivan Čillík, Barbora Glocková, Lucia Krchnáková, Boris Banáry

tlač: P+M Turany

náklad: 200 ks

registračné číslo časopisu: EV 4158/10, ISSN 1336-8133

Ako dobrovoľná nezisková organizácia uvítame akékoľvek **finančné príspevky** na vydávanie

časopisu, príspeť môžete priamo v sídle redakcie alebo

v malebnom kremnickom medzibráni,

kde sa nachádza pobočka VÚB - IBAN číslo nášho účtu je

SK390200000001481324851/0200.